

SBORNÍK
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

P

Zemědělská ekonomika

Mapy!

*Ekonomické základy rozmístění, specializace
a soustav hospodaření v zemědělské výrobě*

ml 19 J26

1

ROČNÍK 7 (XXXIV) – PRAHA, LEDEN 1961

CENA 10 Kčs

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Řídí redakční rada: *dopisující člen ČSAZV C. Sc. Karel Svoboda (předseda), doc. dr. Alois Grolig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, dopisující člen ČSAZV inž. dr. Alois Hrubeš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, dopisující člen ČSAZV inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Sebesta.*
Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Československá akademie zemědělských věd, Praha 1961

Obsah — Содержание — Inhalt

Sobotka L.: Ekonomický výzkum ve třetí pětiletce plně do služeb rozvoje zemědělství	1
Tulupnikov A. I.: Ekonomické základy rozmístění, specializace a soustav hospodaření v zemědělské výrobě	7
Hutník F.: Potřeba a možnosti sledovat diferenční pozemkovou rentu II. Необходимость и возможности изучения дифференциальной земельной ренты II. Bedarf und Möglichkeiten der Vorfolgung der Differential-(Grund)-Rente II.	33
Halaxa V.: Některé problémy zpředmětněné práce v procesu mechanizace zemědělství Некоторые проблемы овеществленного труда в процессе механизации сельского хозяйства Einige Probleme der vergegenständlichten Arbeit im Prozeß der Mechanisierung der Landwirtschaft	47
Čalkovský S.: Ekonomické zhodnocení mechanizačních prostředků v krávinech Экономическая оценка средств механизации в коровниках Ökonomische Bewertung der technischen Hilfsmittel in Kuhställen . . .	59
Diskuse	
Pachl J.: Několik připomínek do diskuse o velikosti socialistických zemědělských závodů	73
Kritiky a recenze	
Hrubý J.: Vnitropodnikové plánování a finanční hospodaření státních statků	77
Z vědeckého života	
Mezinárodní porada o investiční výstavbě v zemědělství	81
Zemědělská ekonomika v zahraničí	
O některých výsledcích a dalších úkolech Všesvazového vědeckovýzkumného ústavu zemědělské ekonomiky	83

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství

Slovníček

Ekonomický výzkum ve třetí pětiletce plně do služeb rozvoje zemědělství

Dopisující člen ČSAZV inž. Lad. SOBOTKA

zástupce vědeckého sekretáře ČSAZV a předseda odboru zemědělské ekonomiky
ČSAZV

Jednotná zemědělská družstva a státní statky v posledním období vypracovávaly na základě důkladného rozboru dosavadního vývoje zemědělské výroby a výsledků hospodaření své vlastní pětileté plány rozvoje na období třetí pětiletky.

V těchto plánech je zakotvena soustava opatření, umožňujících splnit úkoly pětiletky v objemu hrubé nebo tržní produkce za čtyři roky tak, jak to odpovídá rozsáhlému masovému hnutí našich družstevníků a pracovníků státních statků za splnění pětiletého plánu před stanovenou lhůtou.

Nejsou to úkoly malé. Vždyť celkový objem hrubé produkce se má do roku 1965 proti roku 1960 zvýšit podle plánu zhruba o 22 až 23 %, tržní produkce o 27 až 28 %. To znamená, že průměrný roční přírůstek zemědělské produkce se musí pohybovat mezi 4—5 %, zatímco v minulých letech se pohyboval v průměru kolem 2 %. Těchto výrobních úkolů má být dosaženo při současném zvýšení produktivity práce nejméně o 52 % a při současném snížení vlastních nákladů o 11 %.

Ke splnění těchto úkolů byly vytvořeny předpoklady především vítězstvím socialistických výrobních vztahů v zemědělství. Podíl socialistického sektoru na celkové výměře zemědělské půdy dosáhl k 1. říjnu 1960 86,7 %. Ke splnění náročných úkolů třetí pětiletky jsou vytvářeny materiální předpoklady v investiční výstavbě. Celkový objem investic vzroste proti první pětiletce 3,4krát a proti druhé pětiletce o 42 % při značném zvýšení investic do půdy a dosáhne celkové částky přes 42 miliard Kčs. To umožní vybudovat značné stájové kapacity a podstatně zvýšit dodávky traktorů a mechanizovaných prostředků.

Opatření v investiční výstavbě, ve značném zvýšení dodávek minerálních hnojiv apod. by však sama o sobě ke splnění a překročení úkolů třetí pětiletky nestačila, nebyla-li by doprovázena celou soustavou opatření agrotechnických, zootechnických, opatření v ochraně rostlin a veterinárních, rozhodným uplatňováním moderní velkovýrobní techniky a technologie a nikoliv v poslední řadě i uplatněním celého souboru opatření organizačních a ekonomických.

Naše zemědělská ekonomická věda spolu se zemědělskou ekonomickou vědou Sovětského svazu rozpracovala a navrhla celou řadu opatření, která mohou významným způsobem přispět ke splnění úkolů třetí pětiletky jak ve výrobě, tak ve zvýšení produktivity práce a splnění vlastních nákladů.

Úspěšně byl zvládnut úkol, daný X. sjezdem Komunistické strany Československa — urychlit vypracování rajonizace zemědělské výroby a vypracovat metodiku rozmístění úkolů státního plánu.

Rajonizace zemědělské výroby odhalila možnosti rozšíření cenných plodin do nových oblastí a umožňuje v podstatě bez dodatečných nákladů správným rozmístěním zemědělské výroby v souladu s přírodními a ekonomickými podmínkami od-

halit možnosti podstatného zvýšení hektarových výnosů, soustředit osevní plochy jednotlivých plodin na území s nejlépe vyhovujícím komplexem půdněklimatických podmínek a vytvořit koncentraci výroby příznivé podmínky pro zvyšování produktivity práce a pro plné uplatnění velkovýrobní techniky, technologie a specializace.

Kladně lze rovněž hodnotit vypracování zásad hospodaření v horských a podhorských oblastech, které mohou být vodítkem pro orgány zemědělské správy a pro socialistické zemědělské závody při řešení správné organizace a správného zaměření výroby.

Na úseku organizace socialistických zemědělských závodů bylo dosaženo určitého předstihu v řešení otázky vhodné velikosti socialistických zemědělských závodů a byl vypracován návrh rámcového metodického postupu při slučování JZD ve velké, ekonomicky výhodnější celky, umožňující na podkladě určité minimální koncentrace hospodářských zvířat uplatnit velkovýrobní techniku a technologii v zemědělské výrobě a organizovat socialistické zemědělské závody tak, aby bylo možno využít všech výhod specializace výroby.

Jednotným zemědělským družstvům byly dány k dispozici stručné a srozumitelné metodické návody ke zjišťování objemu hrubé zemědělské a celkové produkce, ke zjišťování intenzity výroby a produktivity práce a ke zjišťování vlastních nákladů na jednotku produkce. Byla rovněž vypracována podrobná metodika rozboru výsledků hospodářské činnosti JZD, která jim umožňuje sledovat nejdůležitější ukazatele ekonomiky a činit účinná opatření k dalšímu zhospodárňování výroby.

Na úseku organizace a odměňování práce byly navrženy a doporučeny k širokému uplatnění v praxi nejvhodnější způsoby organizace práce ve výrobních skupinách a četách a v jednotlivých chovech hospodářských zvířat a soustavně byla doporučována stále lepší opatření ke zdokonalení metod odměňování práce, včetně přechodu na přímé peněžní odměňování práce bez pracovních jednotek.

V oblasti vnitropodnikové metodiky byly nalezeny dokonalejší metody rozdělování produkce a peněžních výnosů, umožňující lépe zabezpečovat socialistickou rozšířenou reprodukci v JZD a zvýšit hmotnou záinteresanost družstevníků na zvyšování produkce a zhospodárňování výroby. Byly nalezeny konkrétní formy řízení a kontroly v socialistických zemědělských závodech podle zásad chozrasčotu, které umožňují, aby každý pracovník znal své úkoly ve zvyšování produkce a ve snižování vlastních nákladů, cestu a prostředky ke splnění těchto úkolů, průběh jejich plnění, jakož i odměnu, která mu za splnění výrobních úkolů, popř. za snížení vlastních nákladů náleží.

Výsledky zemědělské ekonomické vědy a výzkumu u nás, v Sovětském svazu a v zemích socialistického tábora nesporně přispějí ke splnění a překročení úkolů třetí pětiletky. Zemědělská ekonomická věda musí však získávat stále větší předstih před potřebami praxe. Vždyť v průběhu třetí pětiletky budou soustavně vytvářeny předpoklady pro postupný přechod z etapy rozvinuté výstavby socialismu do další etapy rozvoje socialistické společnosti — ke komunismu.

Třetí pětiletkou vstupují naše mladé socialistické zemědělské závody do nové, kvalitativně vyšší etapy svého rozvoje. Budou se v období třetí pětiletky vyvíjet v moderní socialistické zemědělské velkovýroby, používající ve stále větším rozsahu moderních velkovýrobních metod, moderní velkovýrobní techniky a technologie. Bude to období, v němž dojde k výraznému upevnění ekonomiky jednotných zemědělských družstev i státních statků, k němuž budou potřebné předpoklady vytvořeny sloučením JZD ve větší ekonomicky výhodné celky, vedené kvalifikovanými odborníky a zkušenými praktiky. Naše zemědělství se úrovní své intenzity přiblíží úrovni států s nejvyspělejším zemědělstvím. To vše vyžaduje, aby zemědělstí ekonomové s plnou

odpovědností a s velkým citem pro nové řešili nově vznikající ekonomické problémy na vysoké teoretické úrovni a vyřešili řadu problémů organizace a řízení socialistických zemědělských velkozávodů, především sloučených JZD.

Plán vědeckovýzkumných prací na leta 1961—1965 proto vychází z rozboru sociálně-ekonomického rozvoje, k němuž v tomto období dojde a z rozboru očekávaného vývoje zemědělské výroby a socialistických zemědělských závodů v dlouhodobé perspektivě.

Výzkum v oboru zemědělské ekonomiky bude proto zaměřen tak, aby pomáhal plnit hlavní úkol zemědělství — vyrábět z každého hektaru maximální množství produkce a minimální náklady živé a mrtvé práce. Bude proto i nadále přispívat k odhalení cest nejrychlejšího a největšího zvýšení intenzity zemědělské výroby a produktivity práce a zvýšení ekonomické efektivity zemědělství, zejména cestou správného rozmístění zemědělské výroby a specializace socialistických zemědělských závodů, vypracováním vědeckých soustav hospodaření pro jednotlivé výrobní oblasti, upevněním a využitím materiálně technické základny, zaváděním moderní velkovýrobní technologie, racionalizací pracovních procesů a snižováním vlastních nákladů.

Zemědělský ekonomický výzkum bude směřovat k tomu, aby se úroveň zemědělství co nejvíce přiblížila úrovni průmyslu, bude směřovat k maximálnímu odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí a k upevnění ekonomického svazku mezi nimi, ke sblížení obou základních forem socialistického vlastnictví v zemědělství a k přiblížení charakteru práce v zemědělství charakteru práce v průmyslu.

V souladu s rozбором předpokládaného dlouhodobého vývoje našeho zemědělství a socialistických zemědělských závodů je plán vědeckovýzkumných prací v oboru zemědělské ekonomiky v letech 1961 až 1965 členěn do čtyř základních tematických skupin problémů:

1. Výzkum ekonomických vztahů mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství.
2. Výzkum forem přechodu od skupinového k všelidovému vlastnictví.
3. Výzkum soustavy socialistické zemědělské výroby v ČSSR.
4. Výzkum vnitropodnikové ekonomiky socialistických zemědělských závodů.

Kromě toho je v plánu zabezpečeno řešení otázek zákonitostí vývoje v zemědělství kapitalistických států, vývoje zemědělství v zemích socialistického tábora, jakož i výzkum otázek sociologických.

Ve výzkumu ekonomických vztahů mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství půjde především o zkoumání ekonomické účinnosti nového systému výkupu a cen, o otázky vlivu ostatních odvětví národního hospodářství na tvorbu nadvýrobku s ohledem na rozšířenou reprodukci a uspokojování potřeb družstevníků, o otázky výkupu a cen zemědělských výrobků a cen výrobních prostředků, dodávaných do zemědělství, o otázky zemědělské daně a poskytování přímé pomoci státu družstvům, vztahy mezi vývojem hrubé a tržní produkce, produktivity práce a důchodů zemědělského obyvatelstva a o otázky diferenciální pozemkové renty. Bude sledován vývoj vlastních nákladů a jejich struktury z hlediska vlivu mechanizace, nových technologií a nového systému výkupu a cen na rentabilitu zemědělské výroby s cílem odhalit možnosti snížení maloobchodních cen zemědělských výrobků a potravinářského zboží na podkladě snížení vlastních nákladů zemědělských výrobků.

V této skupině problémů budou dále zkoumány otázky ekonomiky efektivity investic s cílem nalézt nejvhodnější varianty struktury investic z hlediska jejich vlivu na zvýšení produktivity práce, intenzity výroby a rentability hospodaření.

Řešení problémů rozmístění výroby v socialistickém zemědělství bude zaměřeno na vymezení zemědělských výrobních oblastí jako území s přibližně stejnými přírodními i ekonomickými podmínkami včetně řešení základních problémů výrobní kooperace a dělby práce mezi jednotlivými oblastmi.

Významným úkolem na tomto úseku je vypracování metodiky ekonomického oceňování půdního fondu, aby v souladu s komplexním průzkumem půd mohla být uskutečněna bonitace půdy k účelům plánování a řízení, k získávání podkladů pro hospodářskou politiku i pro metodicky správné řešení problémů zemědělské ekonomiky.

Ve výzkumu forem přechodu od skupinového k všelidovému vlastnictví bude pozornost zemědělských ekonomů zaměřena na teoretické propracování problémů sblížování obou forem socialistického vlastnictví, na výzkum využívání zákona rozdělování podle práce v JZD z hlediska sblížování forem odměňování práce ve státních socialistických zemědělských závodech a v JZD a na výzkum vytváření správných vztahů mezi fondem osobní a společenské spotřeby v JZD z hlediska vytváření zárodků komunistického rozdělování.

Na tomto úseku budou rovněž propracovány zásady specializace socialistických zemědělských závodů, a to jak obecně, tak diferencovaně podle podmínek jednotlivých výrobních oblastí a řešeny otázky výrobní kooperace mezi socialistickými zemědělskými závody s ohledem na nejefektivnější využití výrobních prostředků a fondu pracovní doby a nalezení cest zprůmyslnění zemědělské výroby, budou zkoumány cesty odstranění podstatných rozdílů mezi charakterem práce v zemědělství a v průmyslu, zkracování pracovní doby v zemědělství, zvyšování směnnosti a odstraňování sezónnosti zemědělské práce.

V zájmu dalšího upevnění JZD, zvýšení účasti družstevníků na zvyšování společné výroby a dokonalejšího sladění společných a osobních zájmů družstevníků, bude zkoumán vývoj osobních doplňkových hospodářství družstevníků z hlediska postupného přechodu na hospodaření bez záhumenek.

Pozornost bude věnována otázkám rozšíření působnosti zákona plánovitého rozvoje hospodářství v družstevním zemědělství jako nástroji pozvednutí skupinového vlastnictví na úroveň vlastnictví všelidového, jakož i otázkám nových forem řízení a organizace družstev z hlediska nadpodnikových a mezidružstevních vztahů.

Na úseku výzkumu soustav socialistického zemědělství půjde o postupné vypracování vědeckých soustav hospodaření, diferencovaných podle podmínek jednotlivých výrobních oblastí, s využitím nejnovějších poznatků vědy a techniky, s využitím výsledků rajónizace zemědělské výroby a delimitace půdního fondu. Půjde o to, aby soustava zemědělské výroby (vědecká soustava hospodaření) byla chápána a vytvářena jako komplex nejpokrokovějších agrotechnických, zootechnických, technologických, technických, organizačních, ekonomických aj. opatření, diferencovaných podle výrobních podmínek, směřujících k plnění základního úkolu zemědělské výroby — vyrábět z každého hektaru maximum produkce s minimálními náklady — a zabezpečujících přitom soustavný růst úrodnosti půdy. Významnou úlohu na tomto úseku sehraje nově budovaný Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření.

V posledních letech jsou činěny významné kroky ke zlepšení dělby práce mezi zeměmi socialistického tábora a ke specializaci zemědělské výroby podle podmínek jednotlivých zemí s cílem dosáhnout co největší efektivnosti zemědělské výroby v každé jednotlivé zemi i v zemích socialistického tábora jako celku. Bude proto zkoumáno výrobní zaměření československého zemědělství z hlediska kooperace se zeměmi socialistického tábora. K tomuto účelu bude také vypracována metodika srovnatelných vlastních nákladů na nejdůležitější zemědělské produkty, vyráběné

v zemích socialistického tábora a na jejím podkladě budou zjišťovány a analyzovány vlastní náklady na tyto výrobky v jednotlivých zemích jako podklad pro účelnou mezinárodní dělbu práce.

Výzkum vnitropodnikové ekonomiky socialistických zemědělských závodů je v třetí pětiletce v objemu různorodosti a šíře problematiky nejobsáhlejší částí plánu vědeckovýzkumných prací v oboru zemědělské ekonomiky. Půjde zde hlavně o nalezení nejvhodnějších metod řízení a organizace ve sloučených JZD i ve státních statcích, včetně výzkumu využití mechanizačních prostředků, racionalizace pracovních procesů v jednotlivých odvětvích, ekonomicky nejvýhodnějších moderních technologických postupů i nejvhodnějších metod zabezpečování rozšířené reprodukce, uplatňování chozrasčotu v JZD apod.

Z toho, co bylo uvedeno a co bylo jen stručně a v hlavních rysech naznačeno, vyplývá, že program zemědělského ekonomického výzkumu je velmi obsáhlý, rozsáhlý, mnohostranný a zahrnuje úkoly operativnější i úkoly dlouhodobé, perspektivní povahy. Bylo by však chybou domnívat se, že tento plán je výběrem temat vyčerpávající a dokonalý. Je třeba kriticky přiznat, že v něm některé úseky chybí nebo že některé úseky jsou ochuzeny. Tak například se nelze spokojit s navrženými tematy v oboru zemědělské statistiky a účetní evidence. Zcela v něm chybí výzkum použití moderních matematických metod v ekonomickém výzkumu. Málo jsou v něm soustavně propracovány otázky ekonomiky jednotlivých odvětví zemědělské výroby a hlouběji by měly být zkoumány zákonitosti vývoje zemědělství v kapitalistických státech, jakož i otázky zdokonalení metod plánování zemědělské výroby.

Je také třeba si v plném rozsahu uvědomit, že po tematické stránce sebelépe vypracovaný plán se mine cílem, nebude-li samotné řešení jednotlivých hlavních a dílčích problémů navazovat na nejnovější výsledky a poznatky světové vědy, a zejména vědy sovětské, která měla a má možnost dosáhnout většího předstihu v řešení řady problémů zemědělské ekonomiky. Značný význam bude mít již navázaná a rozvíjející se úzká spolupráce s ústavy zemědělské ekonomiky spřátelených zemí. Ve vzájemné spolupráci budou řešeny problémy vlastních nákladů a zavádění chozrasčotu, progresivních forem organizace a odměňování práce, rozmístění a specializace výroby a racionálních soustav hospodaření, ekonomického hodnocení půdy, srovnatelnosti vlastních nákladů zemědělských produktů a ekonomické efektivnosti pěstování osiv a sádí, určených k výměně mezi členskými zeměmi Rady vzájemné hospodářské pomoci, otázky rozvoje a zdokonalování metod plánování v zemědělství, otázky metodiky výpočtu produktivity práce a potřeby pracovních sil v zemědělství, výzkum základních forem organizace socialistických zemědělských závodů a jejich organizačně-hospodářské struktury a výzkum ekonomického významu a hodnocení zavádění nové techniky a technologie do zemědělské výroby. Prohloubení spolupráce na rozpracování těchto i jiných temat je podmínkou rychlého a efektivního řešení problémů zemědělské ekonomiky v třetí pětiletce.

Sebelépe propracovaný plán sám o sobě není zárukou úspěchu, nebudou-li správně a včas propracovány podrobné metodiky řešení jednotlivých problémů, které musí projít kritickým zhodnocením v co nejširším kolektivu vědeckovýzkumných pracovníků a pracovníků hospodářských orgánů.

Samotný výzkum, časový postup při řešení jednotlivých problémů a vypracování dílčích i závěrečných zpráv je třeba organizovat tak, aby byly přednostně řešeny a k využití v široké praxi odevzdávány výsledky nejnaléhavějších problémů, aniž by přitom byla zanedbána teoretická hloubka řešení a aniž by to bylo na újmu teoretické úrovně řešených problémů. Dílčí a závěrečné zprávy je nutno vypracovávat všude tam, kde to je možné, ve formě metodik, okamžitě a bez dalších úprav použitelných v praxi.

Zvýšené nároky na teoretickou i metodickou úroveň vědeckovýzkumné práce budou vyžadovat, aby byla věnována zvýšená pozornost výchově nových vědeckých pracovníků, zejména formou vědecké aspirantury, jakož i zvyšováním kvalifikace ostatních vědeckovýzkumných i inženýrskotechnických pracovníků, zejména v použití moderních metod ekonomického výzkumu, třídění a zpracovávání získaných číselných údajů, aniž by přitom bylo opomíjeno soustavné zvyšování politické úrovně jednotlivých pracovníků.

Úkoly vědeckovýzkumného plánu třetí pětiletky jsou velmi náročné, jsou však splnitelné, bude-li racionálně využito jednotlivých pracovníků, bude-li jejich kapacita soustředěna na řešení stěžejních problémů, budou-li výsledky jejich práce soustavně kontrolovány a nebude-li jejich práce příliš narušována úkoly operativního, nikoliv vědeckovýzkumného charakteru, jejichž plnění spadá do oboru působnosti orgánů jiných.

Dosavadní výsledky zemědělského ekonomického výzkumu opravňují k přesvědčení, že úkoly pětiletého plánu vědeckovýzkumných prací budou úspěšně zvládnuty. Zemědělští ekonomové tím přispějí k dosažení podstatného a trvalého zvýšení zemědělské produkce, k proměně našeho zemědělství ve vysoce intenzivní zemědělství světové úrovně, ke zvýšení životní úrovně pracujících a k urychlení přechodu ke komunismu.

Ekonomické základy rozmístění, specializace a soustav hospodaření v zemědělské výrobě

Dopisující člen Vsesvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina

A. I. TULUPNIKOV

ředitel Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, Moskva

Ú v o d

Svaz sovětských socialistických republik vstoupil do další etapy svého rozvoje a úspěšně plní program komunistické výstavby, stanovený na XXI. sjezdu KSSS. Vzrůstající potřeby národního hospodářství a pracujícího lidu kladou na zemědělství stále větší požadavky. Jednou z podmínek správného socialistického plánování je zabránit nerovnoměrnému rozvoji průmyslu a zemědělství, nepoměru mezi potřebou zemědělských produktů v zemi a jejich skutečnou výrobou.

Pro rychlý rozvoj zemědělství, které by bylo schopné krýt svou produkcí potřeby národního hospodářství a obyvatelstva, měly velký význam směrnice vytyčené na zářijovém plenárním zasedání ÚV KSSS v roce 1953. Usnesení, schválená na základě referátu soudruha N. S. Chruščova, vyjadřovala dokonale promyšlený program politiky strany, zahrnující všechny stránky organizace zemědělské výroby v nových podmínkách, politiky, podle níž má být pracovní aktivita lidových mas spjata s jejich hmotnou zainteresovaností na vzestupu společenského hospodářství kolchozů a sovchozů.

Neustále se upevňuje a rozšiřuje materiálně technická základna zemědělství. Socialistický průmysl dodává zemědělství stále větší množství nejdokonalejší techniky, čímž vytváří podmínky pro komplexní mechanizaci a automatizaci zemědělské výroby a mění zemědělskou práci v mnohostrannou práci průmyslovou. K lepšímu využití techniky přispěla značnou měrou reorganizace MTS a prodej strojů kolchozům. Zavedení nového způsobu plánování značně umožnilo každému kolchozu a sovchozu dokonaleji využít přírodních a ekonomických podmínek k zvýšení výroby produktů, ke snížení jejich vlastních nákladů a k růstu rentability hospodářství. K tomu přispělo i zavedení jednotné formy výkupu — státní výkup za ekonomicky zdůvodněné ceny. K rychlému růstu zemědělské výroby pomáhalo také obnovení leninské zásady hmotné zainteresovanosti sovětského rolnictva na neustálém rozvoji společenského hospodářství, přeřazení velkého počtu odborníků přímo do výroby, posílení kolchozů a sovchozů vedoucími kádry, další rozvíjení iniciativy kolchozníků v organizaci společenské výroby a v řízení záležitostí zemědělského artělu a také upevnění sovchozů. To vše se velmi příznivě projevovalo v rozvoji zemědělství.

Produktivita práce v kolchozech vzrostla proti roku 1953 o 54 % a v sovchozech o 51 %. V roce 1958 zakoupil stát v porovnání s průměrnými ročními ukazateli předchozí pětiletky — mnohem více produktů: obilí téměř o 200 000 000 pudů, cukrovky o 7 200 000 tun, zeleniny o 700 000 tun a bavlníků o 500 000 tun více. Velkých úspěchů se dosáhlo v živočišné výrobě. Stačí uvést, že naše země dostihla v hrubé produkci mléka USA již v roce 1958 a v prvním roce sedmiletky je již předstihla: v USA bylo ho vyrobeno 56 miliónů tun, kdežto v SSSR — 62 miliónů tun. Ve světovém soutěžení předstihl Sovětský svaz USA i ve výrobě másla na jednoho obyvatele.

Plenární zasedání ÚV KSSS v prosinci 1959 uvádí v souhrnné zprávě o rozvoji zemědělství, že naše země „... má nyní všechny nezbytné podmínky pro další mohutný rozvoj všech odvětví zemědělské výroby“.

Za nynějších podmínek se musí naše zemědělství — a to jak v celostátním rozsahu, tak i v jednotlivých oblastech, kolchozech a sovchozech — rozvíjet na vědeckém podkladě, plánovitě využívat nejlepších poznatků vědy i pokrokové praxe, vyznačovat se vysokou produktivitou práce a používat nejnovější technologie a soudobé techniky. Musí to být vysoce intenzivní zemědělství s trvalými výnosy, zemědělství, které nebude ovlivňováno nepříznivými přírodními silami a bude co nejlépe rozmístěno podle výrobních oblastí.

Rozsáhlé území Sovětského svazu se vyznačuje velmi rozmanitými přírodními a ekonomickými podmínkami. Naše země se rozprostírá na tisících kilometrech — od Baltického moře na západě až po Tichý oceán na Dalekém východě, od Arktidy na krajním severu až po subtropy na jihu země.

Na tomto nesmírném území jsou vymezovány četné výrobní oblasti (zóny) a výrobní podoblasti (subzóny)*) s odlišným podnebím, množstvím srážek, počtem slunečných dnů, délkou zimy a léta, průměrnými teplotami, půdami apod. Podle předběžných údajů se nyní v Sovětském svazu vymezuje nejméně 1000 zemědělských mikrooblastí (mikrozón)**).

To ovšem nemůže být bez vlivu na způsob hospodaření v těchto mikrozónách. V tak různorodých podmínkách nelze zemědělskou výrobu řídit podle jednotného schématu, vhodného pro všechny zóny země. Důsledné přihlížení k místním podmínkám a vědecká organizace zemědělské výroby v celostátním rozsahu jsou možné jen v socialistické společnosti, kde je zajištěn plánovitý a všestranný rozvoj výrobních sil a materiální výroba má sloužit zájmu všeho lidu.

Úkoly, obsah a vypracování vědecky zdůvodněných soustav hospodaření

Plánovitý ráz socialistické ekonomiky nezbytně vyžaduje, aby se zájmy každého podniku shodovaly se zájmy celého státu. Proto státem plánované zlepšení specializace a rozmístění zemědělské výroby podle jednotlivých zón země, podle oblastí, krajů a republik a v nich pak podle zón a okresů a v okresech — podle kolchozů a sovchozů, přispívá v každé určité etapě k správnějšímu vyřešení soustavy hospodaření i v každém jednotlivém zemědělském závodě. Na druhé straně celkovým zhodnocením ukazatelů, vyplývajících ze soustav hospodaření v kolchozech a sovchozech, se přesněji určí perspektivy rozvoje a rozmístění zemědělské výroby podle správních okresů, oblastí, krajů a republik.

*) V originále: zóny a podzóny.

**) V originále: mikrozón.

O historické nutnosti specializace v zemědělství mluvil již V. I. Lenin: „Proces specializace, který navzájem odlišuje různé způsoby zpracování výrobků, který vytváří stále větší počet průmyslových odvětví, se projevuje také v zemědělství tím, že tvoří specializující se zemědělské kraje (a soustavy zemědělských hospodářství).“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 3, str. 26, české vydání.)

Specializace a racionální rozmístění zemědělské výroby jsou dvoustranným výrazem společenské dělby práce, umožňují nejdokonalejší a nejproduktivnější využití půdy a jiných výrobních prostředků a také maximální produkci z jednotky plochy zemědělské půdy. Specializace přírodně-ekonomických zón, oblastí a jednotlivých zemědělských závodů na výrobu určitých druhů produkce se plně shoduje s vědecky zdůvodněnou soustavou hospodaření a používá-li se hojně strojní techniky, vytváří podmínky pro postupný rozvoj všech zemědělských odvětví v celé zemi.

Nyní má zvlášť velký význam specializace živočišné výroby podle jednotlivých zón, zemědělských závodů a uvnitř jednotlivých hospodářství.

Nynější specializace jednotlivých oblastí na tržní výrobu pšenice, kukuřice, cukrovky, bavlnovníku, lnu, brambor, slunečnice, vlny, mléka, masa aj. živočišných produktů v naší zemi v zásadě odpovídá přírodně ekonomickým podmínkám těchto oblastí.

Vypracování vědecky zdůvodněných soustav hospodaření na podkladě specializace a správného rozmístění zemědělské výroby, vyžaduje, aby se podstatně zlepšilo plánování státního výkupu zemědělských produktů a výkup určitých produktů se soustředil v oblastech a hospodářstvích, kde jsou pro jejich výrobu nejlepší přírodně ekonomické podmínky. Výsledky hodnocení údajů o vědecky zdůvodněných soustavách hospodaření v kolchozech a sovchozech jednotlivých okresů, oblastí a zón pomohou plánovacím zemědělským orgánům přesněji stanovit plánované úkoly, pokud jde o prodej produkce státu, která by nejlépe uspokojovala státní potřeby.

Postupně s tím, jak věda a praxe přicházejí s novými pokrokovými metodami v technologii výroby a zejména se zaváděním nové techniky do výroby, se soustavy hospodaření stále zdokonalují, takže kolchozy a sovchozy mají každoročně další, stále větší možnosti zvýšit hrubou i tržní zemědělskou produkci a zlevnit její výrobu.

Rozsáhlé zavádění vědeckých poznatků a pokrokových zkušeností do výroby v co nejučelnější formě je možné jen na základě vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření.

V tomto směru jsme začali pracovat již dávno. Již v letech 1947—1949 vypracovala z podmětu soudruha N. S. Chruščova skupina vědeckých pracovníků a zemědělských odborníků za účasti vedoucích pracovníků a aktivu kolchozů a sovchozů na Ukrajině soustavu hospodaření v rostlinné a v živočišné výrobě na příkladu nejtýpčtějších hospodaření a okresů v základních zónách v republice. Zkušenosti, získaných při komplexním řešení úkolů rozvoje zemědělství a při ekonomickém zdůvodňování doporučovaných zonálních opatření, bylo pak využito při vypracování vědecky zdůvodněných soustav hospodaření.

V mnohem širším rozsahu, v celostátním měřítku, se tato práce rozvíjela od roku 1956. Podle pokynů strany a vlády byla ministerstvem zemědělství SSSR, Vsesvazovou akademií zemědělských věd V. I. Lenina, místními zemědělskými orgány, vědeckovýzkumnými institucemi a výzkumnými stanicemi za účasti velkého okruhu pracovníků z výroby a vědeckých pracovníků (více než 4000 osob), vypracovávána vědecky zdůvodněná doporučení soustav hospodaření podle podmínek v jednotlivých zónách. Tato práce byla konána v 39 zemědělských zónách a obsáhla celou zemi. K řízení práce byly v místech organizovány zonální komise,

kteřé vedla Rada pro vypracování soustavy hospodaření ve Věšsvazové akademii zemědělských věd V. I. Lenina za předsednictví jejího presidenta akademika P. P. Lobanova.

Kolektivní metoda řešení soustavy hospodaření v zemědělské výrobě do značné míry umožnila zhodnotit rozsáhlý materiál a vybrat všechny nejlepší poznatky vědy i praxe ze všech odvětví zemědělské výroby i ze všech oblastí.

Výsledkem práce zonálních komisí bylo v podstatě vymezení přírodních zón na územích republik, krajů a někdy i oblastí země. Některé komise po prostudování ekonomických podmínek zemědělství vymezily vedle přírodních zón i zemědělské zóny neboli zóny výrobní specializace zemědělství. Podle zonálních podmínek byla vypracována doporučení a stanovena opatření k různým otázkám hospodaření v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby.

Nutno však poznamenat, že všechna doporučení a návrhy zonálních komisí nebyly dostatečně podloženy ekonomickými propočty. Navržená opatření nenavazovala vždy na jednotnou, vědecky zdůvodněnou soustavu hospodaření v tom či onom odvětví nebo v hospodářství jako celku. V těchto opatřeních nebylo někdy dostatečně objasněno, jaké změny nastanou ve specializaci, v koncentraci, v rozmístění výroby a v kombinaci odvětví, nakolik vzroste objem hrubé a tržní produkce, kolik produkce bude možno v dané zóně vyrobit na 100 ha zemědělské půdy i na jednoho pracovníka a jakých si to vyžádá investic.

Nyní máme již dostatek zkušeností a všechny možnosti k tomu, abychom organizovali rozpracování a zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření v oblasti, v okrese i v každém kolchoze a sovchoze silami místních odborníků při využití doporučení, noremativů a různých metodických materiálů, které vypracovaly zonální komise a výzkumné instituce.

Vypracování vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření v oblastech, okresech, kolchozech a sovchozech zůstane i nadále středem pozornosti Věšsvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina i hlavních ústavů, ostatních výzkumných institucí svazového i republikového významu a ekonomických kateder zemědělských vysokých škol.

Při ekonomickém zdůvodnění soustav hospodaření rozvíjejí v poslední době svou práci tyto ekonomické vědecké instituce: Věšsvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, jeho pobočky a pracoviště na opěrných bodech, ústavy zemědělské ekonomiky Ukrajinské SSR, Kazašské SSR, Běloruské SSR, Uzbeké SSR, ekonomická oddělení zonálních a specializovaných ústavů a výzkumných stanic a také četné ekonomické katedry vysokých škol zemědělských.

Komplexní brigáda vědeckých pracovníků našeho ústavu i jiných vědeckých institucí vypracovala soustavu hospodaření a perspektivní plán rozvoje kolchozu „Rossija“ v Stavropolském kraji. Obdobná práce v širším měřítku byla vykonána v Novosibířské oblasti. Zasedání Věšsvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina, které se konalo při exkursi v Novosibírsku, projednalo a schválilo metodické pokyny k vypracování vědecky zdůvodněných soustav hospodaření a perspektiv rozvoje a rozmístění zemědělské výroby, k ekonomickému zhodnocení soustav hospodaření v rostlinné výrobě a agrotechnických opatření, k ekonomickému hodnocení soustav v živočišné výrobě a zootechnických opatření a ke zhodnocení soustav hospodaření vůbec, a to na příkladech jednotlivých kolchozů a sovchozů pro široké zavádění do praxe.

Tato práce končila sestavením návrhu plánu státního výkupu zemědělských produktů pro jednotlivé okresy oblasti.

Z příkazu Věšsvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina řeší Věšsvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky za účasti Akademie stavebnictví

a architektury SSSR a Ústavu pro dopravní otázky při Akademii věd SSSR vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření, perspektivy rozvoje a specializace zemědělské výroby v Rjazaňské oblasti. Podobnou práci konají zonální pobočky, a to pobočka Povolžská v Stalingradské oblasti, Severokavkazská v Rostovské oblasti, Severoosetinská v Dagestanské ASSR, Sibiřská v Tomské a Kemerovské oblasti, pobočka Centrální černozemní zóny — v Kurské a Belgorodské oblasti a v novousmanském okrese Voroněžské oblasti.

Příkladem plodné kooperace a tvůrčí spolupráce vědeckých institucí s pracovníky ve výrobě při ekonomickém zdůvodňování soustav hospodaření je sestavování perspektivního plánu rozvoje zemědělství v chomutovském okrese v Kurské oblasti.

Tato práce umožnila určit specializaci hospodářství a možný rozsah výroby hlavních zemědělských produktů na nejbližších 15—20 let, stanovit racionální typy a velikost farem a výrobních oddělení v rostlinné a v živočišné výrobě i v jiných odvětvích, jakož i racionální rozmístění hlavních odvětví rostlinné výroby a možný rozsah výroby jednotlivých druhů rostlinné produkce.

Na základě toho vypracovala Akademie stavebnictví a architektury SSSR schemata územního plánu, která ve výhledu zahrnují i kulturní, sociální a jiná zařízení pro obyvatelstvo. Uskutečnění těchto schémat učiní z kolchozní vesnice výstavná sídliště městského typu se všemi vymoženostmi soudobé komunální služby a kulturních a všeobecně prospěšných zařízení.

Pro práci při zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření má velký význam Vsesvazová porada zemědělských odborníků, která se konala z podnětu ÚV KSSS v Kremlu v červnu v roce 1960. Této porady se aktivně zúčastnilo 2800 zemědělských odborníků, vědeckých pracovníků a vedoucích pracovníků kolchozů a sovchozů. Na plenárním zasedání a v sekcích bylo předneseno 100 referátů o vypracování a zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření jak v jednotlivých zónách, tak i v zemědělských závodech. Zde byly shrnuty výsledky práce vědeckých pracovníků, zemědělských odborníků i pracovníků z výroby a byly stanoveny cesty, jak pokračovat v tomto díle velkého celostátního významu.

Nejcennějším výsledkem při vypracování soustav hospodaření je zjištění obrovských rezerv, které umožní další a rychlejší rozmach všech odvětví kolchozní a sovchozní výroby, především pak zvětšit celkové množství produkce v rostlinné i živočišné výrobě a zvýšit produktivitu práce. Nyní, kdy byly vyřešeny soustavy hospodaření v podstatě pro každou zónu, přicházíme k další, odpovědnější etapě práce, tj. k všestrannému uskutečňování opatření stanovených v těchto soustavách. Rozsah práce je jistě kolosální, uvážíme-li, že na začátku roku 1960 bylo v SSSR 54 600 kolchozů a více než 6500 sovchozů.

Je zřejmé, že v podmínkách vysoce mechanizované socialistické zemědělské výroby je vědecky zdůvodněná soustava hospodaření objektivní nutností.

Co vlastně znamená vědecky zdůvodněná soustava hospodaření v zemědělské výrobě?

Soustava hospodaření v zemědělské výrobě je komplex vzájemně souvisících opatření, navržených a prověřených vědou i pokrokovou praxí, jejichž uskutečnění v daném hospodářství a v konkrétní zóně — s přihlédnutím ke všem jejím přírodním a ekonomickým podmínkám — umožňuje dosáhnout vysoké produkce z každé jednotky zemědělské plochy při nejmenší spotřebě práce a prostředků.

K vědecky zdůvodněné soustavě hospodaření patří:

1. Zaměření a specializace rostlinné a živočišné výroby, správná kombinace a poměr odvětví a struktura výroby v souladu se zvláštnostmi místních podmínek a ze zřetelem k poptávce státu po určitých druzích produkce.

2. Soustava opatření k obdělávání a zvyšování úrodnosti půdy, zavádění osevních postupů s nejvhodnější strukturou osevních ploch, používání hnojiv a chemických prostředků k ochraně porostů a výsadeb proti plevelům, chorobám a škůdcům, správná organizace semenářství a zavádění nejlepších odrůd zemědělských plodin.

3. Racionální struktura živočišné výroby, její specializace v rámci odvětví, výběr vhodných plemen zvířat pro určenou specializaci, volba způsobu chovu a krmení zvířat, metody plemenářské práce, uskutečňování veterinárních a zootechnických opatření.

4. Soustava strojů, náradí a zařízení, vhodná pro přijatou specializaci hospodářství a pokrokovou technologii výroby, která umožňuje vykonávat práce v nejlepších lhůtách, usnadnit práci a zvýšit její produktivitu.

5. Nejeфекtivnější vynaložení a využití investic.

6. Rozsáhlé uplatňování pokrokových způsobů organizace práce, zdokonalování způsobů řízení hospodářství a zvyšování hmotné zainteresovanosti pracovníků na zvýšení výroby a snížení vlastních nákladů produkce.

Vědecky zdůvodněná soustava hospodaření umožňuje nejúčelnější rozmístění zemědělské výroby a zároveň určit, v jakých okresech a v jakých hospodářstvích by bylo nejvýhodnější vyrábět ty či ony druhy zemědělské produkce.

Vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření se řeší v kolchozech, sovchozech, okresech, oblastech, republikách a v celé zemi podle usnesení XX. a XXI. sjezdu KSSS a podle zásad, které byly uvedeny v usnesení ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR „O změně praxe v plánování zemědělské výroby“ v souladu s celkovým plánem rozmístění výrobních sil, ve kterém se přihlíží k požadavkům státu na tržní produkci.

Při stanovení těchto požadavků pro jednotlivé zóny, republiky, oblasti (kraje), okresy, kolchozy a sovchozy se počítá v každém konkrétním případě s maximálním množstvím zemědělských produktů, jejichž výroba je z národohospodářského hlediska v daných podmínkách ekonomicky nejúčelnější.

K ekonomickému zhodnocení různých soustav hospodaření v celku i jejich jednotlivých prvků se používá těchto ukazatelů:

a) hrubá a tržní produkce na jednotku plochy zemědělské půdy v naturálním hodnotovém vyjádření,

b) hrubá produkce na jednotku spotřebované práce (produktivita práce),

c) vlastní náklady produkce,

d) čistý důchod z celého hospodářství i podle odvětví, a to jak v úhrnu, tak i v přepočtu na jednotku vynaložených nákladů a použitých základních i oběžných fondů.

Praxe ukazuje, že pro práce v okresech, kolchozech a sovchozech mají velký význam vědeckotechnické materiály: typové technologické karty a různé normativy (zejména pokud jde o náklady a celkové množství vyrobené produkce, o výstavbu a investice atd), pomůcky pro různé druhy výpočtů a také uveřejněné ekonomicky zdůvodněné soustavy hospodaření pro jednotlivé zemědělské závody.

Podle loňského i letošního plánu zdokonalil Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky metodiku vypracování vědecky zdůvodněných soustav hospodaření, perspektivního rozvoje a rozmístění zemědělské výroby ve správní (administrativní) oblasti.

Cílem této práce bylo:

a) ověřit a zdokonalit metodiku na konkrétním příkladě,

b) praktická pomoc oblastním organizacím při stanovení opatření pro další rychlý rozvoj zemědělství a zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření.

Základní otázky metodiky byly vyřešeny a prověřeny na příkladě Novosibírské oblasti. Tato práce byla schválena a kladně zhodnocena na zasedání Vsesvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina při exkursi v Novosibirsku v roce 1958. V posledních usneseních strany a vlády byly však zemědělství uloženy nové úkoly, zejména vypracování generálního plánu rozvoje národního hospodářství.

Další zdokonalení uvedené metodiky a její přezkoušení v jiných přírodních a ekonomických podmínkách, vyžadovalo dodatečné výzkumy. K nim patří: výstavba a vhodná úprava vesnických sídlišť, stanovení racionální velikosti hospodářství a jeho výrobních středisek, mezikolchozní vztahy a rozvoj zpracovatelského průmyslu. Bylo také nutno nadále zevrubně studovat otázky hlubší specializace a větší koncentrace výroby podle konkrétních přírodních a ekonomických podmínek.

K práci v oblasti patří:

1. Průzkum současného stavu zemědělské výroby, rajonizace a zjištění rozdílných podmínek a výrobních rezerv.

2. Vypracování soustavy agro- a zootechnických opatření, soustavy strojů a nejdokonalejší technologie výroby zemědělských produktů podle zonálních zvláštností oblasti, včetně organizačně-ekonomického hodnocení výroby zemědělských produktů v perspektivních podmínkách výroby.

3. Vypracování soustav hospodaření na příkladě kolchozů a sovchozů určitých výrobních typů (v každém z těchto hospodářství se propočítává celá řada variant specializace a kombinace odvětví).

4. Na základě uvedených prací má být připraven potřebný instruktivní a normativní materiál pro vypracovávání a zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření v každém kolchoze a sovchoze oblasti.

Soustava hospodaření v Rjazanské oblasti se vypracovává po tři období, a to do roku 1965, 1972 a 1980.

Při vypracovávání vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření v okrese se přihlíží ke směrným perspektivním úkolům státního výkupu zemědělských produktů, k přírodním a ekonomickým podmínkám uvnitř okresu a k výrobnímu zaměření každého hospodářství okresu.

Tato práce se koordinuje s územním plánováním, které je nutno posuzovat jako součást perspektivního plánu rozvoje všech výrobních sil okresu i kulturních a všeobecně prospěšných zařízení pro vesnické obyvatelstvo.

Musí být tudíž řešeny otázky, které přímo souvisí nejen se stupněm výroby zemědělských produktů, ale i se změnou kulturní a životní úrovně, která má přeměnit vesnici ve výstavní sídliště městského typu podle soudobých požadavků na komunální služby a kulturní i všeobecně prospěšná zařízení pro obyvatelstvo.

Současně s plány rozvoje zemědělství okresu na sedm let se sestavují výhledové organizačně hospodářské plány pro každý kolchoz a sovchoz. O těchto otázkách bude pojednáno dále.

Zavedení a neustálé zdokonalování vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření v každém kolchoze a sovchoze umožňuje neefektivnější využití přírodních a ekonomických podmínek, pracovních zdrojů i výrobních prostředků v zemědělském závodě. Tím umožňuje s minimálními náklady dosáhnout maximálního množství produkce na 100 ha zemědělské půdy, na jednoho pracovníka i na jeden rubl nákladů a investic.

Ekonomické zdůvodnění soustav hospodaření v kolchozech a sovchozech je díky jednotnému plánování socialistické ekonomiky nerozlučně spjata s ekonomickým zdůvodněním soustav hospodaření, specializace, rozmístění a perspektiv

rozvoje zemědělství v okrese, oblasti, kraji a republice, a dále se spoluprací zemí celého socialistického tábora.

Zavedení vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření v celém souhrnu těchto složek je nejdůležitějším prostředkem k vědeckému řešení problému maximálního využití přírodních a ekonomických podmínek, pracovních sil i výrobních prostředků k urychlení růstu výroby, ke zvýšení produktivity práce a ke snížení vlastních nákladů produkce ve všech zemědělských závodech, okresech, zónách, oblastech a republikách a ve všech zemích světové socialistické soustavy.

O racionální specializaci, koncentraci a spojení odvětví zemědělské výroby v kolchozech a sov- chozech

Nejdůležitějšími základními složkami vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření v kolchozech a sovchozech je racionální specializace a koncentrace výroby a správné spojení odvětví v hospodářství.

Každý zemědělský závod má určité výrobní zdroje, především půdu (v určité jakosti), pracovní síly a výrobní prostředky. Všechny tyto zdroje je třeba co nejvýhodněji využít pro hospodářství, tj. v zájmu zvýšení celkového množství produkce, snížení jejich vlastních nákladů a urychlení rozvoje výroby.

Čím lépe bude hospodářství přizpůsobeno co nejdokonalejšímu využití svých podmínek a zdrojů, tím více bude mít možností ke zvýšení celkového množství produkce na jednotku půdy a práce a ke snížení nákladů.

Praxe ukazuje na velké ekonomické přednosti specializace jako prostředku pro rychlé zvýšení hrubé i tržní produkce a pro snížení spotřeby práce a prostředků na ni.

Prohloubení specializace při vzrůstajícím soustřeďování výrobních zdrojů závodů (pracovní síla, zemědělská půda aj. výrobní prostředky), zvláště v těch odvětvích, jejichž rychlý rozvoj je za daných podmínek ekonomicky nejefektivnější, umožňuje podstatně zvýšit celkové množství hrubé i tržní produkce v přepočtu na jednotku zemědělské půdy, práce a výrobních prostředků.

Problémy, týkající se specializace, je třeba řešit v úzkém vztahu s celkovou velikostí zemědělských závodů.

V posledních letech se naše kolchozy značně zvětšily, což je zřejmé z údajů v tabulce I.

Rovněž sovchozy jsou zemědělskými velkozávody. V roce 1959 připadalo na jeden sovchoz průměrně 8300 ha osevní plochy, 1633 kusů skotu, z toho 547 krav, dále 1518 prasat a 4532 ovcí a koz*)

V podmínkách plánovaného hospodářství umožňují velké rozměry kolchozů a sovchozů uskutečnění specializace: základní, nejrentabilnější odvětví se v nich vhodně spojují s jinými, doplňkovými či vedlejšími a pomocnými odvětvími. Přitom musí také poskytovat velké množství hrubé i tržní produkce s nízkými vlastními náklady. Podle výrobních podmínek může být i úzká specializace. Jsou to například příměstské drůbežárny, kombináty na výrobu zeleniny pod sklem, hospodářství zaměřená na výkrm hospodářských zvířat potravinovými odpady aj. Dobrým příkladem ekonomicky zdůvodněné specializace mohou být zelinářské sovchozy, zakládané v blízkosti měst a průmyslových středisek, a to z iniciativy

*) Selskoje chozjajstvo SSSR, statistický sborník, Moskva 1960, str. 49.

I. základní ukazatelé rozvoje kolchozů

Ukazatelé	1949 ¹	1959 ²
Počet kolchozů (v tisících)	254,4	54,6
V průměru připadá na 1 kolchoz:		
rodin kolchozníků	80	343
společné osevní plochy (ha)	453	2316
společného chovu hospodářských zvířat (kusů):		
skotu	100	674
z toho krav	23	233
prasat	38	490
ovcí a koz	238	1422

1. V. V. Mackevič: O zavádění vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření a soustavy strojů do výroby jako nejdůležitější podmínky pro další rozvoj výrobních sil v zemědělství. Referát na Vsesvazové poradě zemědělských odborníků. Moskva 1960, str. 13.

2. Selskoje chozjajstvo SSSR, statistický sborník. Moskva 1960, str. 56—59.

soudruha N. S. Chruščova. Zkušenosti mnohých takových hospodářství svědčí o účelnosti specializovaných výrobních skupin a farem ve velkých kolchozech a sovchozech.

O tom, jaké nevyčerpatelné rezervy v sobě skrývá rozvoj specializace v rámci hospodářství a v rámci výrobních odvětví, lze soudit ze zkušeností s reorganizací chovu prasat v sovchoze „Gigant“ v Rostovské oblasti. Sovchoz, který měl potřebnou krmivovou základnu, začal již v letech 1955—56 věnovat velkou pozornost zvýšení výroby vepřového masa. Avšak malý rozsah výroby, způsobený rozptýleností stáda ve dvanácti farmách, kdy v každé byly zastoupeny všechny věkové skupiny prasat, neposkytoval vhodné podmínky pro zavedení pokrokové technologie, mechanizace výrobních procesů a racionální organizace práce.

Proto zvyšování výroby vepřového masa postupovalo pomalu a ekonomická efektivnost zůstávala nízká.

Východisko z této situace našel sovchoz v zásadním přebudování soustavy hospodaření. Základem tohoto přebudování byla specializace chovu prasat, a to jak v rámci hospodářství, tak i v rámci tohoto odvětví.

Místo dvanácti farem, z nichž každá měla ukončený obrat stáda prasat, bylo v hospodářství založeno pět specializovaných farem, z nichž tři se věnovaly odchovu selat na výkrm a k doplnění stáda a dvě výkrmu jatečných prasat. Zavedení specializace v rámci odvětví a v rámci hospodářství umožnilo rozšířit výrobu, zvýšit stupeň mechanizace všech prací, prohloubit rozdělení práce ve farmách a racionálněji využít základních prostředků. V souvislosti s rozsáhlým používáním jednorázových prasníc (v roce 1958 se od jednorázových a kontrolovaných prasníc získalo 79 % veškerého příchovku) umožnilo zavedení chovu žírných prasat ve velkých skupinách a používání turnusových vrhů zvýšit normu při ošetřování žírných prasat ze 100—150 kusů na 300—350 kusů a kojících prasníc na 25 kusů na jednoho ošetřovatele.

Koncentrace výroby a specializace v rámci odvětví umožnily sovchozu zvýšit v letech 1957—58 výrobu vepřového masa proti roku 1955—56 více než dvojnásobně, značně snížit vlastní náklady a zvýšit produktivitu práce (tabulka II).

II. Celkové množství produkce, vlastní náklady a produktivita práce v chovu prasat sovchozu „Gigant“

Ukazatelé	1955—56 před zavedením specializace v rámci odvětví	1957—58 po zavedení specializace v rámci odvětví	V % k roku 1955—56
celkové množství vepřového masa (živá váha v q)	7452	20295	272,3
vlastní náklady 1 q vepřového masa (v rublech)	695	551	79,2
vlastní náklady 1 q přírůstku (v rublech):			
do 2 měsíců	1444	1268	87,8
od 2 měsíců	572	347	60,7
spotřeba práce na 1 q přírůstku (dnů lidské práce):			
v průměru	6,34	4,68	73,8
z toho do 2 měsíců	15,40	16,60	107,8
nad 2 měsíce	4,48	2,33	52,0

Množství vepřového masa, odevzdaného státu za dva roky, vzrostlo 2,7krát, vlastní náklady klesly o 20,8 % a produktivita práce stoupla o 26,2 %.

Srovnatelné údaje o vlastních nákladech přírůstku ve farmě pro výkrm prasat oddělení č. 5 ukazují, že specializace v rámci odvětví je v chovu prasat vysoce efektivní (tab. III).

III. Srovnatelné údaje o výkrmu prasat starších čtyři měsíce v sovchozu „Gigant“

Ukazatelé	1956 před specializací	1957—58 při specializaci	
		v celém sovchoze	ve farmě oddělení č. 5
celkové množství produkce (přírůstek v q)	4715	6286	2876
vlastní náklady 1 q přírůstku v rublech	560	301	246
spotřeba práce na 1 q přírůstku (dnů lidské práce)	3,40	1,91	1,56

Jen na jedné farmě oddělení č. 5 se vykrmuje asi polovina celého stáda. Výše vlastních nákladů na cent přírůstku a spotřeba práce na této farmě klesla ve srovnání s rokem 1956 více než o polovinu.

V sovchoze se dále prohlubuje specializace a pokračuje se ve zvětšování farem. V oddělení č. 5 byla v roce 1959 dána do provozu nová mechanizovaná výkrmna pro 2500 kusů prasat, v níž se po mechanizaci pracovních procesů (rozdělování krmiva, zásobování vodou, odklizení hnoje) a po zavedení chovu prasat ve velkých skupinách, zvýšil počet prasat obsluhovaných jedním ošetřovatelem na 1250 kusů.

Ošetřovatelé prasat v tomto prasečnicku G. Nikulin a V. Tregubov

vykrmili za sedm měsíců roku 1959 2000 prasat; vlastní náklady vepřového masa činí 208 rublů na cent přírůstku. Pokles vlastních nákladů vepřového masa vyplývá ze snížení nákladů na krmiva a na odměnu za práci. Přitom však průměrný měsíční výdělek ošetřovatele prasat činí víc než 1000 rublů. V roce 1960 přijali G. Nikulin a V. Tregubov závazek vykrmít 7000 prasat a získat 4375 q přírůstku, tj. o 1187 q masa více než vynikající ošetřovatel prasat na Ukrajině Jaroslav Čiž. Cent vepřového masa bude tak stát nejvýše 207 rublů.

Po zavedení specializace v rámci odvětví, koncentrace výroby a pokrokových opatření se podstatně zvýšil důchod z produkce v chovu prasat, a to ze 65 400 rublů v roce 1956 na 1 839 000 rublů v roce 1958.

Koncentrace výroby předpokládá zvětšení osevních ploch a stavů hospodářských zvířat i zvětšení výrobních jednotek uvnitř hospodářství. To vše vytváří příznivé podmínky pro lepší využití půdy a ostatních výrobních prostředků i pracovních sil, pro nejefektivnější využití mechanizačních prostředků a nejnovějších vědeckých poznatků, pro rozsáhlé zavádění pokrokových, vědecky zdůvodněných opatření, výkonových norem, pokrokových forem odměňování práce atd.

V této souvislosti jsou velmi zajímavé údaje o spotřebě práce a výnosech zeleniny v sovchozech Moskevské oblasti, které výrazně vyjadřují přednosti koncentrace výroby (tabulka IV).

IV. Závislost spotřeby práce, vlastních nákladů a výnosů na velikosti osevní plochy zeleniny v sovchozech Moskevské oblasti v roce 1959

Skupiny sovchozů podle velikosti osevní plochy zeleniny	Spotřeba práce na 1 ha zeleniny (dnů lidské práce)	Vlastní náklady 1 q zeleniny (v rublech)	Výnosy zeleniny (v q/ha)
do 100 ha	1,0	61	124
101—400 ha	0,7	44	176
nad 400 ha	0,5	36	201
sovchoz „Bolševik“ (1275 ha)	0,2	15	379

Rozbor práce sovchozů Moskevské oblasti při pěstování brambor rovněž svědčí o ekonomické efektivnosti koncentrace osevních ploch. V hospodářstvích, která pěstují brambory na ploše nad 1000 ha, byly výnosy této plodiny ve srovnání se sovchozy s osevní plochou do 200 ha o 33 % vyšší, přímé náklady o 43 % nižší a vlastní náklady o 20 % nižší.

Pro intenzifikaci procesu specializace a koncentrace a pro efektivnější využití investic sledujících zvyšování výroby, růst produktivity práce a snižování vlastních nákladů produkce má velký význam budování mezikolchozních a mezihospodářských*) podniků. Formy takových mezikolchozních vztahů jsou velmi rozmanité. Zahrnují stavebnictví a výrobu stavebních hmot, budování a provoz elektráren a melioračních zařízení, stájový a pastevní výkrm hospodářských zvířat, inkubaci vajec a odchov drůbeže, výrobu krmných směsí a antibiotik, opravy mechanizačních prostředků, organizaci normovacích středisek, automobilovou dopravu aj. pro kolchozy důležité práce a služby.

*) V originále: mezchozjajstvennyje. Jde o podniky kooperující jak s kolchozy, tak i sovchozy (pozn. red.).

Základem racionální struktury výroby v každém hospodářství podle jeho konkrétních podmínek je ekonomicky zdůvodněné spojení odvětví rostlinné a živočišné výroby, která jsou svými rozměry rozsáhlá a z hlediska technického vybavení a stupně mechanizace vysoce rozvinutá.

Při zdůvodňování nejracionálnějších spojení odvětví v zemědělském závodě se hodnotí různé, v daných podmínkách možné výhledové varianty organizace těchto odvětví a jejich spojení v soustavě hospodaření podle těchto hlavních ukazatelů: zabezpečení pracovními silami a jejich využití, produktivita práce, vyrovnanost mezi vydáními a příjmy peněžních prostředků, rozsah a efektivnost investic, produktivita hospodářství a rentabilita výroby.

Tuto skutečnost můžeme znázornit na materiálech o ekonomickém zdůvodnění racionální struktury výroby v kolchoze „Rossija“ ve starožilovském okrese Rjazaňské oblasti. Vědecky zdůvodněná soustava hospodaření pro tento kolchoz byla vypracována za účasti vědeckých pracovníků Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky.

V podmínkách, jaké jsou v tomto hospodářství, ukazuje hodnocení pěti různých variant perspektivního spojení odvětví, lišících se zvláště stupněm rozvoje intenzity, ale při jinak stejných výchozích údajích (výnosy plodin, užitkovost hospodářských zvířat, produktivita práce, vlastní náklady produkce aj.), že jejich ekonomická efektivnost je různá (tabulka V).

V. Srovnatelné hodnocení různých variant specializace a spojení odvětví v kolchoze „Rossija“

Ukazatelé	Varianty				
	I.	II.	III.	IV.	V.
hrubá produkce na 100 ha zemědělské půdy (v tis. rublů)	256,3	339,3	348,5	350,0	464,7
v % k variantě č. I.	100,0	132,4	136,0	136,6	181,3
čistý důchod na 100 ha zemědělské půdy (v tis. rublů)	199,9	254,1	268,7	263,2	350,1
v % k variantě č. I.	100,0	127,1	134,4	131,1	150,6
tržní produkce na 100 ha zemědělské půdy (v tis. rublů)	237,7	319,1	328,9	328,6	443,2
v % k variantě č. I.	100,0	134,2	138,4	138,3	186,5
hrubá produkce na 1 den lidské práce (v rublech)	173,9	171,0	189,1	162,0	176,2
v % k variantě č. I.	100,0	98,0	108,7	93,2	101,3
stupeň využití pracovních rezerv v %	30,8	41,4	38,5	44,8	54,5
v % k variantě č. I.	100,0	134,7	125,3	145,7	177,1

Je třeba poznamenat, že pátá varianta poskytuje největší hrubou i tržní produkci, největší objem čistého důchodu v přepočtu na 100 ha zemědělské půdy a nejdokonalejší využití pracovních rezerv. Tato varianta byla také schválena členskou schůzí kolchozníků.

O ekonomických základech rostlinné a živočišné výroby a využití strojů v soustavě hospodaření

Soustava rostlinné výroby je nejdůležitější složkou soustavy hospodaření a je souhrnem organizačně-hospodářských a agrotechnických opatření, která zajišťují udržení a zvyšování úrodnosti půdy, získání největšího objemu produkce z rostlinné výroby s nejmenšími náklady a splnění plánu státního výkupu.

Základními prvky soustavy rostlinné výroby jsou správné oseední postupy, zpracování půdy, ošetřování porostů, sklizeň plodin, zapravování hnojiv, pěstování osiv a sádí, potírání škůdců a chorob zemědělských plodin, meliorace a opatření proti půdní erozi.

Při ekonomickém hodnocení soustavy rostlinné výroby a jejich jednotlivých složek je vhodné používat souhrnně těchto základních ukazatelů:

a) výroba hrubé a tržní produkce na jednotku zemědělské půdy vyjádřená v naturálním a hodnotovém vyjádření,

b) spotřeba práce na jednotku produkce a vlastní náklady,

c) celkový objem čistého důchodu a též čistý důchod na jednotku nákladů a na 100 ha zemědělské půdy.

Lze použít i jiných ukazatelů, jako například přírůstek výnosu, celkového množství krmných jednotek a stravitelných bílkovin aj.

Racionální soustavy rostlinné výroby předpokládají správné využití půdy, pro něž je třeba správné organizace území a ekonomického hodnocení půdy stanovením výše důchodů, které hospodářství získává z jednotky plochy různých druhů půdy a pozemků. Ekonomické hodnocení půdy předpokládá používat hodnotící stupnice (v našich podmínkách lze použít 100bodové stupnice) a též podrobných půdních map o velkém měřítku s agrohospodářskou a agrochemickou charakteristikou hlavních půdních druhů.

K nejsprávnějšímu srovnávacímu hodnocení různých druhů půdy lze tedy dospět, vychází-li se z čistého důchodu, dosahovaného na jednotku plochy. To však nevylučuje možnost hodnocení půd například podle údajů o výnosech zemědělských plodin.

Ekonomické hodnocení půd, uskutečněné v celé zemi, poskytuje možnost zdokonalovat ceny, plány státního výkupu zemědělských produktů, plánování, rozmístění a specializaci zemědělské výroby. Velký význam má ekonomické hodnocení půd v závodech pro zdokonalení organizace chozrasčotu a odměňování práce.

Výsledky průzkumu, který konal ústav v konkrétním hospodářství (kolchoz „Lazo“ v Novosibirské oblasti), ukázaly, že kromě ekonomického hodnocení půd je nutno stanovit ukazatele i pro hodnocení každého honu oseedního postupu podle nákladů vynaložených na jeho obdělání (se zřetelem k velikosti, konfiguraci a vzdálenosti od hospodářských center). Tohoto ukazatele jsme předběžně nazvali koeficientem relativních nákladů. Stanovení takovýchto koeficientů pro dva oseední postupy v uvedeném kolchoze ukázalo rozdíl v nákladech ve výši 32 %. Pro vnitrokolchozní plánování, pro objektivní hodnocení práce výrobních skupin atd., je tedy účelné zavedení těchto koeficientů do praxe kolchozů a sochozů.

Efektivní výběr zemědělských plodin a stanovení racionální struktury oseedních ploch podle konkrétních přírodních a ekonomických podmínek tvoří důležitou složku při zpracování soustavy rostlinné výroby.

Výzkumy, které konal náš ústav, ukázaly, že je nutno takto hodnotit každou skupinu plodin zvlášť, podle účelu jejich výroby. Často používané hodnocení všech plodin podle krmných jednotek nemůže poskytnout objektivní měřítko ani

pro stanovení ekonomické efektivity. Dokonce ani při úvaze o výběru krmných plodin nestačí jen hodnocení jejich krmných hodnot, ale je třeba znát i množství a hodnotu živočišných produktů, které se získají jejich zkrmováním.

Zavedení nejlepších odrůd zemědělských plodin do výroby je jedním z nejvýznamnějších prostředků ke zvýšení výnosů a celkového množství produkce na jednotku plochy.

Ekonomicky zdůvodněný výběr plodin je výchozím bodem při vypracování soustavy osevních postupů. Každá soustava rostlinné výroby má vlastní strukturu osevních ploch a soustavu a schéma osevních postupů. Osevní postupy je přitom třeba sestavovat v souladu s konkrétními ekonomickými a přírodními podmínkami tak, aby zajišťovaly vzrůst výnosů všech zemědělských plodin, zvýšení produkce na 100 ha plochy osevních postupů, vytvoření pevné krmivové základny pro zvýšení početních stavů hospodářských zvířat a jejich užitkovosti a rovněž vytvoření nejlepších podmínek pro vysoce produktivní a plně využití pracovních sil a výrobních prostředků.

Při vypracování nejracionalnější soustavy osevních postupů pro hospodářství je třeba nalézt takovou variantu, která by zajišťovala nejlepší a nejefektivnější využití půdy, výrobních prostředků a pracovních sil. Náš ústav při průzkumu zjistil, že běžně používaný způsob hodnocení osevních postupů podle množství vyrobených krmných jednotek je naprosto nedostačující.

Je nutno brát v úvahu, že osevní postup není jen agrotechnickým prvkem soustavy rostlinné výroby. Je současně významným předpokladem veškeré organizace hospodářství, jeho specializace, struktury a spojení odvětví. Přijatelný může být jen takový osevní postup, který umožňuje úspěšně plnit úkoly v tržní produkci, pěstovat potřebné plodiny v nejlepším poměru a získávat co největší množství potřebné produkce na každý hektar orné půdy.

Proto ani schémata osevních postupů nelze pokládat za dogma. Stav jednotlivých polí, množství použitelných hnojiv a hospodářská účelnost v mnohých případech vyžadují změnu plánovaného střídání plodin. Přitom je třeba brát v úvahu, že každoroční střídání plodin na daném honu osevního postupu není zdaleka účelné všude a vždy.

Při volbě toho či onoho agrotechnického opatření pro podmínky konkrétního hospodářství je třeba je ekonomicky zhodnotit. Základem takového ekonomického hodnocení má být srovnání vynaložených nákladů, například na hnojiva, na meliorace nebo na pokrokovější způsoby zpracování půdy, s přírůstkem produkce, získaným vynaložením těchto nákladů. Takové hodnocení ukáže, jakými hnojivy je výhodné hnojit tu či onu plodinu nebo které odrůdy či způsoby zpracování půdy atd. jsou nejefektivnější.

Bylo například zjištěno, že náklady na chemické přípravky proti škůdcům a chorobám zemědělských plodin se uhradí až desetinásobně tím, že se takto zabráni ztrátám na úrodě. Neméně efektivní je i používání herbicidů k ničení plevelů.

Meliorační opatření, jako velmi důležitý prostředek ke zvýšení úrovně rostlinné výroby, jsou nezbytnou složkou soustavy agrotechnických opatření, zahrnutých do racionální soustavy hospodaření. K efektivním opatřením při zavlažování půd patří zakládání umělých limanů, u nichž se náklady na jejich zřízení uhradí výnosem již v prvním roce.

Výsledky průzkumů, které konal náš ústav, ukazují, že na základě vědecky zdůvodněné soustavy rostlinné výroby každého hospodářství lze dosahovat vysokých a stálých výnosů všech plodin při nejmenší spotřebě práce a prostředků,

jakož i správného řešení problému další specializace a nejlepšího rozmístění zemědělské výroby.

V úzkém vztahu se soustavou rostlinné výroby je vědecky zdůvodněná soustava živočišné výroby.

Soustavou živočišné výroby rozumíme komplex organizačně hospodářských a zootechnických opatření, zaměřených na lepší plnění plánů státního výkupu produktů živočišné výroby a zajišťujících efektivní řízení živočišné výroby v konkrétních podmínkách hospodářství. Hlavními prvky této soustavy jsou: regionální poměr jednotlivých odvětví, zaměření a specializace živočišné výroby, kvalitativní zlepšení a reprodukce stáda i jeho struktura, organizace krmivové základny, krmení a ustájení hospodářských zvířat a ozdravovací opatření.

Je třeba zdůraznit mimořádný význam specializace živočišné výroby podle zón a závodů. V jednotlivých hospodářstvích k tomu přistupuje současné řešení otázek ekonomického hodnocení plemen hospodářských zvířat, jejich rozmístění a rajonizace, neboť na tom do značné míry závisí ekonomická efektivnost soustavy živočišné výroby.

Rozhodující složkou soustavy živočišné výroby je krmivová základna a možnost nejdokonalejšího využití všech krmivových zdrojů v hospodářství. Proto se z ekonomického hlediska hodnotí především stav výroby krmiv a na tomto podkladě se stanoví ekonomická efektivnost opatření ke zvýšení výroby celkového množství krmiv (se zřetelem na jejich jakost) z jednotky zemědělské půdy při nejmenší spotřebě práce a prostředků.

Ekonomickým základem soustav živočišné výroby je přesné stanovení výrobního zaměření v chovu hospodářských zvířat a určení specializace živočišné výroby i jejich jednotlivých odvětví, což zajišťuje rozvoj daného odvětví, zlepšení jakosti produkce a snížení vlastních nákladů. Specializace živočišné výroby umožňuje racionálnější využívat možností k získávání krmiv v hospodářství, pracovních sil, budov a jiných výrobních prostředků, čímž napomáhá neustálému zvyšování produktivity práce v zemědělství.

Důkladný rozbor dovozuje vyslovit závěr, že soustavy živočišné výroby se opírají — zvláště se zřetelem k jejich velmi úzkému vzájemnému vztahu, spojení a poměru živočišné a rostlinné výroby — převážně o krmivovou základnu, která je zajištěna správnou soustavou rostlinné výroby, včetně vysoce produktivních přirozených luk a pastvin.

Sovětské i zahraniční zkušenosti svědčí o mnohostrannosti různého spojení jednotlivých odvětví v soustavě živočišné výroby, což závisí na přírodních a ekonomických podmínkách, v nichž se to či ono odvětví živočišné výroby rozvíjí.

Podle přírodních a ekonomických podmínek jednotlivých zón předpokládá sedmiletý plán rozvoje národního hospodářství SSSR například v RSFSR chov dojnomasného a masného skotu, v okresech Sibiře, Dálného východu, Povolží a Severního Kavkazu chov dojného skotu v příměstských a ostatních krajích RSFSR, chov dojnomasného a masného skotu a polojemnovlnných, jatečných a karakulských ovcí v pouštních a polopouštních krajích Kazanské SSR atd.

Z hlediska podstatného vzestupu v chovu hospodářských zvířat a výroby co největšího množství živočišných produktů jsou ekonomicky nejvýhodnější takové soustavy živočišné výroby, které se opírají o dostatečné, plnohodnotné a levné krmné dávky; tyto krmné dávky mají také obsahovat minerální krmiva, stopové prvky, potřebné vitamíny a antibiotika. Takové soustavy předpokládají rozšířenou (nikoli ukončenou) reprodukci početních stavů v hlavních, nejefektivnějších odvětvích živočišné výroby. Jak prokazují výsledky průzkumu našeho ústavu, jsou vlastní náklady krmiv nejnižší (6—9 rublů za cent krmných jed-

notek) v hospodářstvích, která mají dlouholeté pastviny a v nichž je komplexně mechanizováno pěstování silážní kukuřice. Významnou rezervou pro zvýšení celkového množství produkce v živočišné výrobě je dostatečné množství bílkovin (včetně syntetických) v krmných dávkách zvířat.

Je třeba podotknout, že krmiva se mají ekonomicky hodnotit nejen pokud jde o jejich obsah živin, ale i pokud jde o vlastní náklady krmné jednotky a jednotky bílkovin. Přitom je nutno brát v úvahu konkrétní podmínky pro využití krmiv. Je známo, že při různých strukturách je třeba i různých investic do budov a zařízení, různých rezerv pracovních sil v hospodářství a krmiv různého druhu, jakosti a hodnoty. Rozdíly ve struktuře stáda způsobují i rozdíly v celkovém množství produkce na jednotku vynaložené práce v druhu, množství a jakosti.

OVĚŘME SI TO NA KONKRÉTNÍM PŘÍKLADĚ. V kolchoze „Lazo“ v Novosibirské oblasti sledoval náš ústav ekonomickou efektivnost struktury stáda při různém podílu krav ve stádě, a to 30, 40 a 50 %. Nejvyššího zhodnocení centu krmných jednotek výrobou živočišných produktů se dosahuje ve stádě, v němž podíl krav činí 50 %. Avšak v tomto kolchoze, který má velké pastviny příliš vzdálené od sídliště, je účelný dochov a pastevní výkrm mladého skotu; největší ekonomický efekt zde poskytuje varianta s podílem krav ve stádě asi 30 %. Čistý důchod stoupá v tomto případě o 7–8 %.

Další rozvoj a kvalitativní zlepšení živočišné výroby, zvýšení užitekosti a snížení vlastních nákladů produkce značnou měrou závisí na organizaci plemenařství, na rozsáhlém používání umělého osemeňování, na plemenné hodnotě plemenů a na úrovni kvalitativních ukazatelů plemen, plemenných skupin, linií a rodin, k nimž patří. V této souvislosti má být ekonomické hodnocení plemen a ekonomické zdůvodnění rozmístění plemen řešeno na podkladě přesného organizačního (a také plemenného) vymezení výrobního zaměření v chovu skotu (na mléko a maso), v chovu ovcí (na vlnu a maso a raných ovcí na maso a vlnu) a na podkladě vyšlechtění nejvýkonnějších plemen jatečných a bekonových prasat a jatečné a nosné drůbeže.

Významným ekonomickým činitelem je pokroková výrobní technologie. V naší zemi nabývá stále více na významu taková pokroková metoda, jako je volné ustájení dojníc a mladého skotu. Při dostatečném množství krmiv a podestýlky a při komplexní mechanizaci snižuje volné ustájení podstatně náklady a přispívá ke zvýšení produktivity práce. Pro urychlení reprodukce a snížení nákladů na odchov kmenového stáda (o 15–20 %) má velký hospodářský význam snížení věku připouštění dobře vyvinutých jalovic. Pozornosti zasluhují i taková opatření, jako zkrácení období stání krav na sucho (na 20–40 dní) a skupinový odchov sajících telat, při němž spotřeba práce klesá o polovinu a vlastní náklady mléka kojných krav asi o 20 %.

V bilanci masa má v zemi velký význam vepřové maso. Vypracování racionální soustavy hospodaření v tomto odvětví je třeba zahájit ekonomickým hodnocením perspektiv rozvoje krmivové základny chovu prasat a v souvislosti s tím i stanovením nejvýhodnějších typů krmení, výkrmu a soustavy reprodukce a chovu prasat v konkrétních podmínkách hospodářství.

V našich podmínkách je významným ekonomickým základem chovu prasat rozsáhlé využití jednorázových prasníc při turnusových vrzích, chov prasat ve velkých skupinách bez kotců, používání automatických krmítek, elektrických ohradníků, zkrmování nevyoraných brambor na poli, zkrmování šťavnatých krmiv bez předběžného paření, umělé osemeňování, meziplenné křížení k získání stáda žirných prasat, kontrolní žír aj. pokroková zootechnická opatření, jejichž vysoká efektivnost byla ověřena v kolchozní a sovchozní praxi. Jak ukazují pro-

počty, umožňuje komplexní použití těchto opatření snížit vlastní náklady vepřového masa na 200—250 rublů.

Při ekonomickém hodnocení chovu ovcí má rovněž rozhodující význam krmivová základna. Například při dostatečné krmivové základně a uspokojivých stájích je ekonomicky výhodné zvyšovat ve struktuře stáda podíl bahnic na 60 až 70 %; tento podíl lze zvýšit nebo snížit podle plemene ovcí, podle konkrétních podmínek hospodářství a intenzity jeho hospodaření a podle způsobů zajišťování krmiv. V takovém případě podstatně vzrůstá celková produkce, zvláště výroba mladého jakostního skopového masa.

Praxe ukazuje, že je velmi výhodné krmit ovce siláží, chovat je na pastvinách osetých víceletými pícninami a uplatňovat časně a zimní bahnění.

Je třeba poznamenat, že při dalším zvyšování výroby obilí a rozšiřování průmyslu, vyrábějícího krmné směsi, vznikají příznivé podmínky pro rozvoj chovu drůbeže a výroby drůbežího masa s intenzivním výkrmem kuřat do stáří tří měsíců. Podle výsledků průzkumu při tomto typu výkrmu významně stoupá zhodnocení krmiv výrobou jakostního dietetického masa.

Významnou složkou soustavy hospodaření je soustava strojů. V letech 1954 až 1956 byla vypracována soustava strojů pro komplexní mechanizaci zemědělské výroby v různých zónách země. Z této soustavy vyplynuly potřebné změny při konstruování nových strojů, takže při vytváření nových mechanizačních prostředků bylo možno brát větší zřetel na specifické vlastnosti zemědělství různých zón. Avšak od té doby nastaly v mechanizaci zemědělství podstatné změny.

Plenární zasedání ÚV KSSS v prosinci roku 1959 uložilo úkol zajistit nepřetržitý technický pokrok v mechanizaci a elektrifikaci zemědělství a urychlit tempo zásobování kolchozů a sovchozů novými stroji pro komplexní mechanizaci zemědělské výroby.

Zdokonalení soustav strojů musí být sladěno s vypracováním a zaváděním pokrokové technologie, založené na nejnovějších agrotechnických a zootechnických poznatcích a pokrokových zkušenostech kolchozů a sovchozů, do zemědělské výroby. Soustavy strojů mají odpovídat zvláštnostem jednotlivých zón země. Musí zajišťovat komplexní mechanizaci všech odvětví zemědělství a lesnictví, a na tomto podkladě podstatný vzestup produktivity práce a snížení vlastních nákladů jednotky produkce při současném zvýšení rychlosti a při rozsáhlém používání nesených, polonesených a univerzálních strojů. Soustava strojů pro komplexní mechanizaci má například u kukuřice snížit spotřebu práce na třetinu a méně, u cukrovky na čtvrtinu a méně a u obilovin více než o polovinu.

Soustavy strojů v každém hospodářství je třeba ekonomicky hodnotit a zdůvodňovat současně s vypracováním technologických karet každé zemědělské plodiny a odvětví živočišné výroby, se zdokonalováním technologie a s vypracováním způsobů komplexní mechanizace; přitom je účelné řídit se tímto souhrnem ukazatelů:

a) nejmenší počet typů strojů a druhů motorů v soustavě strojů, které mají současně univerzální vlastnosti a umožňují snížit potřebu investic, zjednodušit provoz strojů v hospodářství a vykonávat všechny práce ve lhůtách, stanovených pokrokovou výrobní technologií,

b) maximální využití strojů po celý rok,

c) snížení pracovních nákladů a odstranění pracovních špiček v průběhu roku, zvláště v období největšího rozsahu prací,

d) snížení nákladů na provoz strojů a zkrácení lhůt k úhradě nákladů na jejich pořízení,

- e) zajištění komplexní mechanizace, usnadnění pracovních procesů, zavedení pokrokových metod organizace výroby a pokrokové technologie,
- f) snížení spotřeby kovů na zařízení a energie na pracovní procesy.

O pokrokových metodách při řízení zemědělské výroby

Důležitost aplikací vědeckých poznatků a pokrokových zkušeností v zemědělství pro rozvoj každého kolchozu i sovchozu a pro jejich přestavbu na intenzivní a manežvš rentabilní hospodářství je všeobecně známa. Proto je třeba hojněji používat pokrokových metod a postupů při organizaci i řízení hospodářství: při organizaci, normování a odměňování práce; při zavádění chozrasčotu; při zdokonalování evidence, která je zárukou zjišťování nejdůležitějších ukazatelů, jako jsou vlastní náklady, produktivita práce a rentabilita; při správném rozdělování důchodů; při efektivnějším zaměření a využití investic. Zdokonalením těchto metod a postupů se musí sledovat též jejich sblížení a sjednocení v kolchozech i sovchozech.

Jednou z aktuálních otázek ekonomiky i organizace zemědělské výroby a zlepšení soustavy jejího řízení je organizace a odměňování práce v kolchozech. Je třeba mít na zřeteli, že například komplexní výrobní skupiny usnadňují řízení výroby v kolchozech, kde je značný počet drobných výrobních jednotek roztroušených na různých místech a kde umožňují omezení správního aparátu i dokonalejší využití pracovních sil. V kolchozech, kde po specializaci a koncentraci výroby vznikla rozsáhlá výrobní odvětví, je účelné zřizovat oddělené, avšak větší polní, zelinářské a jiné specializované výrobní skupiny, jakož i chovatelské farmy. V některých velkých hospodářstvích, kde je několik vzájemně od sebe vzdálených vesnic, je pro snadnější řízení hospodářství třeba výrobních úseků (středisek) s odvětvovými výrobními skupinami nebo specializovanými pracovními četami podřízenými vedoucímu výrobního úseku.

Nejpokrokovější organizační formou využití strojů a traktorů v hospodářství je přidělení všech mechanizačních prostředků výrobním skupinám. Tato forma je hojně rozšířena v kolchozech, kde objem mechanizovaných prací výrobní skupiny umožňuje dokonalé vytížení traktorů různých značek (univerzálních i pro polní práce) a kde jsou dostatečně zkušené kádry vedoucích výrobních skupin i mechanizátorů. V kolchozech, kde ještě nejsou potřebné podmínky pro přidělování techniky výrobním skupinám, je nutno zachovat samostatné traktorové brigády, jež jsou přímo podřízeny představenstvu kolchozu. Ve výrobních skupinách je účelné zřizovat pracovní čety pro pěstování okopanin a technických plodin.

V kolchozech není ještě dostatečně upraveno normování práce, její tarifikace a úkolové sazby. Příčinou dosavadních rozdílů v normování a tarifikaci prací v kolchozech a sovchozech nejsou zvláštnosti výroby těchto hospodářství. Tyto rozdíly však brzdí další rozvoj kolchozního hospodářství. K odstranění nedostatků tohoto druhu musí kolchozy soustavně revidovat normy se zřetelem ke zkušenostem předních zemědělských závodů i k údajům technického normování. Kolchozní normy na stejné práce, vykonávané stejnými stroji, mohou být stejné jako normy sovchozní nebo se od nich jen nepatrně lišit.

Otázky tarifikace prací se dosud v kolchozech a sovchozech řeší různě, třebaže velká rozmanitost tarifů a stupnic není nijak odůvodněna.

Charakteristickým znakem, který odlišuje kolchozy od sovchozů, pokud jde o odměňování práce, jsou podstatné výkyvy ve výši výdělku kolchozníků v jednotlivých republikách, okresech a hospodářstvích. Lze je vysvětlit tím, že v kolchozech neexistuje mzda, kterou nahrazuje rozdělování důchodů. Některé kolchozy soustavně odměňují práci méně než sovchozy, zatímco ekonomicky vyspělá hospodářství odměňují práci mnohem více.

Naším nejbližším úkolem je proto vyrovnávání výše a soustavy odměn za práci v kolchozech i sovchozech a zvyšování hmotné zainteresovanosti kolchozníků na výsledcích výroby. Kolchozy jej prakticky řeší tím, že zavádějí zaručené odměny za práci a prémie za vyšší výrobu i za úsporu nákladů; sovchozy, v nichž se mzda tvoří hlavně ze zaručené odměny, pak zintenzivňují hmotnou pobídku za ekonomické výsledky práce.

Kolchozy řeší nyní tento úkol ze svých výrobních zdrojů a výše zaručené odměny pro kolchozníky je tudíž dána ekonomickými možnostmi každého kolchozu. Protože mají zajištěnou výplatu určité částky za vykonanou práci nebo za vyrobenou produkci, jsou kolchozníci hmotně zainteresovanější na výsledcích práce, a to jak při zaručené odměně podle peněžních sazeb, tak i při zaručené hodnotě pracovní jednotky.

Při zavádění soustavy odměňování v kolchoze je účelné rozdělit celkový fond odměn za práci na dvě části — na část zaručených odměn, které jsou propočítávány podle úkolových sazeb pro každého pracovníka, a na část, která je vyplácena výrobní skupině nebo jiné výrobní jednotce za dosaženou hrubou produkci (podle sazby za rubl její hodnoty). Tato část se rozděluje mezi kolchozníky příslušné jednotky úměrně k jejich úkolové odměně. Všechny tyto odměny jsou koordinovány s prémie výrobních jednotek i jednotlivých pracovníků za dobré pracovní výsledky a za snížení vlastních nákladů.

Pro sjednocení a porovnatelnost ukazatelů v plánech a výkazech je účelné přepočítávat počet pracovníků průměrného celoročního stavu, a to dělením celkem odpracovaných dnů lidské práce smlouvenou veličinou 290 pracovních dnů v roce. Proto je třeba v této souvislosti vypracovat stálé ceny pro stanovení objemu různorodé produkce v různých hospodářstvích.

V kolchozním plánování a sestavování výkazů jsou nejdůležitějšími doklady roční výrobněfinanční plán a roční výkaz. Ve výrobněfinančním plánu kolchozů jsou obsaženy plány nadcházejícího roku se soustavou opatření pro jeho splnění a nejdůležitější ekonomické ukazatelé plánovaných výsledků. Nejdříve se sestaví roční výkaz, aby mohly být shrnuty výsledky hospodářské činnosti. Musí proto obsahovat soustavu ukazatelů, jež by umožnila důkladný ekonomický rozbor a zhodnocení těchto výsledků.

V posledních letech byly formuláře těchto dokladů značně zlepšeny. Pro důkladný rozbor stavu výroby jsou však zatím ještě nedokonalé. Tak například v kolchozech se neplánuje a není vedena evidence o rentabilitě výroby, a to jak v hospodářství jako celku, tak i v jeho jednotlivých výrobních odvětvích a u jednotlivých plodin. Je to také proto, že v plánu a ročním výkazu kolchozů není stanovena výše čistého důchodu, nezjišťují se plně vlastní náklady a zdroje peněžních příjmů ani měsíční příliv a spotřeba peněžních prostředků. U celé řady velmi důležitých ukazatelů není patřičná koordinace mezi ročním plánem a ročním výkazem kolchozu nebo mezi těmito doklady v kolchoze a sovchoze.

Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky vypracoval návrhy zdokonalených formulářů výrobně finančního plánu i ročního výkazu. Obsahují ukazatele, které v nich dříve nebyly: čistý důchod pro zjišťování rentability hospodářství jako celku i jeho jednotlivých výrobních odvětví, jakož i rozdělování to-

hoto důchodu, stav a potřeba provozních prostředků hospodářství podle plánovaných norem, plánování příjmů a vydání peněžních prostředků v jednotlivých měsících roku, nahrazení rozpočtu příjmů a vydání finančním plánem. V návrzích byly odstraněny některé dosavadní rozdíly a sjednoceny formuláře výrobněfinančního plánu a ročního výkazu kolchozu. Byly odstraněny i rozdíly mezi těmito dokumenty v kolchozech a v sovchozech.

Při sestavování výrobněfinančního plánu je nejpracnější určování spotřeby práce a materiálních i peněžních prostředků na splnění plánovaného výrobního programu v rostlinné výrobě. Pro zjednodušování doporučuje ústav co nejdříve využívat technologických karet pěstování plodin a výroby živočišných produktů. V technologické kartě jsou podle konkrétních podmínek hospodářství vypočítány pro každou plodinu i skupinu hospodářských zvířat náklady na 100 ha zemědělské půdy a na 100 kusů hospodářských zvířat. Tato karta se pro hospodářství stává normativem, protože úplně vyjadřuje jeho konkrétní podmínky. Lze jí, zpřesňovanou a upravovanou podle požadavků praxe, používat po celou řadu let. Po projednání na kolchozním aktivu se technologické karty rozmnoží a zašlou výrobním skupinám i farmám spolu s výkonovými normami a sazebníky. To vše je výchozím materiálem pro sestavování ročních výrobních úkolů. Podle zvýšených normativů nákladů na hektar půdy nebo na kus hospodářských zvířat a drůbeže, jež byly sestaveny se zřetelem k technologickým kartám, se vypočítává limit přímých nákladů na celkovou osevní plochu každé plodiny i na celkové stádo hospodářských zvířat v jednotlivých výrobních skupinách i na farmách.

Podle technologických karet se určují náklady na zaručené odměny za práci u celkového objemu prací v jednotlivých měsících roku a sestavuje se rozsah traktorových prací s ohledem na jednotlivé značky traktorů. Technologické karty, zpřesněné v jednotlivých výrobních skupinách a na farmách, jsou vedoucímu výrobní skupiny i vedoucímu farmy po celý rok vodítkem při každodenním organizování výrobních procesů.

Toto zjednodušení plánovaných propočtů hojným využíváním technologických kart, jakož i zrušením opakujících se výpočtů, přispělo k podstatnému zkrácení rozsahu výrobněfinančního plánu.

Protože staré formuláře výrobněfinančního plánu i ročního výkazu kolchozu postrádaly údaje o rentabilitě výroby, nemohly být důsledně zachovávány zásady chozrasčotu. Jednou z příčin tohoto stavu, právě tak jako ostatních nedostatků v kolchozní plánovací praxi a v sestavování výkazů, je nedokonalý systém účetní evidence. Dosavadní systém a metody účetnictví v kolchozech nejsou zárukou dokonalé evidence nákladů na výrobu i amortizačního fondu, propočtů vlastních nákladů na jednotku produkce, zjišťování čistého důchodu a rentability hospodářství ani jeho jednotlivých výrobních odvětví. Vlastní náklady se vyčíslují jen v ročních výkazech, a to nedokonalým propočtem, zatímco čistý důchod a ztráty se nezjišťují vůbec. Mnoho kolchozů nesestavuje měsíční a čtvrtletní uzávěrky, takže nemůže pravidelně analyzovat hospodářskou činnost a finanční stav hospodářství. To vše se nepříznivě projevuje ve výrobní činnosti kolchozů.

Je nanejvýš nutné, aby se v zemědělských závodech sjednotily metody účetní evidence tak, aby odpovídaly požadavkům chozrasčotu a umožňovaly zjišťovat vlastní náklady produkce i rentabilitu jednotlivých výrobních odvětví. Proto je třeba evidovat náklady na výrobu podle skutečných výdajů, přitom hodnotit produkci vlastní výroby v průběhu roku podle plánované hodnoty a na konci roku upravit propočty podle skutečných vlastních nákladů. Práce v kolchozech musí být

při výpočtu vlastních nákladů hodnocena na úrovni mezd sovchozních dělníků a vlastní náklady jednotky produkce propočítávány podle údajů účetní evidence.

V kolchozech není ještě — na rozdíl od sovchozů — ekonomicky zdůvodněno normování všech druhů oběžných prostředků, což má nepříznivý vliv na rozvoj výroby. Proto je do návrhu ročního výkazu zařazena evidence spotřeby oběžných prostředků, zatímco do návrhu výrobněfinančního plánu je zařazen propočet jejich potřeby podle normativů. V těchto dokladech je i souhrnný ukazatel výsledků hospodářské činnosti — čistý důchod. Výpočet čistého důchodu má velký praktický význam pro zjišťování příčin úspěšného rozvoje nebo zaostávání hospodářství i jeho jednotlivých výrobních odvětví. Zkušenosti potvrdily, že v každém kolchoze, který má údaje o peněžních důchodech a vlastních nákladech, lze snadno stanovit výši čistého důchodu, tj. rozdíl mezi tržbou a úplnými vlastními náklady realizované produkce (vlastní náklady výroby a náklady na realizaci). Při určování výše čistého důchodu v kolchozech se musí přihlížet též k produktům, jež byly kolchozníkům vydávány za pracovní jednotky nebo prodávány (při peněžním odměňování). Rovněž tato část produkce se zahrnuje do tržní produkce a hodnotí se podle státních maloobchodních cen.

Zásadní novinkou v rozdělování důchodů v kolchozech je, že místo rozdělování zvlášť jeho naturální a zvlášť peněžní části se do plánu a výkazu navrhuje zařadit ukazatel čistého důchodu a jeho rozdělení se zřetelem k rentabilitě výroby. Ukazatel čistého důchodu umožňuje správněji v plánu uvést a ve výkazu vyjádřit vztah mezi fondem akumulace, fondem odměn za práci a fondem společenské spotřeby. Jedním z podstatných charakteristických znaků nového způsobu rozdělování důchodů je možnost lépe zdůvodnit stanovenou částku přídelu na doplňování společenských fondů a fondu odměn pro pracovníky kolchozu se zřetelem k ekonomickým možnostem hospodářství.

Rok co rok se v kolchozech i sovchozech zvyšují investice. Proto je nanejvýš nutné, aby byla zjišťována jejich ekonomická efektivnost. Přitom je účelné vycházet z přírůstku hrubé produkce zemědělských závodů, z hrubého důchodu, ze snížené spotřeby práce i prostředků, ze lhůty, ve které se investice uhradí, a z výše alikvotních finančních nákladů v propočtu na jednotku plochy, na kus hospodářských zvířat i drůbeže atd. Efektivní využití investic v hospodářství je dáno jejich správným vynaložením ve všech obdobích jeho rozvoje.

Nutno konstatovat, že přišel čas, kdy je i v kolchozech zapotřebí zrevidovat všechny základní fondy podle příkladu podobné revize v sovchozech a zavést i do kolchozní praxe amortizační odpisy.

Změna soustavy státního výkupu zemědělských produktů přispěla — jak známo — ke správnému řešení otázek specializace i rozmístění zemědělské výroby a zavádění vědecky zdůvodněných soustav hospodaření. Mnohde však dosud nezmizely nedostatky v plánování státního výkupu zemědělských produktů. Stále ještě dochází k rovnostářskému rozdělování plánovaných úkolů tržní produkce mezi okresy, kolchozy i sovchozy bez dostatečného zřetele k rozdílům v přírodních a ekonomických podmínkách.

Vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření předpokládají podstatné zlepšení praxe v plánování státního výkupu produktů a jejich výkupu v okresech a hospodářstvích s přírodními a ekonomickými podmínkami, jež jsou pro jejich výrobu nejpříznivější. Vědecké zevšeobecnění materiálů o vědecky zdůvodněných soustavách hospodaření v kolchozech i sovchozech jednotlivých okresů, oblastí a pásem Sovětského svazu pomůže plánovacím i zemědělským orgánům s větším odůvodněním určovat plánované úkoly v prodeji produkce státu, což je zárukou nejdokonalejšího uspokojování potřeb národního hospodářství.

Kromě zdůraznění tržních a peněžních vztahů i chozrasčotních metod práce, které přispívají k upevňování ekonomiky kolchozů, je třeba i nadále usilovat o zlepšení výkupních cen zemědělské produkce i daňové soustavy.

Výkupní ceny je třeba zlepšovat dalším zdokonalováním zonální i sezónní diferenciací, jakož i určováním správného poměru cen jednotlivých druhů produkce s ohledem na společensky nutné náklady a normy akumulace, jež zajišťují efektivní využití materiálnětechnických i pracovních zdrojů v zemědělství, další rozšíření společenské výroby a zachovávání zásad hmotné zainteresovanosti.

Přišel čas, kdy je třeba reorganizovat soustavu kolchozní důchodové daně. Dosavadní postup při výpočtu této daně v kolchozech nepřihlíží ani zdaleka k rozdílům v přírodních a ekonomických podmínkách rentabilního hospodaření. Kromě toho jsou do příjmů pro výpočet této daně zařazovány částky, jež byly kolchozníkům vypláceny jako odměny za práci. Nedostatkem kolchozní důchodové daně je i určování její výše podle důchodu z předchozího roku, což při značných výkyvech výnosů může být v letech s malou úrodou zdrojem dalších obtíží.

Pro zdokonalování soustavy důchodové daně v kolchozech by mělo velký význam její vyčíslení příslušným procentem z čistého důchodu. Hospodářství, která mají příznivější podmínky a vyšší čistý důchod, by mohla platit větší daně. Důchodovou daň je třeba určovat jako zálohu z důchodu běžného roku (v jednotlivých čtvrtletích) a definitivně ji pak propočítat podle výsledků celoroční činnosti.

Soustavou cen odstupňovaných podle jednotlivých zón a soustavou důchodové daně se sleduje odčerpávání části diferenčního důchodu do celostátního fondu v hospodářstvích, jež mají zvláště příznivé přírodní, ekonomické a organizačně-technické podmínky pro výrobu a současně též zajištění nezbytného minima akumulace v hospodářstvích s nejméně příznivými výrobními podmínkami.

Aby provoz v zemědělském závodu byl normální a plynulý, musí finanční zdroje odpovídat rozsahu výroby. Při plánování výroby v kolchozech je proto důležité pamatovat na potřebné částky provozních prostředků a stanovit zdroje, z nichž se tvoří. Zároveň je účelné rozšířit krátkodobé úvěry pro kolchozy na krytí nákladů výroby.

Důležitým zdrojem provozních prostředků v kolchozech jsou zálohy na výkup zemědělských produktů. Dosavadní postup při vyplácení peněžitých záloh kolchozníkům, právě tak jako zavádění peněžních odměn za práci podle produkce nebo výkonových norem (bez pracovních jednotek) vyžaduje, aby kolchozníkům byly vydělané částky vypláceny pravidelně. Sezónní příliv důchodů ze zemědělské výroby a značné vklady kolchozních prostředků do osivových i krmivových fondů ztěžují včasné vyplácení odměn kolchozníkům, a to zejména v prvním pololetí. Výše záloh, které kolchozům poskytují na prodej zemědělských produktů výkupní orgány, často nestačí; kromě toho se jejich vyplácení časově blíží k době realizace produkce, zatímco kolchozy potřebují peněžní prostředky zvláště nutně v prvním a druhém čtvrtletí. Při pravidelném vyplácení odměn, jež kolchozníkům za práci příslušely, měly kolchozy například v prvním čtvrtletí roku 1958 peněžní náklady o 6,7 miliardy rublů, ve druhém čtvrtletí — o 2,6 miliardy rublů a ve třetím čtvrtletí — o 1,8 miliardy rublů vyšší než peněžní příjmy a úvěry. Naproti tomu ve čtvrtém čtvrtletí měly kolchozy peněžní příjmy téměř o 10 miliard rublů větší než náklady. Prakticky by se tato otázka mohla vyřešit zvýšením záloh kolchozům na 40 % hodnoty vykupované zemědělské produkce a rozšířením platnosti této úpravy i na výkup mléka. Při nynějším tempu rozvoje kolchozní výroby, kdy se kolchozní ekonomika neustále upevňuje a kdy se akumulují potřebné provozní prostředky, je v kolchozech stále více zaváděno peněžité odmě-

ňování práce. Pro budoucnost tento způsob odměňování umožňuje zavedení soustavy krátkodobého úvěrování kolchozů (podle příkladu platné soustavy úvěrů jiným socialistickým podnikům) se zřetelem k tomu, že touto soustavou lze nahradit i zálohy na výkup zemědělských produktů.

Jednou z podmínek růstu produktivity práce kolchozníků je lepší vybavení kolchozů základními výrobními prostředky. Jsou-li možnosti přidělů z důchodů do nedělitelných fondů v ekonomicky slabých kolchozech omezeny, pomůže jim stát výhodnými dlouhodobými úvěry. Výše úvěrů však dosud nepostačuje a umořovací lhůty jsou krátké. Soustavu dlouhodobých úvěrů pro kolchozy nutno zdokonalit tak, aby tyto úvěry byly poskytovány na plánovaná výrobní opatření, jež zaručují značný výrobní efekt, avšak musí být uskutečněna v určité lhůtě.

Organizační a hospodářské uspořádání zemědělských závodů

V konkrétním hospodářství je vědecky zdůvodněná soustava hospodaření a specializace hospodářství vyjádřena dlouhodobým plánem rozvoje i organizačně-hospodářského uspořádání. Stanoví se v něm, co bude každé hospodářství vyrábět, v jakém rozsahu, jakými metodami, podle jaké technologie a s jakou soustavou strojů. Tento plán, který určuje rozvoj hospodářství na dlouhou dobu, vyjadřuje tudíž jeho charakteristické znaky, jeho projektovanou kapacitu. Současně je také podkladem pro sestavování perspektivních a ročních plánů hospodářství s konkrétními ukazateli rozvoje jednotlivých výrobních odvětví, a to se zřetelem ke státním úkolům ve výrobě jednotlivých druhů zemědělské produkce. Dlouhodobý plán pamatuje i na vesnická sídliště.

S vypracováváním perspektiv rozvoje zemědělství podle dlouhodobého plánu začali již v celé řadě okresů Sovětského svazu (chomutovský okres v Kurské oblasti, novo-usmanský okres ve Voroněžské oblasti, sasovský okres v Rjazanské oblasti, malojaroslavský okres v Kalužské oblasti, jelněnský okres ve Smolenské oblasti aj.).

Při plánování perspektiv rozvoje zemědělství v okrese je nutno v souvislosti s územním plánováním stanovit racionální výměru hospodářství i jeho výrobních jednotek, včetně zpracování rostlinných a živočišných produktů i produktů ostatních odvětví, dále pak vymezit specializaci zemědělství v okrese, zhodnotit možný objem výroby nejdůležitějších zemědělských produktů perspektivně na 15 až 20 let, racionálně rozmístit hlavní odvětví rostlinné výroby a určit nejlepší typy i rozsah chovatelských farem pro maximální vzestup produktivity práce a snížení vlastních nákladů produkce.

Racionální rozměry výrobních jednotek (dílcích složek hospodářství) se určují se zřetelem k požadavku hospodárného využití pracovní doby a snížení práce i materiálních prostředků na výrobu jednotky produkce.

Proces slučování výrobních jednotek ve velkožavody nebude probíhat současně, nýbrž postupně tak, jak pro to budou vytvářeny potřebné podmínky; je proto třeba tyto jednotky vymezit tak, aby svým rozsahem byly stálé a současně se pro určitý čas (před sloučením) mohly rozvíjet jako samostatná hospodářství. Ve výrobních jednotkách tohoto druhu musí být zabezpečeno nejefektivnější využití moderních strojů a nářadí pro komplexní mechanizaci i automatizaci výrobních procesů. Jako složky jediného velkožavodu musí být přesně specializovány na výrobu určitých druhů zemědělské produkce.

Rozsahem nejracionálnější výrobní jednotky, například v chomutovském okrese, musí mít podle propočtů přibližně 2500 až 3000 hektarů orné půdy. Otázka racionálního rozsahu výrobní jednotky, pokud jde o půdní výměru, se řeší v souvislosti s rozvojem druhého nejdůležitějšího odvětví hospodářství — tj. živočišné výroby, která musí nejracionálněji navazovat na výrobu rostlinnou.

Racionálním rozsahem chovatelských farem se sledovalo dosažení nejvyšší produktivity práce, a to vysokou koncentrací početních stavů hospodářských zvířat, úsporou investičních nákladů na výstavbu i nákup strojů a minimálními náklady na převážení krmiv. Při řešení tohoto úkolu, právě tak jako při stanovení půdní výměry výrobních jednotek, bylo použito metody variant.

Na rozsah výrobních jednotek mají určitý vliv rozdíly v půdních a jiných přírodních podmínkách. Tak např. ve východní zóně tohoto okresu bude výměra výrobních jednotek poněkud menší, a to pro značnou erodovanost půdy, nerovný povrch, příliš mnoho křovisek a velkou členitost.

Zdůvodnění nejracionálnějších velikostí výrobních jednotek a chovatelských farem umožňuje stanovit počet druhů hospodářských zvířat nebo drůbeže, odpovídající rozsahu a charakteristickým znakům každé jednotky. V každé výrobní jednotce jsou přitom zásadně nanejvýš dva druhy hospodářských zvířat voleny tak, aby každý potřeboval jiné krmivo. Tím se v každé výrobní jednotce hospodárně využívá krmivové základny a zajistí její účelná specializace i nejracionálnější spojení rostlinné výroby se živočišnou.

Po vymezení rozsahu výrobní jednotky v hospodářství lze postupně slučovat zemědělské závody, a to připojováním menších hospodářství k velkým, aniž by tím utrpěla jejich hospodářská činnost a tempo jejich rozvoje. Prostřednictvím výrobní jednotky lze zajistit důkladnou specializaci v rámci hospodářství, která je v malých hospodářstvích neuskutečnitelná.

Velký rozsah výrobní jednotky umožňuje nejefektivnější koncentraci výroby v jednotlivých dílčích složkách hospodářství, racionální spojení a poměr hlavních i doplňkových výrobních odvětví, nejefektivnější využití krmivové základny vytvářející se v příslušné výrobní jednotce a zrušení dovozu krmiv z jiných výrobních jednotek hospodářství. Při velkém rozsahu výrobních úseků lze nejnázne dosáhnout seskupení drobných osad do velkých sídlišť městského typu.

V perspektivním dlouhodobém plánu rozvoje hospodářství se plánuje mechanizace všech hlavních výrobních procesů ve všech výrobních odvětvích zemědělské výroby. Struktura strojního a traktorového parku, která je doporučována pro budoucnost, se sestavuje podle výsledků průzkumu konkrétních podmínek hospodářství (půdy, půdního povrchu, výměry polí) a perspektiv rozvoje jednotlivých výrobních odvětví. Je určována se zřetelem jak k nejnovějším poznatkům v technice, tak také k jejímu rozvoji v budoucnu na základě podrobného sledování nejpokrokovější agrotechniky. Pro každou plodinu a výrobní operaci se vybírá nejúspornější agregát. Traktorový park se sestavuje tak, aby při minimálním počtu značek traktorů a zemědělských strojů bylo možno vykonávat všechny výrobní procesy. Pro pěstování všech zemědělských plodin se vypracovávají technologické karty. Ke stanovení potřebného počtu traktorů se sestavují kalendářní rozvrhy jejich pracovního vyřízení, a to podle objemů prací i lhůt pro jejich vykonání v průběhu roku.

Protože podstatně stoupily početní stavy hospodářských zvířat i výroba živočišných produktů, má výhledově zvláště velký význam mechanizace pracovních procesů v živočišné výrobě. Potřeba mechanizačních prostředků na chovatelských farmách je určována se zřetelem k plánované technologii, k zpracování krmiv, k podestýlce a k dennímu i ročnímu objemu práce. Plánuje se komplexní mecha-

nizace napájení skotu, dojení krav, přípravy a rozdávaní krmiv, podestýlání, odklizení chlévské mrvy apod.

V rámci perspektiv rozvoje zemědělství — s ohledem na podstatný vzestup výroby zemědělské produkce — budou změněny kulturní, bytové i ostatní životní podmínky vesnického obyvatelstva v okrese.

Při sestavování schémat územního plánování a výstavby vesnických sídlišť bylo podrobnými propočty zjištěno, že je-li na okrese minimální počet velkých sídlišť, jsou investice na jejich výstavbu a dobré vybavení podstatně nižší.

Potřebný objem investic na přebudování vesnic, výstavbu kulturních i všeobecně prospěšných zařízení (škol, nemocnic, klubů a jídelen) a dopravní sítě, náklady na telefonizaci, radiofikaci a elektrifikaci okresu, se plně zajistí přiděly ve výši 25 až 30 % z peněžních důchodů (z peněžní tržby).

Jak nejúčelněji vypracovat dlouhodobý plán rozvoje a organizačně hospodářského uspořádání? Nejprve je třeba zpřesnit výrobní jednotky a polohu i rozsah jejich výrobního zařízení. Pak se určí rozsah větších perspektivních hospodářství, tvořených komplexem výrobních jednotek a zvolí se určitá varianta jejich rozsahu i spojení výrobních jednotek. Dále se zvolí a upraví místa pro stavbu výrobních objektů v každé výrobní jednotce (nyní jednotlivém kolchoze), jež má být sloučena; podle toho se určí program výstavby chovatelských objektů a hospodářských usedlostí s příslušnými dílnami i jinými výrobními zařízeními. Tímto postupem neutrpí hospodářská činnost, naopak, přechod k větším hospodářstvím je snadnější. Pokud jde o obytné stavby a kulturní i všeobecně prospěšné objekty (školy, nemocnice, kluby, divadla, obchody, jídelny, kavárny, pekárny) nebo administrativní budovy, je sice třeba plánovat jejich výstavbu nyní, ale již v perspektivních sídlišťích, tj. sídlišťích, která se v budoucnu stanou velkými sídlišťi.

Zkušenosti s vědecky podloženým vypracováváním perspektiv rozvoje zemědělství (dlouhodobý perspektivní plán) ve spojitosti s územním plánováním, ukazují že tuto práci je třeba co nejširě rozvinout i v jiných okresech Sovětského svazu, a to po sladění perspektiv rozvoje zemědělské výroby s důkladnou přestavbou vesnice po stránce kulturní i všeobecné.

Při vypracovávání dlouhodobého plánu rozvoje a organizačně hospodářského uspořádání je nutno se nejvíce soustředit na stanovení perspektivního typu zemědělských závodů. K tomu vybízí neustále se vyvíjející ekonomický pokrok socialistického zemědělství, upevňování kolchozů i sovchozů a skutečnost, že tyto dvě formy socialistického vlastnictví se začínají vyrovnávat; v kolchozech i sovchozech stále více mizí dřívější rozdíly mezi organizací výroby. Život sám důsledně vyžaduje, aby se zavedly jednotné formy řízení, odměňování práce, financování, úvěrování atd., to znamená vytvoření typu zemědělského závodu, v němž by bylo soustředěno všechno nejlepší z kolchozů i sovchozů.

* * *

Zemědělství je životně důležitým úsekem materiální výroby. Komunistická strana neustále pečuje o všestranný rozvoj výrobních sil socialistického zemědělství naší země. Maximální využití rezerv zemědělské výroby pro nejdokonalejší uspokojování rostoucí potřeby zemědělské produkce pro stát je úkolem nejpřednějším.

Výzkumné instituce nashromáždily bohaté zkušenosti s vypracováváním opatření ke zdokonalení výroby v kolchozech i sovchozech a k tomu, aby se z každého z nich stalo nanejvýš intenzivní a rentabilní hospodářství. V posledních letech se všeobecně pracovalo na zonálních, vědecky zdůvodněných soustavách hospodaření. Zavedení vědecky zdůvodněných soustav hospodaření v každém

kolchoze i sovchoze, právě tak jako dlouhodobých plánů jejich rozvoje a organizačního i hospodářského uspořádání, je významným a složitým úkolem, který vyžaduje úsilí všech odborníků, všech pracovníků v zemědělství. V rámci těchto úkolů je zvláště naléhavé zdokonalit pracovní styl ve všech výzkumných institucích, které se musí zaměřit na co nejrychlejší uspokojování požadavků praxe.

*„Záleží hlavně na tom“ — učil velký Lenin — „abychom se nespokojovali s tím, co umíme, čemu jsme se naučili dříve, ale abychom šli bezpodmínečně dál, kladli bezpodmínečně větší a větší požadavky, přecházeli bezpodmínečně od snadnějších úkolů k obtížnějším“ *)*

Nevyčerpatelné možnosti socialistického zemědělství jsou spolehlivou zárukou, že všechna jeho odvětví dosáhnou v budoucnu dalšího mohutného rozvoje. Bude to nejvýznamnější přínos sovětského lidu, sjednoceného kolem komunistické strany k dovršení komunistické výstavby v naší zemi.

*) V. I. Lenin, Spisy, sv. 28, ruské vydání strana 172, české vydání — SNPL, Praha, 1954 — str. 192—193.

SLOVNÍČEK ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

ZEMĚDĚLSKÁ VÝROBA

je výrobní proces, při němž jsou vytvářeny zemědělské produkty působením lidí na přírodu — pracovní předměty — prostřednictvím pracovních prostředků. (Výrobní proces v zemědělství je souhrn dílčích výrobních procesů.)

ZEMĚDĚLSKÝ PRODUKT

je hmotný statek, který je výsledkem zemědělské výroby; je užitnou hodnotou a v podmínkách zboží výroby má také hodnotu.

VÝROBA je činnost, **PRODUKCE** je výsledkem této činnosti.

(Mezi termíny „produkce“ a „výroba“ bývá kladeno rovnítko, zejména v cizích jazycích. Při formulaci termínů zemědělské ekonomiky používáme vžitého termínu „produkce“, ve smyslu výsledku výrobní činnosti.)

HRUBÁ ZEMĚDĚLSKÁ PRODUKCE

je souhrn zemědělských produktů, který je výsledkem zemědělské výroby za určitou dobu jejího trvání, např. za jeden rok. (Vyjadřuje se buď hodnotově — v penězích, nebo v různých společných smluvných [dohodnutých] naturálních jednotkách.)

NEZEMĚDĚLSKÁ VÝROBA

v zemědělském podniku je výrobní proces, při němž jsou vytvářeny nezemědělské produkty působením lidí na pracovní předměty prostřednictvím pracovních prostředků.

O ČEM PÍŠÍ EKONOMICKÉ ČASOPISY

PLANOVOJO CHOZJAJSTVO — Pro-
nin: Plánování objemu výkupu zemědě-
lských výrobků a ekonomické ocenění půdy
(č. 9).

VOPROSY EKONOMIKI — Kolga-
nov: Některé otázky sblížení dvou forem
socialistického vlastnictví (č. 9).

VĚSTNIK STATISTIKI — Vichla-
jev: O metodách výpočtu celkové země-
dělské produkce ve srovnávacích cenách
(č. 10).

SOVCHOZNOJE PROIZVODSTVO —
Koziněc, Žarkov: Nová forma orga-
nizace práce uvnitř brigády; Gonča-
renko: O správném spojení odvětví
v sovchoze (č. 10)

EKONOMICKÝ ČASOPIS — Brhlo-
vič: K problematice sezónnej práce
v poľnohospodárstve; Lipták: Inten-
zita zemědělské výroby jako ekonomická
kategorie (č. 4)

POLITICKÁ EKONOMIE — Bača:
Čistý důchod v JZD a jeho vývoj v letech
1953—1958 (č. 7) — Truhlář: Podstata
a funkce záhumenkového hospodářství a
perspektivy jeho vývoje (č. 8).

STATISTICKÝ OBZOR — Vraný:
Osoby ekonomicky činné v zemědělství
(č. 11)

POĽNOHOSPODÁRSTVO — Červený,
Fogaš: Príspevok k ekonomickému
zhodnoteniu vplyvu závlah pri pestovaní
cukrovej repu (č. 10).

NOVÉ EKONOMICKÉ KNIHY

- J. Dupal a kol.: Aktuální otázky efek-
tivnosti zemědělské výroby, SNPL,
Praha 1960, str. 192, cena Kčs 5,30.
- J. Flek: Aktuální otázky odměny za
práci v JZD, SNPL, Praha 1960, str.
64, cena Kčs 2,20.
- J. Řnákal, J. Kořalka: Zemědělství
ve třetí pětiletce, SNPL, Praha 1960,
str. 88, cena 3,05 Kčs.
- J. Kabrhel a kol.: Ekonomika česko-
slovenského zemědělství, SNPL, Praha
1960, str. 480, cena Kčs 19,40.
- J. Kočí: Ekonomické otázky tvorby, roz-
dělování a užití hrubé produkce druž-
stev, SNPL, Praha 1960, str. 134, cena
Kčs 5,10.
- J. Kočí, J. Zubina: Záhumenkové
hospodářství a jeho výhledy, SNPL,
Praha 1960, str. 86, cena

Potreba a možnosti sledovať diferenčnú pozemkovú rentu II

Необходимость и возможности изучения дифференциальной земельной ренты II.

Bedarf und Möglichkeiten der Verfolgung der Differential-(Grund-) Rente II.

C. Sc. doc. inž. Felo HUTNÍK

Vysoká škola ekonomická, Bratislava

Podstata diferenčnej pozemkovej renty II.

Je starou známou pravdou, že nijaká pôda nevydá úrodu bez vynaloženia práce a výrobných prostriedkov. Pri určitej úrovni rozvoja spoločnosti, a poľnohospodárskej výroby osobitne, je potrebné do jednotky pôdy rôznej prirodzenej úrodnosti vkladať vždy určité množstvo živej práce a určité množstvo výrobných prostriedkov vo vhodnej štruktúre, aby sa dosiahli v danej dobu priemerné úrody. Takýto vklad živej práce a výrobných prostriedkov do jednotky plochy je tzv. normálnym vkladom. Iba ten, kto vynaloží tento vklad v správnom časovom slede a v účelných proporciách, môže sa nádejať, že dosiahne úrodu, ktorú očakáva väčšina poľnohospodárskych výrobcov hospodariacich v približne rovnakých prírodných a ekonomických podmienkach. Normálny vklad do jednotky pôdy (pri určitej štruktúre výroby) bude v rozdielnych prírodných a ekonomických podmienkach dosahovať rozdielnu úroveň. Príkladom toho sú diferencované priemerné vlastné náklady na hektár poľnohospodárskej pôdy v našich štyroch výrobných oblastiach.

Jednotka normálneho vkladu v rôznych pôdných a klimatických podmienkach prináša rozdielne výsledky. Na ich podklade možno sledovať tvorbu diferenčnej pozemkovej renty I. Každé historické obdobie vlastne determinuje svoj normálny vklad do pôdy danej bonity alebo polohy. V „medziobdobí“ poľnohospodári vkladajú do pôdy novú, ďalšiu živú prácu, resp. prácu inej kvality a účinnosti, nové výrobné prostriedky rozličnej štruktúry a účinnosti, a tak neustále „narušujú“ normálny vklad, aby dosiahli vyššie výsledky a vyrábali efektívnejšie. Tým súčasne dochádza k zmenám v ekonomickej úrodnosti pôd. Je to možné preto, lebo pôda ako výrobný prostriedok má tú zvláštnosť, že pri správnom obrábaní a využívaní sa zlepšuje. Preto môžeme očakávať, že nové vklady výrobných prostriedkov a práce do pôdy nielen zachovávajú jej dobré pôvodné vlastnosti, ale že ich zlepšia. Keď nové dodatočné vklady spočívajú na vedeckom základe, zveľaďujú účinky vkladov minulých. Prirodzene, že účinky nových, dodatočných vkladov na rôznych pôdach sa diferencujú, ako sa môžu diferencovať ich účinky na pôdach tej istej bonity. Nové vklady na tej istej pôde alebo na pôdach rôznej bonity korigujú doterajšiu diferenciáciu ekonomickej úrodnosti pôd. V ich účinkoch sa prejavuje

pôsobnosť zákona diferenčnej pozemkovej renty, a to renty II, ako ju nazval K. Marx.

Diferenčná pozemková renta II súvisí s mimoriadnym nadvýrobnkom, ktorý sa dosahuje pomocou intenzifikácie poľnohospodárstva, pomocou ďalších, tzv. dodatočných vkladov. Tento mimoriadny nadvýrobnok sa v socialistickej poľnohospodárstve v družstevnom sektore mení na diferenčnú pozemkovú rentu II. V socialistickej poľnohospodárstve sú dané možnosti, aby sa novinky vedy a pokrok techniky uplatňovali na širokej fronte. Nejestvujú zábrany pre masové prenikanie pokrokovej agro- a zootechniky do všetkých socialistických podnikov. Celá spoločnosť vystupuje v tomto smere ako najväčší organizátor a propagátor, akého dosiaľ dejiny nepoznali. Preto v socialistickej poľnohospodárstve sa dodatočné vklady rýchle menia na vklady normálne, základné. Dokladom toho sú rok čo rok rastúce základné a obrátové výrobné fondy jednotných roľníckych družstiev vo všetkých výrobných oblastiach. V historickom procese vývoja poľnohospodárstva sa teda normálny vklad na všetkých obrábaných častiach pôdneho fondu rýchle mení, a to nielen kvantitatívne, ale, a to je dôležitejšie, kvalitatívne.

Nie je preto ťažké pochopiť, že základňou a východiskom diferenčnej pozemkovej renty II je nielen historicky, ale v každej chvíli, diferenčná pozemková renta I; že pohyb diferenčnej pozemkovej renty II začína v každom okamžiku iba v oblasti, ktorá je sama pestrou základňou diferenčnej pozemkovej renty I. 1) Diferenčná pozemková renta II je vlastne počiatočnou prejavovou formou diferenčnej pozemkovej renty I. V modernom poľnohospodárstve začína diferenčná pozemková renta svoju existenciu vo forme renty II.

Z toho, čo tu bolo povedané o vzťahoch medzi rentou I a II nemožno uzavierať, že tam, kde normálny vklad nedáva rentu I, nedáva ani dodatočný vklad rentu II, resp., že diferenciácia pri tvorbe renty II je rovnaká ako diferenciácia pri tvorbe renty I. Keby tomu tak bolo, nemohlo by sa stať, že poľnohospodári v NDR, hospodáriaci na piesočnatých pôdach, dosiahli vyššie hektárové úrody, než poľnohospodári vo Francúzsku, kde bola prirodzená úrodnosť pôd oveľa vyššia. Keby bola diferenčná pozemková renta II v plnej miere závislá na rente I, bolo by zbytočné ju osobitne skúmať. Práve preto, že sa *dodatočnými vkladmi menia pomery v ekonomickej úrodnosti pôd, má veľký význam sledovanie efektívnosti intenzifikačného procesu v poľnohospodárstve vcelku ako aj efektívnosti jednotlivých intenzifikačných prvkov.*

Pokiaľ ide o sledovanie efektívnosti jednotlivých intenzifikačných prvkov (po línii jednotlivých poľnohospodárskych výrobkov ako aj po línii intenzifikácie v jednotlivých výrobných oblastiach vôbec), ide prakticky o to, aby sa na pozemkoch rôznej bonity v danom čase vkladalo do pôdy to, čo má najvyšší účinok. Účinky jednotlivých intenzifikačných prvkov na pozemkoch rozdielnej bonity možno najpresnejšie merať výskumným spôsobom, a to vedeckými ústavmi rastlinnej a živočíšnej výroby. V tomto smere majú výskumné ústavy určitou úlohu aj v súvislosti s tvorbou diferenčnej pozemkovej renty II. Takto vidíme praktický význam sledovania diferenčnej pozemkovej renty II pri usmerňovaní dodatočných vkladov na rôzne časti pôdneho fondu, pri rozmiestňovaní a špecializácii poľnohospodárskej výroby. Keďže dodatočné vklady menia efektívnosť celkovo vkladovaných prostriedkov a práce na jednotlivých častiach pôdneho fondu (napr. vo výrobných oblastiach), má sledovanie tvorby diferenčnej pozemkovej renty II praktický význam aj pre otázky výkupné, cenové a daňové.

Nepochybné má sledovanie efektívnosti dodatočných vkladov svoj význam aj v priereze za výrobné oblasti v našom poľnohospodárstve, resp. v priereze kra-

jav v jednotlivých výrobných oblastiach. Predpokladáme, že dodatočnými vkladmi sa čo do kvantity zmenia relácie v efektívnosti vlastných nákladov v jednotlivých výrobných oblastiach v našom poľnohospodárstve. Ďalej sa iste zmiernia a nakoniec odstránia rozdiely v efektívnosti vlastných nákladov v poľnohospodárstve na Slovensku a v českých krajochoch. Takéto ciele sleduje naša hospodárska politika v záujme upevňovania jednoty nášho národného hospodárstva. V rámci Slovenska je treba riešiť zaostávanie niektorých oblastí, najmä východného Slovenska. Jedinou cestou je intenzifikácia poľnohospodárskej výroby, teda vkladanie ďalších moderných výrobných prostriedkov a kvalifikovanej práce do jednotky pôdy.

Mýlne by bolo považovať každé zvýšenie efektívnosti dodatočne vložených výrobných prostriedkov a práce (v podstate vlastných nákladov) v porovnaní s efektívnosťou normálneho vkladu za tvorbu mimoriadneho nadvýrobku, ktorý sa premieňa na diferenčnú pozemkovú rentu II. Týka sa to predovšetkým tej skupiny družstiev, kde sa v danej dobe netvorí diferenčná pozemková renta I. Vyššia efektívnosť dodatočne vložených vlastných nákladov môže uspokojovať iba zvýšenú potrebu tvorby normálneho nadvýrobku, ktorý sa po realizácii použije na zabezpečenie rozšírenej reprodukcie v týchto družstvách. Domnievame sa, že zvýšená tvorba normálneho nadvýrobku je v perspektíve aktuálna vo všetkých poľnohospodárskych podnikoch, nech obrábajú pôdu akejkoľvek polohy, bonity, za akýchkoľvek terénnych a vnútrodopravných pomerov. Preto musí byť všade posudzovaná zvýšená efektívnosť dodatočných vkladov v porovnaní s efektívnosťou normálneho vkladu z tohto zorného uhla.

Nie je vylúčené, že pri intenzifikácii budú na niektorých pozemkoch dodatočné vklady tak efektívne, že podstatne ovplyvnia poradie pozemkov čo do efektívnosti všetkých vkladov vložených do predmetnej pôdy. Do úvahy to prichádza v rámci jednotlivých podnikov, ale aj medzi určitým kruhom podnikov pri zásadných melioračných úpravách zamokrených alebo suchých pôd. Vtedy sa môže premeniť pozemok, ktorý rentu predtým nedával, na pozemok s vysokou rentou I a II. Ostatné pozemky môžu ustúpiť do pozadia, na Domnievame sa však, že k takýmto zásadným presunom v tvorbe diferenčnej pozemkovej renty na základe intenzifikácie nemôže dôjsť medzi výrobnými oblasťami v našom poľnohospodárstve.

Potreba sledovať efektívnosť dodatočných vkladov výrobných prostriedkov a práce do jednotky pôdy je dostatočne preukázaná. Iné je to však pokiaľ ide o možnosti sledovania vytvorenej, resp. realizovanej diferenčnej pozemkovej renty II.

Sledovanie diferenčnej pozemkovej renty II.

Do tej istej plochy osiatej jednou plodinou sa v priebehu vegetačného obdobia vkladajú dodatočné výrobné prostriedky a práca v jednotlivých častiach pracovného procesu v rozličnom kvante a kvalite, a čo je dôležité, vždy súčasne s vynakladaním normálneho, základného vkladu. Vynimku tvoria intenzifikačné prvky, ktoré znamenajú nový, dosiaľ nezaužívaný pracovný prvok (nová okopávka, chemické ničenie buriny, škodcov, zavlažovanie apod.). V praxi vzniká ťažkosť rozlíšiť účinky jednotlivých častí dodatočných vkladov pri tej istej plodine a pri celej výrobe. Do úvahy prichádza porovnávacia metóda nákladov a výrobných výsledkov dvoch výrobných cyklov v tom istom podniku, resp. v tej istej skupine podnikov. Nič je to úloha neriešiteľná a pre prax je pri tom prepotrebná.

Každý intenzifikačný prvok je potrebné skúmať nielen z podnikového, ale aj z národohospodárskeho stanoviska v rozličných variáciách, ktoré vyplývajú z jeho použitia. Napríklad, rôzne dávky a druhy hnojív podľa druhu pôd, ich vodného režimu a pestovaných plodín; stroj na kultivačné, resp. zberové práce u jednotlivých plodín v rozdielnych prírodných podmienkach. V tomto smere musí aj veda a výskum smelšie pristúpiť na pomoc praxi, aby sa rôzne efekty intenzifikačných prvkov, napríklad v priereze za výrobné oblasti, mohli účinne využiť pri riadení intenzifikácie nášho poľnohospodárstva. Rôzny efekt intenzifikačných prvkov, povedzme, podľa výrobných oblastí (v ktorých sa môže použiť) poskytuje obraz o oblastiach, v ktorých sa po jeho uplatnení môže tvoriť mimoriadny nadvýrobok, a teda aj diferenčná pozemková renta II.

Pomerne presne je možné vyčíslieť účinky jednotlivých intenzifikačných prvkov iba výskumným spôsobom, ktorým sa dá ich účinnosť izolovane sledovať. V bežnej prevádzke sa dopátrame iba dielčích, približných údajov.

Väčšina dodatočných vkladov sa spája s vkladmi normálnymi; aj normálne vklady sa spravidla vynakladajú vždy s väčšou zručnosťou, na vyššej technickej úrovni, teda efektívnejšie. Vyššie hospodárske výsledky dosiahnuté pri použití dodatočných vkladov nemožno pripísať iba na ich vrub. Uvedieme príklad. Družstvo by malo v základnom a sledovanom období takéto vlastné náklady (VN), hrubú poľnohospodársku výrobu (HPV), čistý dôchodok družstva (ČDD) a koeficient efektívnosti vlastných nákladov (K.ef.VN); (údaje na 1 ha p.p. v tabuľke I).

I.

Obdobie	VN	HPV	ČDD	K.ef.VN
základné	3 000	3 600	600	1,2
sledované	3 500	4 900	1 400	1,4

Keby sme pripísali zvýšenú výrobu v sledovanom období (1300) iba na vrub zvýšených nákladov (500), znamenalo by to, že dodatočný vklad dosiahol K.ef.VN 2,6 (1300 : 500) a vyprodukovalo sa ním 800 ČDD; zatiaľ čo pôvodný vklad by mal

aj v sledovanom období K.ef.VN 1,2 a družstvo by ním dosiahlo iba 600 ČDD.

Nevylučujeme možnosť výskytu takejto efektívnosti dodatočného vkladu v jednotlivých odvetviach (napríklad pri výrobe cukrovej repy v oblasti trpiacej nedostatkom prirodzených zrážok, keď sa zavedie umelé zavlažovanie pri ináč optimálnych výrobných podmienkach). Uvedené údaje predstavujú obraz hospodárenia celého podniku v prepočte na jeden hektár poľnohospodárskej pôdy a v takomto prípade nemožno vypočítat efektívnosť dodatočných vkladov hore uvedeným spôsobom, pretože by nezodpovedala skutočnosti.

Núka sa iný spôsob. Považovať VN v sledovanom období za jednoliaty celok, kde každá jednotka VN mala rovnakú efektívnosť, tj. každá 1 Kčs VN sa odrazila v 1,4 Kčs HPV, resp. v 0,40 Kčs ČDD. Potom na účet pôvodného vkladu 3000 Kčs treba pripísať 4200 Kčs HPV a 1200 Kčs ČDD a na účet dodatočného vkladu 500 Kčs VN, 700 Kčs HPV a 200 Kčs ČDD. Takto by sa na prírastku 800 Kčs ČDD podieľala zvýšená efektívnosť pôvodného vkladu 600 Kčs a dodatočný vklad 200 Kčs.

Rovnako by sa postupovalo aj vtedy, keby sa zvýšil vklad do jednotky pôdy, ale K.ef.VN by poklesol. Dodatočný vklad by mal takú istú efektívnosť ako pôvodný. Keby sa tu postupovalo prvým spôsobom (pri ktorom sa efektívnosť pôvodného vkladu v sledovanom období nemení), dodatočný vklad by bol aj strátový, nevedol by k tvorbe ČDD.

Druhý spôsob výpočtu efektívnosti dodatočných vkladov publikoval česko-slovenský ekonóm prof. František Lom v článku „Čistý dôchodok podniku ako výsledok pôsobenia dvoch faktorov: ekonomickej efektívnosti nákladov a stupňa intenzity“.⁵⁾ Profesor Lom vyvodil aj vzorec pre výpočet prírastku ČDD z titulu zmenenej hospodárnosti VN zo základného obdobia a z titulu dodatočných vkladov. Rozoznáva prírastok efektívnosti nákladov a prírastok intenzity na ČDD.

Možno použiť druhý tu uvádzaný spôsob výpočtu efektívnosti dodatočných vkladov pri sledovaní tvorby a realizácie diferenčnej pozemkovej renty II?

Podľa nášho názoru by to nevedlo k cieľu. Otrásená je vôbec reálnosť použitia takéhoto výpočtu pre akékoľvek sledovanie efektívnosti jednotlivých zložiek vlastných nákladov v intenzifikačnom procese. Zastiera sa ním práve to najdôležitejšie: diferenciácia efektívnosti normálneho, pôvodného a dodatočného vkladu. Efektívnosť týchto dvoch vkladov je podľa uvedeného výpočtu v danom roku vždy rovnaká, koriguje sa len v relácii k minulým rokom. Keby sa pri dodatočnom vklade tvorila diferenčná pozemková renta II, bol by jej podiel na jednotku vkladu totožný s diferenčnou pozemkovou rentou I, prepočítanou taktiež na jednotku normálneho, pôvodného vkladu. S takýmto výpočtom sa dostávame do slepej uličky.

Výpočet diferenčnej pozemkovej renty II koncentruje sa na otázku: aký podiel na celkove vytvorenej (realizovanej) rente (ktorá je súčasťou nadvýrobku a pri realizácii súčasťou ČDD) má renta II, súvisiaca s dodatočnými vkladmi výrobných prostriedkov a práce?

Sovietsky ekonóm profesor T. L. Basjuk odpovedal na hore postavenú otázku. Vysvetlenie podal v práci „Diferenčná renta v socialistickom poľnohospodárstve“²⁾ na schématickom príklade v tabuľke II.

II.

Druh pôdy	Výroba v q	Individuálne náklady			Index prod. práce	Diferenčná renta		
		C	V	na 1 q		celkom	II.	I.
A	5	40	60	20	1,0	—	—	—
B	10	50	50	10	1,2	10	6	4
C	15	60	40	6,6	1,5	13,4	6,6	6,8
D	20	70	30	5	2,0	15	7,5	7,5

Na postupe profesora Basjuka je na prvý pohľad zaujímavé to, že vlastne z dodatočných vkladov nevychádza. Podľa neho je dôležité poznať skladbu vlastných nákladov vyjadrenú starými symbolmi C+V. Porovnaním rôznej skladby vlastných nákladov vkladných do rozdielnych pozemkov (možno to aplikovať aj na celkovú poľnohospodársku výrobu na väčších, čo do pôdných a klimatických podmienok rôznorodých pôdných celkov, teda napríklad na naše výrobné oblasti), dochádzame k rôznemu stupňu produktivity práce. Najnižší je tam, kde je najnižšia skladba C+V, na pozemku A. Tam se preto predpokladá aj najnižšia výťažnosť z pôdy. Na pôde D sa používa iba polovica pracovných nákladov pôdy A, preto je tam index produktivity práce 2,0 a vyrobilo sa najviac výrobkov.

Index produktivity práce má funkciu korektora. Je však vyčíslený čiste na podklade podielu pracovných nákladov na celkových vlastných nákladoch. Nedáva sa vôbec do vzťahu k vytvoreným výrobkom (zo 60 V sa na pôde A vyprodukovalo 5 q, zatiaľ čo z 30 V na pôde D štyri razy viac). Profesor Basjuk vychádza

z toho, že diferenčná pozemková renta II je výsledkom rôznej produktivity nákladov, ktoré sa vkladajú po sebe do jedného a toho istého pozemku, alebo ktoré sa vkladajú súčasne do rozličných pozemkov. Základom diferenčnej pozemkovej renty je vyššia produktivita nákladov; nachádza výraz vo vyššej úrodnosti ako tá, ktorá bola dosiahnutá pri tých istých nákladoch na horšej pôde, ktorá rentu nedonáša, ale reguluje výšku spoločensky nevyhnutných nákladov. V jeho príklade považuje za diferenčnú pozemkovú rentu rozdiel medzi $C + V$ (na 1 q) na pôde A a na ostatných pôdach. Tento predpoklad, podľa nášho názoru, nevystihuje skutočnosť. $C + V$ nezahrňuje celú novovytvorenú hodnotu. Možno však v intenciách metodického postupu profesora B a s j u k a vychádzať aj z individuálnej a spoločenskej hodnoty daného výrobku. Domnievame sa, že to sám predpokladá. Profesor B a s j u k uvádza takýto vzorec na rozdelenie vytvorenej (realizovanej) renty na rentu I a II:

$$\text{Diferenčná pozemková renta II (DPR II)} = \frac{\text{Renta celkom} \times \text{Individuálne náklady 1 q} \times \text{Index produktivity práce}}{\text{Spoločensky nevyhnutné náklady na 1 q}}$$

$$\text{Diferenčná pozemková renta I (DPR I)} = \text{Renta celkom} - \text{Diferenčná pozemková renta II}$$

Podľa údajov v tabuľke II sa vypočítá DPR II na pôde B:

$$\frac{10 \times 10 \times 1,2}{20} = 6,0; \text{ DPR I} = 10 - 6 = 4$$

V každom prípade treba pri aplikácii metodiky profesora B a s j u k a poznať vytvorenú alebo realizovanú diferenčnú pozemkovú rentu (rentu celkom). Profesor B a s j u k uvádza metodiku vyčíslenia DPR II z celkovej sumy renty v súvislosti s potrebou vyčísliť DPR I a II vo vnútri prírodno-ekonomického pásma v SSSR (v SSSR, ako vieme, platia tzv. pásmové výkupné ceny pre jednotlivé poľnohospodárske výrobky). Diferenčná pozemková renta jednotlivých kolchozov vo vnútri pásma, ktoré predávajú svoje výrobky štátu, sa môže určiť. Určí sa ako rozdiel medzi štátnou výkupnou cenou, platnou pre daný výrobok v danom pásme, a individuálnymi nákladmi na tento výrobok, ku ktorým sa pripočítá hodnota nadvýrobku vypočítaná podľa v danej dobe skutočne platnej normy nadvýrobku. Je to tzv. n o r m á l n y n a d v ý r o b o k, ktorý musia kolchozy realizovať, aby si zabezpečili vlastné zdroje rozšírenej reprodukcie. Keby pre zabezpečenie vnútrodružstevnej akumulácie postačovala napríklad 20% akumulácia, potom podľa profesora B a s j u k a možno vypočítať vo vnútri pásma realizovanú diferenčnú pozemkovú rentu takto:

$$\text{Pásmová výkupná cena} - C + V + \frac{20 \times (C + V)}{100}$$

Možno uvažovať o aplikácii metódy profesora B a s j u k a aj na výrobné oblasti v našom poľnohospodárstve, za ktoré by sme mali údaje ako: hrubá poľnohospodárska výroba na hektár p. p., vlastné náklady na hektár p. p. a ich štruktúra (podiel materiálových a pracovných nákladov), vytvorenú alebo realizovanú rentu na hektár p. p. Z nich by sme vypočítali VN na 1 Kčs HPV, DPR na 1 Kčs HPV, a to v každej výrobnej oblasti. VN na 1 Kčs HPV v relatívne najhoršej výrobnej oblasti (horskej) by vyjadrovali spoločenskú úroveň VN. Index produktivity práce by sme vyjadrili podľa podielu pracovných nákladov na VN. Najvyšší podiel pracovných nákladov by sa vyjadril indexom 1,0.

Príklad: Vo výrobnej oblasti repárskej by na 1 Kčs HPV pripadlo 0,20 Kčs DPR; individuálne VN (C+V) na 1 Kčs HPV by boli 0,70 Kčs, spoločenské VN 0,90 Kčs. Kčs 0,10 na každú 1 Kčs HPV by bol tzv. normálny nadvýrobok pre zabezpečenie fondu vnútrodružstevnej akumulácie. Spoločenská hodnota by reprezentovala 1 Kčs, kým individuálna v repárskej výrobnej oblasti iba 0,80 Kčs. Index produktivity práce by predstavoval 1,2. Do vzorca za C a V dosadzujeme individuálnu a spoločenskú hodnotu:

$$DPR \text{ II na } 1 \text{ Kčs HPV} = \frac{0,20 \times 0,80 \times 1,2}{1,00} = 0,19 \text{ Kčs}$$

$$DPR \text{ I na } 1 \text{ Kčs HPV} = 0,20 - 0,19 = 0,01 \text{ Kčs}$$

Stačilo by, keby sa index produktivity práce zvýšil na 1,3 a už by vyšiel absurdný výsledok: 0,208 Kčs DPR II. Teda: vytvorilo sa viac DPR II než bola celkom vytvorená DPR.

V štyroch výrobných oblastiach bola v JRD na Slovensku v roku 1958 nasledovná skladba VN (C+V) vypočítaná z peňažnej časti VN (pracovné náklady jednotne vyjadrené):

Výrobná oblasť	C	V
kukuričná	40	60
repárska	41	59
zemiakárska	43	57
horská	51	49

V 127 JRD na Slovensku, kde sa v roku 1958 vypočítali celkové vlastné náklady, bola štruktúra VN nasledovná:

Výrobná oblasť	C	V
kukuričná	62	38
repárska	63	37
zemiakárska	66	34
horská	67	33

Nejde o absolútnu veľkosť pracovných nákladov. Dôležitá je skladba VN a relácia medzi podielmi pracovných nákladov v jednotlivých výrobných oblastiach. Najvyšší podiel majú v oboch prípadoch pracovné náklady v kukuričnej výrobnej oblasti. V ostatných výrobných oblastiach je ich podiel stále menší. Tam, kde predpokladáme, že sa diferenčná pozemková renta v priemere za všetky tam produkujúce družstvá netvorí (v horskej oblasti) podľa našej aplikácie metodiky profesora B a s j u k a, bol by najvyšší index produktivity práce, a teda najlepší predpoklad pre tvorbu diferenčnej pozemkovej renty II. Najmenšie predpoklady by mali repárske a kukuričné družstvá, kde podľa doterajšieho sledovania efektívnosti vlastných nákladov sú najpriaznivejšie podmienky pre tvorbu diferenčnej pozemkovej renty.

Vidíme, že táto metodika vyčleňovania DPR II z celkovej masy renty je prakticky neprijateľná a zdá sa, že je umele vykonštruovaná. Zakladá sa na tom, že vyššiu efektívnosť možno dosiahnuť jedine pri vyššej skladbe výrobného fondu (čo je iba časť pravdy), zatiaľ čo nemožno opomenúť rozdielnu efektívnosť vkladov živej práce, najmä v podmienkach, keď majú ešte veľký podiel na vlastných nákladoch. Pri niektorých intenzifikačných prvkoch sa dodatočne vynakladá, a to veľmi účinne, práve živá práca.

Poľská ekonómka Janina Czyszkowska skúmala tvorbu diferenčnej pozemkovej renty v 49 družstevných poľnohospodárskych podnikoch³⁾ a⁴⁾. Obrábanú pôdu mala rozdelenú podľa bonity, čím sa jej odstupňovali jednak náklady na výrobu ako aj vytvorený čistý dôchodok a diferenčná pozemková renta. Czyszkowska správne rozdeľuje podmienky tvorby diferenčnej pozemkovej renty I a II. DPR I plynie z kvality pôdy a DPR II z titulu veľkosti nákladov. Na tomto mieste je pre nás zaujímavé práve to, ako sa pokúsila rozdeliť vytvorenú DPR na jej dve časti. Predpokladá, že na pozemkoch rozdielnej bonity sa hospodári v blízkosti hranice racionálnej intenzity, a preto každé zvýšenie vkladov do pôdy prináša všade rovnomerný prírastok výroby, čistého dôchodku a DPR. Napríklad, keď sa na pôde II. bonity zvýši náklad o 20 % oproti nákladu na pôde I. bonity, zvýši sa z titulu nákladov aj čistý dôchodok o 20 %, a v ňom DPR v porovnaní s týmito ukazovateľmi na pôde I. bonity. O čo sa zvýši čistý dôchodok (a renta) v skutočnosti viac, to podmieňuje práve bonita pôdy. Podľa jej výskumov vychádza, že na celkovej mase vytvoreného čistého dôchodku a DPR má na pôdach všetkých bonitných tried prevahu akosť pozemkov. Teda pokiaľ ide o DPR v prevahe by mala byť renta I.

Sama autorka však podčiarkuje, že rozdelenie vytvorenej renty na dve časti je čiste teoretické a že ho možno previesť iba pri určitých, podmienených predpokladoch a veľmi orientačne.

Profesor Basjuk aj J. Czyszkowska usilujú sa oddeliť najprv diferenčnú pozemkovú rentu II. Iné pokusy pri rozdeľovaní renty sa usilujú najprv vyčleniť DPR I.

Povedzme, že chceme rozdeliť DPR vytvorenú v družstvách v rámci štyroch výrobných oblastí v niektorom roku, za ktorý sme vypočítali vytvorenú peňažnú časť DPR na podklade efektívnosti VN zistenej podľa vzorca:

$$\frac{\text{Tovarová výroba z 1 ha p. p.}}{\text{VN na 1 ha p. p.}}$$

vo všetkých výrobných oblastiach. V horskej oblasti sa DPR nevytvorila, iba normálny nadvýrobok (NNv), ktorý na každých 100 Kčs VN robil 30 Kčs. Predpokladáme, že každých 100 Kčs VN v hociktorej výrobnej oblasti musí pre zabezpečenie rozšírenej reprodukcie vyniesť 30 Kčs NNv. Všetko, čo presahuje NNv, považujeme v priemere v ostatných výrobných oblastiach mimo horskej za DPR I. NNv by sa v každej výrobnej oblasti tvoril pri K. ef. VN 1,3. Avšak v zemiakárskej výrobnej oblasti by činil 1,35, v repárskej 1,40 a v kukuričnej 1,45. To znamená, že priemerný vklad VN 100 Kčs do jednotky poľnohospodárskej pôdy by vytvoril:

v zemiakárskej oblasti	5 Kčs DPR I
v repárskej oblasti	10 Kčs DPR I
v kukuričnej oblasti	15 Kčs DPR I

Dôležitá je však absolútna výška priemerného vkladu do jednotky pôdy v jednotlivých výrobných oblastiach v skúmanom roku. Túto priemernú absolútnu výšku VN na 1 ha p. p. treba považovať za normálny vklad výrobných prostriedkov a práce, ktorý vyjadruje spoločenskú úroveň obrábania jednotky pôdy v jednotlivých výrobných oblastiach. Je jasné, že v porovnaní s minulosťou bola dosiahnutá s ďalšími dodatočnými vkladmi v priebehu skúmaného roku, ale tieto vklady vyjadrujú iba úsilie poľnohospodárov, obrábať pôdu podľa možností a potrieb celého národného hospodárstva.

Treba teda výjsť zo zisteného stavu priemerných vkladov, priemerných VN vo výrobných oblastiach. Kedy boli mali úroveň podľa údajov v tabuľke III, boli by družstvá v jednotlivých výrobných oblastiach vyprodukovali uvádzaný *NNv* a *MNv* (mimoriadny nadvýrobok):

Predpokladáme, že sa v priemere za výrobné oblasti celý *MNv* premieňa na DPR I. Vyššie vklady na menšie skupiny podelených družstiev v rámci jednotlivých výrobných oblastí spravidla zvyšujú výrobu družstiev, a teda aj ich tovarovú výrobu, čo je spojené s tvorbou ako aj s realizáciou *MNv*. Dôležité je

III.

Oblasť	VN	K.ef.VN	NNv	MNv
horská	1 500	1,30	450	—
zemiakárska	1 800	1,35	540	90
repárska	2 500	1,40	750	250
kukuričná	2 800	1,45	840	420

zvoliť kľúč pre zoskupenie družstiev do menších skupín. Nejde pritom len o to, aby sme porovnávali družstvá s rôznou úrovňou vkladov do jednotky pôdy, ale aj o to, aby skupinky družstiev tvorili čo do sociálnoekonomických podmienok porovnateľné jednotky. Napríklad kukurično-repárske družstvá na východnom Slovensku a na západnom Slovensku; repárske družstvá v českých krajocho a na Slovensku, atď. Možno uvažovať aj o roztriedení družstiev vo výrobných oblastiach podľa krajov (administratívnych oblastí), podľa okresov. Nie je vylúčené ani skúmanie jednotlivých družstiev, pravda, s tou výhradou, že čím ideme k menším skupinám družstiev a k jednotlivým družstvám, tým sa na ich hospodárskych výsledkoch čoraz viac prejavujú rozdielne subjektívne podmienky výroby, ktoré sa značne diferencujú od spoločenského priemeru. Ich vplyv sa môže vyjadriť v tvorbe *MNv*, ktorý sa ale na diferenčnú pozemkovú rentu nepremení. Prirodzene, že základom triedenia družstiev bude vždy úroveň vkladov do jednotky p. p.

Po roztriedení družstiev vo výrobných oblastiach zistíme skupiny družstiev, ktoré vynaložili dodatočné vklady, resp. skupinky družstiev, ktoré nevynaložili ani normálny, priemerný vklad.

U tých družstiev, ktoré prekročili normálny vklad, vypočítame K. ef. dodatočne vynaložených VN porovnaním prebytku tovarovej výroby (ide o časť, ktorá prekračuje priemernú úroveň tovarovej výroby v danej oblasti) a dodatočne vynaloženými VN. K. ef. dodatočne vynaložených VN odpovie na otázku, či a aká DPR II sa vytvorila, resp. či sa dodatočnými VN dosiahol aspoň predpokladaný *NNv*.

P r í k l a d : V repárskej výrobnej oblasti vynaložili družstvá Západoslovenského kraja na hektár p. p. o 500 Kčs VN viac, ako bol celoslovenský priemer v tejto oblasti (2500, podľa tabuľky III) a dosiahli o 675 Kčs vyššiu tovarovú výrobu. Koeficient efektívnosti dodatočného vkladu VN je 1,35. Koeficient bol teda vyšší než predpokladáme pre tvorbu *NNv* (1,3), preto sa vytvorila DPR II, a to 25 Kčs na každom hektári poľnohospodárskej pôdy. Každých 100 Kčs dodatočných VN prináša 5 Kčs DPR II, zatiaľ čo každých 100 Kčs normálneho, pôvodného vkladu prinieslo 10 Kčs DPR I. Dodatočné vklady VN boli menej efektívne.

Aj v oblasti, kde priemerný, normálny vklad neprináša DPR I (podľa všetkých predpokladov u nás je to horská výrobná oblasť), treba skúmať efektívnosť dotatočne vložených VN. Proces intenzifikácie prebieha aj v tejto oblasti a jeho cieľom nie je iba rast výroby, ale aj jej celkové zhospodárňovanie, po-

kles VN na jednicu výroby. Dodatočný vklad (sledovaný za určitú skupinu družstiev), spojený s poznatkami vedy a techniky, by mal byť efektívnejší než vklad normálny, priemerný. Predpokladáme, že je zviazaný so zavádzaním najmodernejších technologických postupov. Potom dodatočný vklad by mal vyšší K. ef. VN než vklad normálny, v danej dobe priemerný za dotyčnú výrobnú oblasť. To znamená, že sa ním vytvorila DPR II? Družstvá v priemere za predmetnú horskú výrobnú oblasť DPR I nevytvorili, ako to, že sa tam podľa nášho metodického postupu s dodatočnými vkladmi spája tvorba DPR II?

Táto otázka je skutočne iba plodom nášho metodického postupu, výsledkom značného zjednodušenia výpočtov tvorby a realizácie diferenčnej pozemkovej renty. Aj horská výrobná oblasť nie je po pôdnej a klimatej, ako aj po sociálnoekonomickej stránke homogenná; aj v jej rámci sú dané možnosti pre tvorbu DPR I, čo sa však v priemerných ukazovateľoch za celú oblasť zastiera. V horskej výrobní oblasti je teda daná možnosť, aby sa prejavili obidve formy diferenčnej pozemkovej renty.

Je v celku možné, že v jednotlivých rokoch budú dodatočné vklady v zemiasárskej a horskej výrobní oblasti efektívnejšie než v oblasti repárskej a kukuričnej. Keby nepôsobili mimoriadne povetnostné podmienky, bol by to znak zmierňovania existujúcich rozdielov v efektívnosti poľnohospodárskej výroby v jednotlivých výrobných oblastiach.

Niekedy sa stretávame s nesprávnou predstavou o diferenčnej pozemkovej rente spojenej s dodatočnými vkladmi. V nadvýrobku, ktorý sa týmto vkladom dosiahne, hľadá sa nielen NNv, ale aj DPR I. Všetko čo presahuje NNv je DPR II! Pravda, keď sa úroveň normálneho vkladu v budúcich obdobiach zvýši o takýto dodatočný vklad, a keď nový normálny vklad bude prinášať rentu, bude to už iba DPR I.

Po roztriedení družstiev vo výrobných oblastiach zistíme skupiny družstiev, ktoré vynaložili na hektár p. p. menší vklad než je priemerný. Tieto družstvá v intenzite poľnohospodárskej výroby zaostávajú za priemerom. Pre tvorbu DPR nie je rozhodujúca iba intenzita výroby (táto vplýva na výšku renty z jednotky pôdy), ale predovšetkým efektívnosť vynaložených VN. K. ef. VN týchto družstiev môže byť podpriemerný, priemerný, ale aj nadpriemerný, a to vzhľadom na úroveň danej oblasti. Môže byť taký, že tvorba nadvýrobku nestačí ani pre zabezpečenie potrieb rozšírenej reprodukcie, ale aj taký, že stačí pre tvorbu vaššej renty (na jednotku VN, aj na jednotku výroby), než je priemer v oblasti. Vždy pôjde však iba o DPR I.

Pri našom postupe predpokladáme, že v skupinách družstiev, ktoré urobili dodatočný vklad do pôdy, je priemerný vklad všade rovnako efektívny; že sa ním všade tvorí rovnaká DPR I. To s veľkou pravdepodobnosťou neodzrkadľuje danú skutočnosť. Aj priemerný, normálny vklad v týchto družstvách prináša rozdielnu DPR I.

Napriek nepresnostiam a skresleniu predpokladáme, že pre praktické, národohospodárske účely je možné vyššie predemonštrovanú metodiku výpočtu diferenčnej pozemkovej renty II použiť. Z československých ekonómov naznačil prístup k takémuto riešeniu J. T o m č á n i v práci „Vplyv ekonomických faktorov na vývoj poľnohospodárskej výroby v prechodnom období“⁶. Zo štúdiínej cesty je autorovi známe obdobné stanovisko bulharského ekonóma C. Sc. Dimo V l a d o v a, pracovníka Ekonomického ústavu Bulharskej akadémie vied v Sófii.

Aplikácia uvádzanej metodiky je dôsledne možná len za predpokladu, že sa zisťujú úplné vlastné náklady družstiev a že sú známe normy vnútrodružstevnej akumulácie, resp. normálneho nadvýrobku. Oboje zatiaľ chýba. Preto sme sa za-

tiaľ nepokúsili o aplikáciu metodiky na konkrétnych, hoci aj dielčich údajoch. Na jej realnosť usudzujeme z doterajších rozborov efektívnosti nákladov JRD v štyroch výrobných oblastiach.

Záleží na podkladoch, o ktoré sa v praxi môžeme oprieť. Domnievame sa, že nateraz sú najúplnejšie údaje o peňažných nákladoch na výrobu za všetky družstvá a tržby za predané výrobky za jednotné výkupné ceny. Určitou úpravou peňažných materiálových nákladov a kalkuláciou jednotných peňažných odmien za prácu družstevníkov, ktoré by zodpovedali v danej dobe spoločensky nevyhnutnej úrovni, môžeme vypočítať K. ef. VN — peňažnej časti pri priemerných vkladoch na hektár poľnohospodárskej pôdy a pri dodatočných vkladoch. Nemusíme pritom poznať ani úroveň tzv. normálneho nadvýrobku, resp. čistého peňažného dôchodku družstiev. Opatrenia hospodárskej politiky by sa mohli robiť na podklade rozdielov v úrovni K. ef. VN — peňažnej časti aj bez vyčísľovania sumy družstvami realizovanej diferenčnej pozemkovej renty.

Mnohé z predkladaných teoretických a metodických otázok je treba starostlivo posúdiť a sám autor ich z toho stanoviska publikuje.

Z á v e r

V modernom, stále intenzívnejšie vedenom poľnohospodárstve, je vlastne diferečná pozemková renta II prejavovou formou diferenčnej renty vôbec. Spoločnosť musí venovať väčšiu pozornosť práve dodatočným vkladom, a preto nemožno nejakou formou nesledovať ich efektívnosť na rôznych častiach poľnohospodársky využívaného pôdného fondu.

Odmietáme názory, že delenie diferenčnej pozemkovej renty na rentu I a II má iba teoreticko-poznávací ráz a praxi veľa nepomáha. Takýto názor zastávali v referáte na konferencii o pozemkovej rente v socializme, konanej v septembri 1958 na Moskovskej štátnej univerzite,⁷⁾ niekoľkí sovietski autori.

Sledovanie tvorby a realizácie diferenčnej pozemkovej renty II má praktický význam jednak pre rozmiestnenie jednotlivých intenzifikačných prvkov ako aj celkových dodatočných vkladov na oddelené časti pôdného fondu. Účinky jednotlivých intenzifikačných prvkov sa môžu presnejšie merať výskumným spôsobom, a to vedeckými ústavmi pre rozvoj poľnohospodárskej výroby; kým účinky celkových dodatočných vkladov môžeme sledovať v celej mase hospodáriacich poľnohospodárskych podnikov. Sledovanie diferenčnej pozemkovej renty má praktický význam nielen pre rozmiestňovanie a špecializáciu poľnohospodárskej výroby, ale aj pre účely výkupné, cenové a daňové.

Treba však vidieť, že výpočty vytvorenej alebo realizovanej diferenčnej pozemkovej renty I a II na podklade konkrétnych údajov z prevádzky narážajú zatiaľ na veľké ťažkosti. Získané výsledky nemusia adekvátne vystihovať skutočné pomery v tvorbe dvoch foriem renty. Za najlepší považujeme postup, ktorý vychádza zo skutočných priemerných vkladov a z priemernej tovarovej výroby, napríklad za celé výrobné oblasti. Z týchto údajov sa vypočíta diferečná pozemková renta I, ktorá je prebytkom nad tzv. normálnym nadvýrobkom, potrebným na zabezpečenie rozšírenej reprodukcie v jednotlivých výrobných oblastiach. Teda diferenčnú pozemkovú rentu I vypočítame z relácie priemerných údajov medzi výrobnými usernamei za predpokladu, že v relatívne najhoršej výrobnjej oblasti (horskej) sa tvorí iba normálny nadvýrobok.

Za dodatočné vklady považujeme tie, ktoré v menších skupinách družstiev v rámci jednej výrobnjej oblasti prevyšujú priemerné a vedú k vyšším výrobným

výsledkom. Porovnaním výšky dodatočných vkladov (v podobe vlastných nákladov) s prírastkom na tovarovej výrobe ocenennej jednotnými cenami zistíme ich efektívnosť. Keď koeficient efektívnosti dodatočne vložených vlastných nákladov umožňuje skupinám družstiev dodatočne realizovať viac než je normálny nadvýrobok, dosahujú diferenčnú pozemkovú rentu II. Diferenčnú pozemkovú rentu II zisťujeme z údajov z každej výrobnjej oblasti osobitne. Môžeme však porovnávať efektívnosť dodatočných vkladov aj medzi výrobnými usernamei.

Literatura

1. Marx K.: Kapitál III. diel, 2. časť, Praha 1956. — 2. Basjuk T. L.: Diferenčná renta v socialistickom poľnohospodárstve, Moskva 1959. — 3. Czyszkowska J.: Vplyv bonity pôdy na výšku dôchodkov vo výrobných družstvách, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej č. 3/1959. — 4. Czyszkowska J.: Príspevok k sledovaniu pozemkovej renty vo výrobných družstvách, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, č. 5/1959. — 5. Lom F.: Čistý dôchodok podniku ako výsledok pôsobenia dvoch faktorov: ekonomickej efektívnosti nákladov a stupňa intenzity, Za socialističeskuju selskochozjajstvennuju nauku, čas. CSAZV, č. 2/1958. — 6. Tomčáni J.: Vplyv ekonomických faktorov na vývoj poľnohospodárskej výroby v prechodnom období, materiál SAV, 1959. — 7. Pozemková renta v socialistickom poľnohospodárstve, Moskva 1959.

Необходимость и возможности изучения дифференциальной земельной ренты II.

В современном, все интенсивнее веденном сельском хозяйстве, дифференциальная земельная рента II является собственно выражением дифференциальной ренты вообще. Общество должно уделять больше внимания именно дополнительным вложениям и, поэтому, следует любым способом исследовать их эффективность на разных участках земельного фонда, используемого в сельском хозяйстве.

Мы не согласны с мнением, что разведение дифференциальной земельной ренты на ренту I и ренту II имеет лишь теоретический характер и что оно на практике не оказывает особой помощи. Такое мнение отстаивали некоторые советские авторы в докладах на конференции о земельной ренте при социализме, которая состоялась в сентябре 1958 года в Московском государственном университете (о конференции была издана книга «Земельная рента в социалистическом сельском хозяйстве», Москва 1959 г.).

Изучение образования и реализации дифференциальной земельной ренты II имеет практическое значение как для размещения отдельных элементов интенсификации, так и общих дополнительных вложений в отдельные части земельного фонда. Эффективность отдельных элементов интенсификации может точнее измеряться научно-исследовательским путем, научными институтами по развитию дифференциальной земельной ренты имеет практическое значение не только для сельскохозяйственного производства, поскольку действие общих дополнительных вложений можно изучать во всех сельскохозяйственных предприятиях. Изучение размещения и специализации сельскохозяйственного производства, но и для заготовительных целей, для образования цен и определения налогов.

Однако следует иметь в виду, что расчеты созданной или реализованной дифференциальной земельной ренты I и II, на основе конкретных данных производства, наталкиваются пока еще на большие трудности. Полученные результаты не всегда соответствующим образом отражают действительное положение образования двух форм ренты. Лучшим можно считать способ, исходящий из фактических средних вложений и среднего товарного производства, например из всей производственной области. Из этих данных вычисляется дифференциальная земельная

рента I, которая представляет собой избыток так называемого обычного прибавочного продукта, необходимого для обеспечения расширенного воспроизводства в отдельных производственных областях. Следовательно, дифференциальная земельная рента I вычисляется из соотношения средних данных между производственными областями при условии, что в относительно самой худшей производственной области (в горной) образуется лишь обычный прибавочный продукт.

Дополнительными вложениями следует считать такие, которые в небольших группах кооперативов в рамках одной производственной области превышают средние и носят характер более высоких производственных результатов. Путем сравнения объема дополнительных вложений (в виде себестоимости) с приростом выхода товарной продукции, оцененной по единым ценам, устанавливается их эффективность. В том случае, если коэффициент эффективности дополнительной себестоимости дает группам кооперативов возможность дополнительно реализовать больше продукции, чем обычный прибавочный продукт, они достигают дифференциальной земельной ренты II. Дифференциальная земельная рента II определяется на основе данных каждой производственной области в отдельности. Однако эффективность дополнительных вложений можно сравнивать даже и между отдельными производственными областями.

Bedarf und Möglichkeiten der Verfolgung der Differential-(Grund-) Rente II.

In der modernen, immer intensiver betriebenen Landwirtschaft ist die Differential- (Grund-) Rente II eigentlich die Erscheinungsform der Differentialrente überhaupt. Die Gesellschaft muß gerade den zusätzlichen Anlagen eine erhöhte Aufmerksamkeit widmen und es ist daher unerlässlich, auch den Nutzeffekt dieser Anlagen auf verschiedenen Teilen des landwirtschaftlich genutzten Bodenfonds auf irgend eine Weise zu ermitteln.

Die Anschauung, daß die Aufteilung der Differential- (Grund-) Rente auf die Rente I und II nur theoretisch-erkenntnistmäßiger Art sei und der Praxis nicht viel helfe, lehnen wir ab. Diese Ansicht wurde auf der im September 1958 an der Staatsuniversität in Moskau stattgefundenen Konferenz über die Grundrente im Sozialismus von einigen Autoren in ihren Referaten vertreten (über diese Konferenz erschien im Jahre 1959 in Moskau ein Buch unter dem Titel „Die Grundrente in der sozialistischen Landwirtschaft“).

Eine Analyse der Entstehung und Realisierung der Differential- (Grund-) Rente II ist einmal für die Verteilung der einzelnen Intensivierungselemente sowie auch der gesamten zusätzlichen Anlagen auf die einzelnen Teile des Bodenfonds von praktischer Bedeutung. Der Effekt der einzelnen Intensivierungselemente kann forschungsmäßig von den wissenschaftlichen Instituten für die Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion genauer gemessen werden; so können wir den Effekt der gesamten zusätzlichen Anlagen in der gesamten Masse der Landwirtschaftsbetriebe ermitteln. Die Untersuchung der Differential- (Grund-) Rente ist nicht nur für die Verteilung und Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion, sondern auch für Erfassungs-, Preisbildungs- und Besteuerungszwecke von Wichtigkeit.

Wir müssen uns jedoch vor Augen halten, daß die Berechnung der entstandenen oder realisierten Differential- (Grund-) Rente I und II auf Grund der konkreten Angaben aus dem Betrieb bisher auf große Schwierigkeiten stößt. Die erworbenen Ergebnisse müssen die tatsächlichen Verhältnisse der Entstehung der beiden Rentenformen nicht adequat widerspiegeln. Wir betrachten jenes Verfahren als das beste, das von den tatsächlichen durchschnittlichen Anlagen und der durchschnittlichen Warenproduktion, z. b. im Maßstab der gesamten Produktionsgebiete ausgeht. Aus diesen Angaben wird die Differential- (Grund-) Rente I errechnet, die den Überschuß über das sogenannte normale Mehrprodukt hinaus darstellt, das zur Sicherung der erweiterten Reproduktion in den einzelnen Produktionsgebieten er-

forderlich ist. Die Differential- (Grund-) Rente I errechnen wir also aus den Relationen zwischen den Durchschnittsdaten aus den einzelnen Produktionsgebieten, in der Voraussetzung, daß in dem relativ ungünstigsten Produktionsgebiet (im Gebirgsgebiet) nur das normale Mehrprodukt geschaffen wird.

Als zusätzliche Anlagen betrachten wir solche, die in den kleineren Genossenschaftsgruppen im Rahmen eines Produktionsgebietes die durchschnittlichen Anlagen überschreiten und zu höheren Produktionsergebnissen führen. Durch einen Vergleich der Höhe der zusätzlichen Anlagen — in Selbstkostenform — mit der in einheitlichen Preisen veraanschaulichten Steigerung der Warenproduktion ermitteln wir den Nutzeffekt der Anlagen. Wenn der Koeffizient des Nutzeffekts der zusätzlich aufgewandten Selbstkosten es den Genossenschaftsgruppen ermöglicht, zusätzlich mehr als ein normales Mehrprodukt zu realisieren, erzielen sie die Differential- (Grund-) Rente II. Wir ermitteln die Differential- (Grund-) Rente II gesondert auf Grund der Angaben aus einem jeden der Produktionsgebiete. Wir können jedoch auch einen Vergleich des Nutzeffekts der zusätzlichen Anlagen in den Produktionsgebieten anstellen.

Některé problémy zpředmětněné práce v procesu mechanizace zemědělství

Некоторые проблемы овеществленного труда в процессе механизации
 сельского хозяйства

Einige Probleme der vergegenständlichten Arbeit im Prozeß der Mechanisierung
 der Landwirtschaft

Doc. dr. Vlastimil HALAXA
 Vysoká škola zemědělská, Brno

Při vytváření podmínek pro působení základního ekonomického zákona socialismu je nezbytné nahradit zaostalou malovýrobní techniku zemědělství strojovou velkovýrobou a strojové vybavení zemědělství pak neustále rozšiřovat a všestranně zdokonalovat.

Vybavení socialistických zemědělských závodů stroji v procesu výstavby socialismu v ČSSR velmi rychle vzrůstalo, a to zejména vybavení traktory jakožto základními mechanizačními prostředky v zemědělství. Na 1000 ha zemědělské půdy připadalo v roce 1953 4,6 traktorových jednotek, v roce 1954 5,1, v roce 1955 5,6, v roce 1956 6,5, v roce 1957 7,3, v roce 1958 8,4 a v roce 1959 přibližně již 10 traktorových jednotek. V průběhu třetí pětiletky se tento počet bude ještě dále prudce zvyšovat. Tak např. v letech 1960/65 bude podle plánu dodáno do zemědělství přibližně 112 000 jednotkových traktorů, takže na jeden traktor připadne průměrně 33 ha orné půdy. Rychlý vzestup je však plánován i v jiných druzích mechanizačních prostředků, jichž bude v průběhu třetí pětiletky dodáno do zemědělství téměř o 90 % více než ve druhé pětiletce. Zemědělská družstva, která v roce 1959 a 1960 odkoupila za výhodných podmínek značné množství mechanizačních prostředků od STS, se postupně komplexně vybaví běžnými mechanizačními prostředky. Tyto skutečnosti vyvolávají ovšem přes organizaci a technologii výroby změny v dosavadní ekonomice zemědělských závodů, které se tak svým charakterem postupně a do jisté míry přibližují průmyslovým závodům. Zejména výrazné a převratné jsou tyto změny v zemědělských družstvech, která představují kvantitativně největšího producenta zemědělských výrobků.

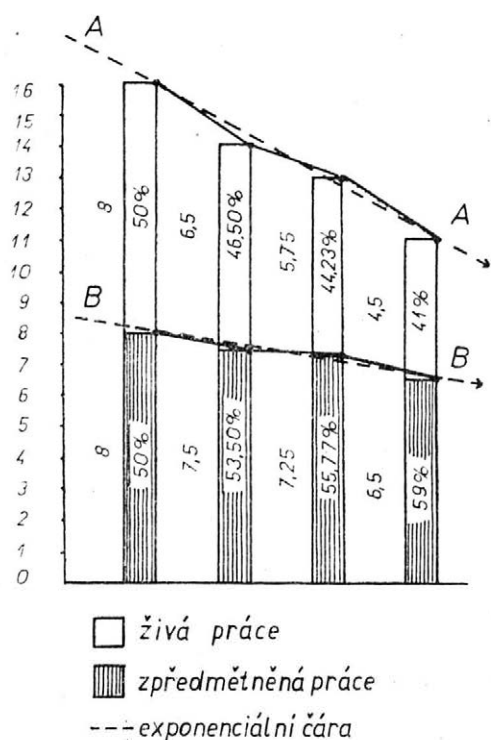
* * *

Neustálý a rychlý růst mechanizačních prostředků v zemědělských závodech je jednou ze základních podmínek růstu produktivity práce v zemědělství. Vzestup produktivity práce má za následek jednak změny v absolutní velikosti hodnoty zemědělského produktu, jednak změny ve struktuře této hodnoty. Hodnota jed-

notky produkce (např. cent obilí, kilogram vepřového masa, litr mléka atd.) v důsledku růstu produktivity práce nepřímo úměrně klesá. Všeobecně platí, že čím větší je skutečný růst produktivity práce, tím menší je hodnota výrobku, a to jak v důsledku snížení množství živé práce, již byl pomocí pracovních prostředků výrobek zhotoven z pracovních předmětů, tak v důsledku snížení zpředmětněné práce, která se přenesla do hodnoty opotřebením použitých pracovních prostředků a spotřebením pracovních předmětů. Nezměnilo se však jen množství živé a zpředmětněné práce, nýbrž růst produktivity práce je doprovázen i změnami v jejich vzájemném poměru, změnami ve složení hodnoty — v hodnotové struktuře. Živá práce klesá totiž rychleji než zpředmětněná, takže zpředmětněná práce v poměru k živé práci roste; roste tedy relativně. Všechny tyto změny ve struktuře hodnoty je ovšem třeba chápat jako všeobecnou tendenci, která se neprojevuje v každém jednotlivém případě a v každém dílčím časovém úseku.

Změny hodnotové struktury výrobku ukazuje graf 1, který znázorňuje, jak celková hodnota výrobku postupně klesá, a to z původních 16 až na 11. K tomuto poklesu dochází v důsledku snížení hodnoty spotřebovaných a opotřebených výrobních prostředků a hodnoty nově vytvořené živou prací. Zpředmětněná práce klesá z 8 na 6,5. Současně se však mění i podíl této zpředmětněné práce, který z původních 50 % vzrostl na 59 %. Tyto změny se pak odrážejí, i když ne zcela adekvátně, i ve vlastních nákladech výrobku nebo jednotky produkce, a to tak, že vlastní náklady jednak klesají, jednak se mění i jejich struktura.

Teze o strukturálních změnách, probíhajících v důsledku růstu produktivity práce, nemá však jen teoretický význam. Pro praxi z ní vyplývá např. důležitý

1.

závěr, že v procesu růstu technického vybavení výroby podstatně roste význam zpředmětněné práce. To plně platí i pro zemědělskou výrobu, kde v důsledku mechanizace a intenzifikace výroby se stává systematická kontrola, normování a dosahování všestranných úspor zpředmětněné práce jednou z velmi důležitých podmínek zabezpečení neustálého růstu produktivity práce.

Kdyby celková úroveň dosahování úspor zpředmětněné práce zůstala v zemědělských družstvech na dosavadní úrovni a současně dále probíhal proces mechanizace a intenzifikace výroby, pak by tu vznikl rostoucí rozpor, jenž by se velmi negativně projevoval v ekonomice zemědělského závodu. Při zavádění složitých a často nákladných zařízení do výroby, jejichž hodnota se přenáší opotřebením do výrobku, by tento rozpor vytvářel možnost tak pronikavého růstu zpředmětněné práce v hodnotě výrobku, že by se celková hodnota tohoto výrobku zvětšila. To znamená, že by zemědělský závod docházel právě k opačnému výsledku,

než který byl zamýšlen — k poklesu produktivity práce, ke zvýšení vlastních nákladů výroby a tím i k celkovému snížení rentability výroby.

Mechanizace zemědělské výroby a celková její intenzifikace musí tedy nezbytně vytvářet podmínky pro růst produktivity práce, který se projevuje nepřímo uměrným poklesem hodnoty jednotky zemědělské produkce. Toto snížení hodnoty nastává všeobecně jednak snížením množství živé práce a jednak snížením množství zpředmětněné práce, která se postupně vtěluje do hodnoty zemědělského produktu. Ve zvláštních případech, které však nepředstavují v š e o b e c n o u a v delších časových úsecích se prosazující tendenci, je možné, aby množství zpředmětněné práce v hodnotě jednotky zemědělské produkce proti předchozímu stavu vzrostlo, avšak tento přírůstek musí být převyšěn úbytkem živé práce. Základním výsledkem těchto změn musí být pokles hodnoty výrobku, tedy nepřímo úměrný růst produktivity práce — a za jinak nezměněných podmínek — i pokles vlastních nákladů jeho výroby.

Z toho vyplývá závěr, že proces mechanizace a vůbec intenzifikace zemědělské výroby, jakožto proces dalších vkladů živé a zpředmětněné práce, promítnutých do plošné jednotky půdy, musí ve svých důsledcích nezbytně vést k růstu produktivity práce, a tedy ke snížení hodnoty jednotky zemědělské produkce.*)

*„Musíme vidět, že hlavní cestou ke zvýšení zemědělské výroby je podstatný růst její intenzity při současném vzestupu produktivity práce a snížení nákladů na zemědělskou výrobu.“**)*

* * *

Proti uvedeným závěrům je možno uvést dvě základní námitky, popř. pochybnosti o jejich správnosti. Prvá spočívá v tvrzení, že v procesu mechanizace výroby a vůbec technického zdokonalování roste zpředmětněná práce nejen relativně, to je v poměru k práci živé, nýbrž i absolutně, a že se tedy zvětšuje její skutečné množství. Z toho vyplývá, že snaha dosahovat neustálého snižování zpředmětněné práce v hodnotě výrobku ve srovnání s předchozími obdobími, je předem odsouzena k nezdaru. Podle tohoto názoru totiž množství zpředmětněné práce nutně roste a k poklesu hodnoty dochází jen proto, že tento přírůstek je více než překračován úbytkem práce živé.

Proti této tezi, kterou někteří ekonomové uvádějí, zejména v souvislosti s procesem automatizace výroby, je možno uvést celou řadu argumentů. V našem výkladu však postačí, použijeme-li argument jediný, spočívající v tom, že uvedené tvrzení uznáme za správné a budeme zkoumat důsledky, které z něho vznikají.

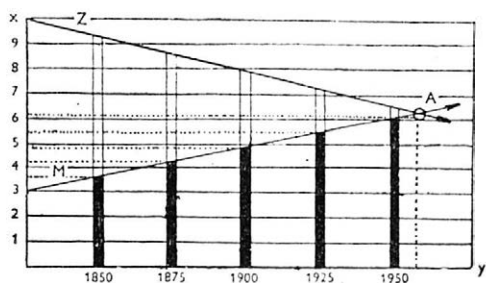
Připustíme-li, že množství zpředmětněné práce v hodnotě výrobku v procesu zdokonalování techniky neustále roste, pak je zřejmé, že pokles hodnoty, způsobený úbytkem živé práce, nutně narazí na hranici, za kterou již další snížení hodnoty výrobku není možné. Tato hranice je právě dána zvyšujícím se množstvím zpředmětněné práce. Oba pohyby — stálý pokles živé práce a stálý vzestup zpředmětněné práce — jsou totiž pohyby zřejmě protisměrnými, jež se musí v určitém bodě setkat. Za tímto bodem nemůže již hodnota výrobku dále klesat a zákon

*) V Učebnici politické ekonomie se pojem intenzifikace zemědělské výroby omezuje jen na další vklady výrobních prostředků, tedy zpředmětněné a nikoli také živé práce. Marx chápe intenzifikaci jako postupné vkládání dodatečného kapitálu do téže půdy (viz např. Kap. III/2, str. 226 aj.). Kapitál se však skládá z obou složek C + V. Domnívám se proto, že není důvodu vylučovat živou práci z dodatečných vkladů do půdy.

**) O. Šimůnek, Hlavní zásady směrnic třetího pětiletého plánu.

neustálého růstu produktivity práce je popřen. Tato skutečnost je znázorněna v grafu 2.

Na ose x je vyznačena velikost hodnoty výrobků a jejich složek, na ose y je vyznačen časový průběh, v němž se snižovala hodnota výrobku v důsledku růstu produktivity práce. V roce 1850 byla hodnota výrobku dána 9,5 hod., v roce 1950 klesla na 6,5 hod. Zpředmětněná práce za tuto dobu vzrostla ze 3,8 hod. na 6 hod., živá práce klesla z 6,2 hod. na 0,5 hod. Přímkou Z představuje pohyb živé práce, přímkou M pohyb práce zpředmětněné. Bod A je průsečíkem obou přímek. Pokles hodnoty se zastavuje na průsečíku těchto přímek, tj. přibližně v roce 1958. Za tímto rokem již další zvyšování produktivity práce není možné. Vidíme, že tato teze vede k absurdnímu závěru, který ukazuje na její nesprávnost. (Na věci nic nemění skutečnost, že pokles živé práce i zpředmětněné práce je vyznačen rovnoměrně,

2.

tedy přímkou. Přímkou tu totiž představují střední průměr různě se vychylujících skutečností.)*

Druhá námitka spočívá v pojetí intenzifikace zemědělské výroby. Někteří pracovníci se domnívají, že základním smyslem intenzifikace zemědělské výroby je zvětšení objemu produkce, kdežto růst produktivity práce a snižování hodnoty výrobku je následek zcela druhotný, jenž může, ale nemusí nastat, a který tedy s intenzifikací výroby nemůže být ve všeobecné míře spojován.

Pojem intenzity zemědělské výroby, a pochopitelně s tím i její intenzifikace, je však v ekonomické teorii přesně vymezen. Marx chápe intenzifikaci zemědělské výroby jako dodatečné vklady kapitálu do půdy, vedoucí ke vzniku mimořádného zisku na půdě a diferenciální renty II. Jde tedy o proces umělého zvyšování úrodnosti půdy (ekonomické úrodnosti), který činí práci na pozemcích, do nichž byl dodatečný kapitál vložen, produktivnější než práci na stejných pozemcích, do kterých dodatečné vklady investovány nebyly.

Všeobecným rysem tohoto procesu, platným i v podmínkách socialismu, je tedy skutečnost, že jde o dodatečné vklady živé a zpředmětněné práce do pozemku, přičemž důsledkem těchto vkladů je zvýšení produktivity práce vynakládané na pozemcích, do nichž tyto vklady byly investovány.

Kdyby smyslem intenzifikace socialistické zemědělské výroby bylo jen dosažení většího množství zemědělských výrobků ke krytí rostoucí spotřeby, a to i za cenu snížení produktivity práce, vedlo by to všeobecně k těmto důsledkům:

1. Množství vyprodukovaných výrobků by se sice zvětšilo, ale současně by vzrostla hodnota každého jednotlivého výrobku nebo jednotky produkce. To znamená, že by se zvýšily i vlastní náklady jednotlivých výrobků, což by také nutně vedlo k růstu jejich cen. Tak by se především zdražily produkty, tvořící jakožto potraviny velmi významnou součást spotřeby obyvatelstva, a životní úroveň by v důsledku toho klesla (abstrahujeme od možnosti intervenčních cen potravin, která uvedené důsledky neodstraňuje, nýbrž zakrývá).

2. Významná část zemědělských výrobků slouží jako suroviny pro výrobu potravinářských spotřebních předmětů, a také pro výrobu výrobních prostředků

*) Podrobněji o této problematice viz: V. Halaxa, Vliv růstu produktivity práce na hodnotovou strukturu. — Politická ekonomie č. 5/1959.

(len, konopí, brambory, řepka, slunečnice, kukuřice, vlna, kůže, kosti atd. slouží jako suroviny pro průmysl textilní, chemický, dřevařský apod.). Zvýšení hodnoty zemědělských výrobků by vedlo ke snížení produktivity práce průmyslové výroby a tím by dále ohrozilo růst životní úrovně obyvatel.

3. Úroveň produktivity práce v zemědělství je významným faktorem, ovlivňujícím úroveň produktivity práce v celé výrobě. Její pokles se proto nutně odrazí v celé oblasti hmotné výroby a působí jako činitel významně snižující životní úroveň obyvatelstva.

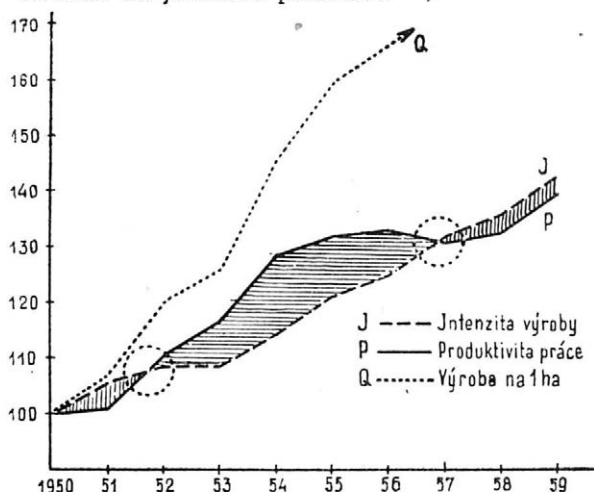
V socialistické společnosti musí každé ekonomické opatření, a tedy také intenzifikace zemědělské výroby, objektivně nutně směřovat k zabezpečení nejúplnějšího uspokojování rostoucích potřeb a všestranného rozvoje členů dané společnosti. Intenzifikace zemědělské výroby, vedoucí k pouhému kvantitativnímu zvyšování zemědělské produkce a provázená tedy poklesem produktivity práce, by k tomuto cíli nesměřovala. Takto chápáná intenzifikace by proto působila proti samotnému smyslu a cíli socialistického výrobního způsobu.

I. Běžné a dodatečné vklady na 1 ha obilovin

Rok	Výroba na 1 ha v q	Výroba na 1 ha v stál. cenách P = 130	Normální vklady na 1 ha v Kčs	Dodatečné vklady na 1 ha v Kčs	Celkové vklady na 1 ha v Kčs	Produktivita práce	Index výroby na 1 ha	Index produkt. práce	Index intenz. výroby
	Q	Q · P				$\frac{Q \cdot P}{K}$	1950 = 100	1950 = 100	1950 = 100
1950	15	1950	1400	0	1400	107,1	100,0	100,0	100,0
1951	16	2080	1400	80	1480	108,1	106,6	100,9	105,7
1952	18	2340	1400	120	1520	118,4	120,0	110,5	108,5
1953	19	2470	1400	120	1520	125,0	126,6	116,7	108,5
1954	22	2860	1400	200	1600	137,5	146,1	128,3	114,3
1955	24	3120	1400	300	1700	141,2	160,0	131,8	121,4
1956	25	3250	1400	350	1750	142,8	166,6	133,3	125,0
1957	26	3380	1400	450	1850	140,5	173,3	131,2	132,1
1958	27	3510	1400	500	1900	142,1	180,0	132,6	135,7
1959	30	3900	1400	600	2000	150,0	200,0	139,5	142,8

Tabulka I a graf 3 ukazují příklad dodatečných vkladů na hektar, pohyb výroby na hektar a pohyb produktivity práce a intenzity výroby. Vidíme, že vzestup intenzity výroby vyvolává jak vzestup produkce na hektar, tak i vzestup produktivity práce (posuzované za veškerý vklad živé a zprůměrněné práce, tedy jak normální, tak i dodatečný). Směr pohybu intenzity výroby a produktivity práce je shodný, intenzita i produktivita stoupá. Přitom ovšem v některých časových úsecích roste produktivita práce rychleji než intenzita výroby, v jiných je tomu naopak (např. od roku 1950 až do konce roku 1952 a zhruba od roku 1957 až do roku 1959). Jen v roce 1957 mají produktivita a intenzita protisměrný pohyb. Intenzita výroby roste, produktivita práce klesá. Vidíme tedy, že produktivita práce může ve srovnání s růstem intenzity výroby postupovat stejným tempem nebo pomaleji či rychleji, nebo dokonce v jednotlivých krátkých časových úsecích i protisměrně, to znamená klesat. V politické ekonomii — jako v každé vědě — však nejde o zachycení různých individuálních zvláštních případů nebo zkoumání výsledků krátkých časových úseků, nýbrž o zjištění všeobecných tendencí.

Na základě celého předchozího výkladu můžeme říci, že intenzita zemědělské výroby vede ve všeobecné míře k růstu produktivity práce. Anebo ještě všeobecněji a v určitém smyslu přesněji: intenzifikace výroby je faktorem růstu produktivity práce. Jejím smyslem je „získat maximální množství produkce z každého hektaru půdy při snížení nákladů práce a výrobních prostředků na jednotku produkce.“*)

3.

zemku meliorace, pak očekávaný výsledek — a tak tomu v praxi obvykle bývá — se může v plné míře projevit nikoli v témže roce, nýbrž až v delším časovém období, v němž se dodatečně vyrovnají výkyvy přírodních podmínek i jiných okolností.

Ke vztahu produktivity práce a intenzity výroby, znázorněnému v předchozí tabulce a grafu, je nezbytné uvést ještě další doplňující vysvětlení, a to především k pojetí produktivity práce.

Produktivita práce se tu chápe jako vztah určité produkce k veškeré práci, která na ni byla vynaložena, tedy jak k práci živé, tak i k zpředmětněné (označíme-li živou práci např. symbolem t_1 , zpředmětněnou práci t_2 , produkci Q a produktivitu práce V , pak $V = \frac{Q}{t_1 + t_2}$).

Takto chápaná produktivita práce se označuje v literatuře někdy jako „společenská produktivita práce“ na rozdíl od produktivity práce, již vyjadřujeme vztah mezi vyrobenou produkcí a prací, která byla k její výrobě bezprostředně vynaložena produktivními pracovníky.**)

Výpočet společenské produktivity práce je z pochopitelných důvodů v praxi velmi obtížný a v zemědělské výrobě s ohledem na daný stav evidence téměř nemožný. V našem případě je při výpočtu produktivity práce (tab. I) zachycena vynaložená práce pro zjednodušení v peněžním vyjádření, v nákladech. Z hlediska exaktního pojmu produktivity práce je však takový výpočet nevyhovující a může sloužit jen jako dílčí ukazatel.

*) Učebnice politické ekonomie, třetí vydání, str. 566.

**) Podrobněji o tom viz např. V. Halaxa, Produktivita a intenzita práce, SNPL Praha, 1958.

Intenzita výroby je ve zmíněné tabulce vyjádřena náklady na hektar v peněžním vyjádření. Tu je třeba, podobně jako v jiných obdobných případech, vycházet z předpokladu neměnných cen výrobních prostředků a stále odměny za práci. Jinak je možný a v praxi častý např. růst vkladů zpředmětněné práce na hektar, a to za současného poklesu nákladů na tuto práci, neboť ceny výrobních prostředků klesají.

Je samozřejmě možný i skutečný pokles množství práce, vynaložené na hektar za současného vzrůstu produkce na hektar, což se projeví jako prudký vzestup produktivity práce (Q se zvětšilo, t zmenšilo).

Takového vzestupu může být dosaženo podstatným zdokonalením techniky, převratnou změnou ve výrobním postupu apod. Kdyby např. použitím vhodných chemikálií zcela odpadla nutnost pletí pomocí různých mechanizačních prostředků, pak se zřejmě proti dřívějšímu stavu sníží vklady zpředmětněné práce i živé práce na hektar za současného růstu produkce a prudkého vzestupu produktivity práce. Tu však nelze hovořit v pravém slova smyslu o poklesu intenzity výroby, kterou je třeba chápat jako proces dodatečného vkládání zpředmětněné a živé práce do pozemku. Je to příklad dialektiky vytváření podmínek růstu produktivity práce v zemědělské výrobě. Na jedné straně snaha po zvýšení vkladů společenské práce do pozemku ke zvýšení produkce a produktivity práce, na druhé straně úsilí po úspoře společenské práce, potřebné k výrobě zemědělských produktů. Jde o dvě základní formy rozmanitých způsobů dosahování úspor společenské práce, vynakládané v zemědělské výrobě.

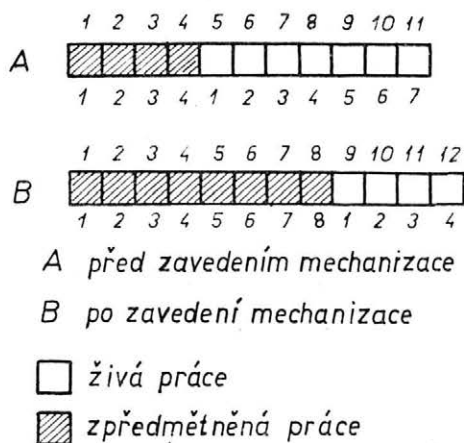
Je pochopitelné, že složité vztahy produktivity práce, produkce z určitého pozemku a intenzity výroby není možno zachytit v přehledné tabulce, kterou je proto nutno chápat jako zjednodušené schéma.

* * *

Z předchozího výkladu vyplývá, že *opatření, související s intenzifikací zemědělské výroby, je třeba cílevědomě dělat tak, aby nevedla jen ke kvantitativnímu zvýšení produkce, nýbrž současně k růstu produktivity práce a tím k poklesu hodnoty jednotky zemědělské produkce*. Snížování hodnoty zemědělských produktů v důsledku růstu produktivity práce vede ke strukturálním změnám jejich hodnoty, charakterizovaným všeobecnou tendencí relativního růstu zpředmětněné práce. To znamená, že v současném procesu mechanizace a intenzifikace zemědělské výroby, který bude v průběhu třetí pětiletky ještě výraznější, *stoupne také význam úspor zpředmětněné práce pro růst produktivity práce a pokles vlastních nákladů jednotky zemědělské produkce*. Každý pracovník zemědělského závodu musí tedy *přispívat k systematickému snižování nejen živé práce, kterou bezprostředně vynakládá, nýbrž i k úspoře práce zpředmětněné ve výrobních prostředcích, kterých při práci používá*. Jen touto oboustrannou úsporou společenské práce je možné vytvářet podmínky trvalého vzestupu produktivity práce nejen v průmyslu, ale i v zemědělství.

Z těchto důvodů je proto nezbytné sledovat a kontrolovat, jaké množství zpředmětněné práce přechází opotřebením a spotřebou výrobních prostředků do hodnoty jednotlivého zemědělského produktu a toto množství plánovitě snižovat. Jinak tu vzniká nebezpečí, že pomocí nákladných mechanizačních zařízení a dalších vkladů práce do půdy, tedy v procesu intenzifikace zemědělské výroby, dosáhneme sice úspor živé práce vynakládané družstevníky, avšak skutečná produktivita práce poklesne, neboť úspory živé práce budou převýšeny větší spotřebou zpředmětněné práce, takže hodnota jednotlivého výrobku stoupne. Tento vzestup se pak nutně odrazí i ve zvýšení vlastních nákladů výroby zemědělského produktu.

Graf 4 ukazuje případ, kdy se dosáhlo snížení živé práce v hodnotě jednotlivého produktu. Protože se však současně zvýšila spotřeba zpředmětněné práce a tento přírůstek je větší než úbytek práce živé, je konečným výsledkem zvýšení hodnoty výrobku — a tedy poklesem společenské produktivity práce při jeho výrobě.

4.

Sledování spotřeby zpředmětněné práce v jednotkách času zatím není možné ani v průmyslu a tím méně v zemědělství, takže východiskem zůstává sledování a stále podrobnější analýza vlastních nákladů výroby.

Vlastní náklady představují v penězích vyjádřené náklady na spotřebované a opotřebované výrobní prostředky, čili náklady na vynaloženou zpředmětněnou práci, a dále náklady na mzdy, čili onu část živé práce, která tvoří produkt pro sebe. Vyloučíme-li alespoň částečné faktory, způsobující některé změny vlastních nákladů, pak jejich pohyb odzrcadluje do jisté míry pohyb hodnoty výrobku nebo jednotky výroby.

Zjišťování vlastních nákladů přináší s sebou řadu teoretických i praktických problémů, a to jak při zjišťování a oceňování vynaložené živé, tak i zpředmětněné práce. Z určitého hlediska je možno říci, že zjišťování, evidování a kontrola živé práce, právě tak jako dosahování úspor této práce, je snazší než práce zpředmětněné. Jednak družstevníci sami mají bezprostřední zájem na evidenci živé práce, kterou vynaložili, a jednak rezervy, vznikající při vynakládání této práce, jsou vcelku zjevné a mohou být zjištěny a využity již na základě jednoduchého pozorování a prostých zkušeností. Avšak i když odhlédneme od těchto skutečností, které ostatně nejsou podstatné, je přece zřejmé, že teoretické i praktické problémy, spojené se zpředmětněnou prací, vystupují v současné době do popředí se stále větší naléhavostí.

Z á v ě r

V procesu mechanizace zemědělské výroby dochází — podobně jako v průmyslové výrobě — ke změnám hodnoty jednotky produkce a současně i ke změnám hodnotové struktury. To znamená, že i v zemědělských závodech váha zpředmětněné práce v jednotce produkce postupně roste. Tato tendence relativního růstu zpředmětněné práce v hodnotě výrobku nebo jednotky výroby se odráží i ve struktuře vlastních nákladů.

Cílevědomé vytváření podmínek růstu produktivity práce, která se má v průběhu třetí pětiletky zvýšit v zemědělství nejméně o 53 % ve srovnání s rokem 1960, nutně tedy předpokládá dosahování všestranných úspor jak živé, tak i zpředmětněné práce.

V oblasti mechanizace polní práce jde v podstatě o úspory práce zpředmětněné jednak v pracovním předmětu a jednak v pracovním prostředku. V prvním případě jde zejména o úspory pohonných hmot cestou jejich přísného normování,

evidence a kontroly jejich spotřeby. Ve druhém případě jde především o zvýšení extenzivního a intenzivního využití mechanizačních prostředků, o prodloužení jejich životnosti a zkvalitnění údržby a oprav. Druhou cestou snížení množství zpředmětněné práce, přecházející opotřebením mechanizačních prostředků do hodnoty jednotky produkce, je zvýšení hektarových výnosů. Množství zpředmětněné práce přechází tak do většího množství výrobků, takže v každém jednotlivém výrobku nebo jednotce výroby (centu, litru apod.) je pak část této zpředmětněné práce menší než předtím. Obě uvedené cesty tvoří ovšem nedílný celek a jsou společně působícími faktory růstu společenské produktivity práce.

K zabezpečení tohoto růstu je nezbytné stanovit i společensky nutné množství oné zpředmětněné práce, která přechází opotřebením mechanizačních prostředků do hodnoty zemědělského výrobku. To znamená stanovit pro jednotlivé typy mechanizačních prostředků normy amortizace, a to v peněžním vyjádření a včítávat je v odpovídající výši do vlastních nákladů jednotky produkce.

Aby bylo možno spotřebu zpředmětněné práce analyzovat, je třeba zavést v zemědělských závodech její důslednou evidenci. Zpředmětněnou práci nelze však evidovat jen v její celkové spotřebě, nýbrž ve spotřebě na jednotku produkce, aby bylo možno zjistit vlastní náklady měrné jednotky každého jednotlivého druhu produkce. To znamená evidovat zpředmětněnou práci podobně jako vynaloženou živou práci na kartě plodů. Spotřeba živé práce se na tomto dokladu zpravidla zachycuje v pracovních jednotkách, kdežto spotřebu zpředmětněné práce je nutno zachycovat v jejích nákladech, tedy v peněžních jednotkách. Protože pracovní jednotku přepočítáváme na peněžní jednotky, dostáváme společného jmenovatele pro všechny složky vlastních nákladů, které tak můžeme zachytit ve skutečné velikosti na jednotku produkce. Bez znalosti těchto vlastních nákladů, jejich struktury a pohybu nemůže již družstvo na daném stupni vývoje uvědoměle organizovat svou ekonomiku a plnit plánované úkoly.

Mechanizaci nabývají zemědělské závody postupně a do určité míry charakteru průmyslového závodu. Této změně musí odpovídat i stav normování, evidence a kontroly jak živé, tak i zpředmětněné práce. V procesu mechanizace a celkové intenzifikace zemědělské výroby dochází na jedné straně ke stále větším vkladům práce do hektaru zemědělské půdy, na druhé straně však musí současně klesat spotřeba této práce na jednotku výroby. Jen tak může vést intenzifikace zemědělské výroby k plánovanému prudkému růstu produktivity práce.

Literatura

1. Halaxa V.: Vliv produktivity práce na hodnotovou strukturu výrobků, Politická ekonomie 5/59. — 2. Halaxa V.: Produktivita a intenzita práce, SNPL Praha, 1958. — 3. Karlík J.: Reorganizace sovětských STS a některé otázky politické ekonomie, Politická ekonomie 9/58. — 4. Luft: Die Auswirkungen der Steigerung der Arbeitsproduktivität auf die Selbstkosten und Erträge landwirtschaftlicher Erzeugnisse, Wirtschafts-Wissenschaft 1/59. — 5. Marx K.: Kapitál II, SNPL Praha. — 6. Ostrejš K.: Podmínky zavádění chozrasčotu v JZD, Kandid. disert. práce, v rukopise, VŠZ Brno. — 7. Strumilin: Voprosy meranija proizvoďitelnosti truda, Socialističeskij trud 4/56. — 8. Šimeček Z.: Vliv mechanizace na zvyšování produktivity práce v zemědělství. Plánované hospodářství 11/58. — 9. Šimůnek O.: Hlavní zásady směrnic třetího pětiletého plánu, Rudé právo, 29. 9. 1959. — 10. Učebnice politické ekonomie, 3. vyd., SNPL Praha.

Некоторые проблемы овеществленного труда в процессе механизации сельского хозяйства

В процессе механизации сельскохозяйственного производства, подобно промышленному производству, наблюдаются изменения стоимости единицы продукции и, одновременно, изменения материальной структуры. Это значит, что и в сельскохозяйственных предприятиях удельный вес овеществленного труда в единице продукции постепенно возрастает. Эта тенденция относительного роста овеществленного труда в стоимости продукта или единицы продукции отражается и в структуре себестоимости.

Следовательно целенаправленное создание условий роста производительности труда, которая в течение третьей пятилетки должна в сельском хозяйстве увеличиться минимально на 53 % по сравнению с 1960 годом, настойчиво требует достижения всесторонней экономии как живого, так и овеществленного труда.

В области механизации полевых работ речь, в сущности, идет об экономии овеществленного труда как в отношении предмета труда, так и орудия труда. В первом случае речь идет прежде всего об экономии горючего путем его строгого нормирования, учета и контроля его расхода. Во втором случае дело касается главным образом повышения экстензивного и интенсивного использования средств механизации, продления срока их службы, повышения качества технического ухода и ремонта. Вторым путем снижения количества овеществленного труда, в результате износа средств механизации, переходящего в стоимость единицы продукции, является повышение погектарных урожаев. Количество овеществленного труда таким образом переходит в большее количество продуктов, так что в каждом отдельном продукте или единице производства (центнере, литре и т. п.) часть этого овеществленного труда меньше, чем до этого. Оба указанных способа, однако, образуют одно неделимое целое и являются совместно действующими факторами роста общественной производительности труда.

Для обеспечения этого роста необходимо определить и общественно необходимый объем этого овеществленного труда, который в результате износа средств механизации, переходит в стоимость сельскохозяйственного продукта. Это значит, что необходимо для отдельных типов средств механизации установить нормы амортизации, а именно в денежном выражении, и в соответствующем размере включать их в объем себестоимости единицы продукции.

Для того, чтобы можно было анализировать затрату овеществленного труда, необходимо в сельскохозяйственных предприятиях ввести его последовательный и тщательный учет.

Однако овеществленный труд нельзя учитывать только по его общей затрате, а по затрате на единицу продукции, чтобы можно было определить себестоимость мерной единицы каждого отдельного вида продукции. Это значит, что овеществленный труд необходимо учитывать аналогично, как затраченный живой труд на гектаре культур. Затрата живого труда на этой форме учета отмечается обычно в трудоднях, в то время как затрату овеществленного труда следует учитывать по его себестоимости, т. е. в денежном выражении. Ввиду того, что трудодень перечисляется на денежные единицы, можно получить общий знаменатель для всех элементов себестоимости, которые таким образом можно перевести на единицу продукции по фактическому размеру. Без знания этой себестоимости, ее структуры и изменений, кооператив на данной ступени развития уже не может целеустремленно организовывать свою экономику и выполнять плановые задания.

Благодаря механизации сельскохозяйственные предприятия постепенно до определенной степени приобретают характер промышленного предприятия. Этому изменению

должно отвечать и состояние нормирования учета и контроля живого и овеществленного труда. В процессе механизации и общей интенсификации сельскохозяйственного производства с одной стороны затрачивается все больше труда на один гектар сельскохозяйственной земли. С другой стороны, однако, должна одновременно снижаться затрата этого труда на единицу продукции. Только таким образом интенсификация сельскохозяйственного производства может способствовать резкому повышению производительности труда.

Einige Probleme der vergegenständlichten Arbeit im Prozeß der Mechanisierung der Landwirtschaft

Während des Prozesses der Mechanisierung der Landwirtschaft treten — ähnlich wie in der industriellen Produktion — Veränderungen des Wertes der Produkteneinheit und gleichzeitig auch Veränderungen der materiellen Struktur ein. Das bedeutet, daß sich auch in den Landwirtschaftsbetrieben der Anteil der vergegenständlichten Arbeit an der Erzeugniseinheit fortschreitend vergrößert. Diese Tendenz eines relativen Wachstums der vergegenständlichten Arbeit im Wert des Produktes oder der Produkteneinheit spiegelt sich in der Struktur der Selbstkosten wider.

Die zweckbewußte Schaffung von Bedingungen für das Wachstum der Arbeitsproduktivität, die sich im Laufe des Dritten Fünfjahrplanes in der Landwirtschaft gegenüber dem Jahre 1960 um 53 % erhöhen soll, setzt daher notwendigerweise die Erzielung allseitiger Einsparungen sowohl an lebendiger als auch an vergegenständlichter Arbeit voraus.

Auf dem Gebiete der Mechanisierung der Feldarbeiten geht es im wesentlichen um die Einsparung vergegenständlichter Arbeit einmal im Arbeitsgegenstand und zum andern Mal im Arbeitsmittel. Im ersten Fall geht es insbesondere um Einsparungen an Treibstoff durch eine strenge Normung, Abrechnung und Kontrolle des Treibstoffverbrauchs. Im zweiten Fall geht es hauptsächlich um die Erhöhung der extensiven und intensiven Auslastung der mechanischen Hilfsmittel, um die Verlängerung ihrer Lebensdauer und um die qualitative Verbesserung der Instandhaltung und Reparaturen. Ein zweiter Weg zur Verminderung der Menge der vergegenständlichten Arbeit, die durch die Abnutzung der mechanischen Hilfsmittel in den Wert der Produkteneinheit eingeht, ist die Steigerung der Hektarerträge. Die Menge der vergegenständlichten Arbeit geht so in eine größere Produktenmenge ein, so daß in jedem einzelnen Produkt oder in jeder einzelnen Produkteneinheit (dt, Liter u. dgl. m.) der Anteil dieser vergegenständlichten Arbeit geringer ist als vorher. Beide Wege bilden allerdings ein untrennbares Ganzes und sind zusammenwirkende Faktoren des Wachstums der gesellschaftlichen Arbeitsproduktivität.

Zur Sicherung dieses Wachstums ist es erforderlich, auch die gesellschaftlich notwendige Menge jener vergegenständlichten Arbeit zu bestimmen, die durch die Abnutzung der mechanischen Hilfsmittel in den Wert des landwirtschaftlichen Produkts eingeht. Das heißt, daß für die einzelnen Typen der mechanischen Hilfsmittel in Geld ausgedrückte Amortisationsnormen aufgestellt und diese in der entsprechenden Höhe in die Selbstkosten je Produkteneinheit einbezogen werden müssen.

Um den Aufwand an vergegenständlichter Arbeit analysieren zu können, ist es notwendig, in den Landwirtschaftsbetrieben einen folgerichtigen Arbeitsnachweis einzuführen.

Es muß jedoch nicht nur der Gesamtaufwand an vergegenständlicher Arbeit, sondern auch der Aufwand je Produkteneinheit erfaßt werden, damit die Selbstkosten für die meßbare Einheit einer jeden einzelnen Produktenart ermittelt werden können. Das bedeutet, daß die vergegenständlichte Arbeit ähnlich erfaßt werden muß, wie die aufgewendete lebendige Arbeit auf der Karte der Feldfrüchte. Der Aufwand an vergegenständlicher Arbeit wird auf diesem Beleg gewöhnlich in Arbeitseinheiten erfaßt, während der Aufwand an vergegenständlicher Arbeit in den Kosten für dieselbe, also in Geldeinheiten, erfaßt werden muß. Da wir die Arbeitseinheiten auf Geldeinheiten umrechnen, erhalten wir einen gemeinsamen Nenner für alle Selbstkostenelemente, die wir so in ihrer tatsächlichen Größe je Produkteneinheit erfassen können. Ohne die Kenntnis dieser Selbstkosten, ihrer Struktur und Bewegung kann die Genossenschaft auf der gegebenen Entwicklungsstufe ihre Ökonomik nicht mehr staatsbewußt organisieren und die Planaufgaben erfüllen.

Durch die Mechanisierung nehmen die Landwirtschaftsbetriebe fortschreitend und bis zu einem gewissen Maße den Charakter von Industriebetrieben an. Dieser Veränderung muß auch der Stand der Normung, Abrechnung und Kontrolle sowohl der lebendigen als auch der vergegenständlichten Arbeit entsprechen. Im Prozeß der Mechanisierung und gesamten Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion wird je Hektar landwirtschaftlicher Nutzfläche immer mehr Arbeit aufgewandt. Es muß sich jedoch gleichzeitig auch der Aufwand an dieser Arbeit je Produkteneinheit vermindern. Nur so kann die Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion zu dem geplanten mächtigen Wachstum der Arbeitsproduktivität führen.

Ekonomické zhodnocení mechanizačních prostředků v kravínech

Экономическая оценка средств механизации в коровниках

Ökonomische Bewertung der technischen Hilfsmittel in Kuhställen

Inž. Svatopluk ČALKOVSKÝ

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, pobočka Brno

Úvod

Za efektivní z hlediska socialistické společnosti lze považovat takové nově zaváděné mechanizační zařízení, které zvyšuje produktivitu práce, snižuje náklady i lidskou energii při provozu zařízení, přispívá ke zvýšení výroby nebo ji při nejmenším nebrzdí a není v rozporu s hygienickými, veterinárními a bezpečnostními požadavky a předpisy.

Efektivnost mechanizačního vybavení tradičních kravínů byla hodnocena souborem ukazatelů: spotřebou živé práce, náklady nutnými k provozu zařízení, pracovní namáhavostí, koeficienty „efektivnosti“ a „návratnosti“ investic a obdování hygieny a bezpečnosti práce.

Vlastní průzkum ekonomické výhodnosti mechanizačních zařízení se týkal dopravy a zakládání krmiv, úklidu chlévské mrvy, dojení a celkové efektivnosti stáje.

Ekonomická efektivnost mechanizačních prostředků dopravy krmiv

Při krmení je dnes v praxi plně mechanizována doprava a zakládání objemných, štavnatých krmiv a z části jejich příprava.

Ze všech používaných mechanizačních prostředků byly do konečného srovnání pojaty prostředky nejčastěji se objevující. Možno je rozdělit na dvě skupiny: na běžně používaná a středně výkonná zařízení a na nová, v provozu dosud všeobecně neznámá, zařízení. Do první skupiny patří vícestopové vozíky a visutá drážka. Do druhé skupiny traktor s dopravníkem v průjezdné chodbě a žlabový dopravník. Všechna mechanizační zařízení budou porovnávána s traktorem, s nejjednodušším prostředkem užívaným ještě dnes pro dopravu krmiv.

Technologický postup při dopravě krmiv je obdobný u všech sledovaných způsobů mimo krmení žlabovým dopravníkem a traktorem v průjezdné chodbě. Krmivo je třeba nejprve v přípravně naložit, pak dopravit ke žlabům, založit do

I. Výhodnost jednotlivých mechanizačních zařízení

Mechanizační zařízení	Charakter ukazatele	Spotřeba živé práce na 100 dojnic za rok v hod.		Provozní náklady na 100	
		metodou		materiálové	pracovní
		dílč. časů	normativů		
trakař	absol. index	2282,— 100	2937,— 100	139,— 100	13823,— 100
vícestopý vozík	absol. index	1878,— 82,26	2216,— 76,26	200,— 143,88	10435,— 75,49
visutá drážka	absol. index	1761,— 77,17	2194,— 74,70	1489,— 1071,22	10333,— 74,75
traktor v průj. krmné chodbě*)	absol. index	1291,— 56,58	1888,— 56,85	2889,— 2078,40	8775,— 63,48
žlabový doprav.	absol. index	517,— 22,65	820,— 27,92	3188,— 2293,51	3869,— 27,99

*) bez automatického vyklápění.

**) min bodů, nejlepší.

nich a konečně dopravit prázdný vozík zpět do přípravný. Celý cyklus je třeba opakovat tak dlouho, až jsou všechny dojnice nakrmeny. Před krmením je nutno žlaby vyčistit, aby se nové krmivo nespíchalo se zbytky starého krmiva.

Čas, potřebný na krmení daného počtu dojnic, je závislý kromě ostatních faktorů také na tom, kolikrát je třeba zajíždět s krmivem z přípravný ke žlabu, čili na obsahu korby. Každá cesta zpět prodlužuje čas, potřebný na krmení. Vyloučíme-li proto u některého způsobu krmení zpětné cesty dopravního prostředku, čili dosáhneme-li kontinuálního pohybu krmiva z přípravný do žlabů, zkrátíme nutnou dobu na nakrmení a tím snížíme spotřebu živé práce. Takového postupu lze plně dosáhnout u žlabového dopravníku buď řetězovým nebo šroubovým posunem krmiva a z části u traktoru v průjezdné krmné chodbě. Již touto úvahou lze dospět k názoru, že žlabový dopravník s kontinuálním pohybem krmiv z přípravný do žlabu bude výkonnější než ostatní způsoby.

Podrobná srovnání denní spotřeby času lidské práce pro 100 dojnic při různé mechanizaci dopravy krmiv a krmení tuto úvahu potvrzují.

Nejvýhodnějším mechanizačním prostředkem ve spotřebě času lidské práce je žlabový dopravník, u něhož je třeba na krmení 100 dojnic denně 85,30 minut lidské práce při krmné dávce 30,30 q a 112 minut při krmné dávce 40 q.

Podle indexového srovnání je žlabový dopravník spotřebou času výhodnější než trakař, a to o 70,03 % při krmné dávce 40 q.

Při použití traktoru v průjezdné krmné chodbě bez automatického vyklápění spotřebuje se při krmné dávce 40 q 207,40 minut, což je o 44,54 % méně než při použití trakaře. Nakrmení 100 dojnic vícestopým vozíkem si vyžádá při jednotné krmné dávce 40 q 351,20 minut, což je o 6 % méně než u trakaře.

U jednotlivých dílčích činností se spotřebuje nejvíce času u všech mechanizačních prostředků na nakládání krmiva a pak na vlastní krmení, nejméně na cesty s prázdnými vozíky.

dojnic za rok v Kčs	Namáhavost v Kcl	Koeficienty		Bodování	
		efektivnosti investic	návratnosti investic	hygieny práce**)	bezpečnosti práce**)
13962,— 100	570092,— 100	— —	— —	10 —	10 —
10635,— 76,17	389603,— 68,34	9,85 —	0,10 —	12 —	8 —
11822,— 84,68	322648,— 56,60	0,31 —	3,24 —	15 —	8 —
11664,— 83,50	317550,— 55,70	0,46 —	2,15 —	20 —	20 —
7057,— 50,55	153300,— 26,89	0,44 —	2,29 —	5 —	10 —

Rozhodující význam pro posouzení mechanizačních prostředků pro tradiční kraviny má však soubor celoročních ukazatelů. Vedle celoroční spotřeby živé práce je třeba brát v úvahu náklady provozu, pracovní namáhavost, efektivnost a návratnost investic, jakož i požadavky na hygienu a bezpečnost provozu. Soubor celoročních ukazatelů pro dopravu krmiv a krmení je uveden v tabulce I.

Z tabulky I lze opět zjistit, že nejvýhodnějším prostředkem na dopravu a zakládání krmiv je žlabový dopravník. Má nejnižší spotřebu živé práce, nejnižší provozní náklady, největší hygienu práce, je při provozu poměrně bezpečný a jen koeficienty návratnosti a efektivnosti investic je na třetím místě za vícestopým vozíkem a traktorem v průjezdné krmné chodbě. Splňuje požadavek kontinuálního přísunu krmiva z přípravní do žlabů. Krmíč v přípravně shazuje krmivo do násypného otvoru dopravníku, což vyžaduje nejmenší fyzickou námahu ze všech posuzovaných mechanizačních zařízení.*)

Žlabový dopravník bude mít svůj význam i při volném ustájení dojnic při řízeném krmení, neboť jím lze také krmivo dávkovat, což s dříve uvedenými výhodami mu zajišťuje čelné místo ze všech mechanizačních prostředků.

Na druhé místo podle celkové výhodnosti se řadí traktor v průjezdné chodbě. Je spotřebou živé práce, jak ukazuje tabulka I, za žlabovým dopravníkem, avšak značně před visutou drážkou. Provozními náklady je ovšem téměř na stejné úrovni jako visutá drážka, avšak za vícestopým vozíkem. Ve sledovaných případech bylo v průjezdné stáji použito normálního traktorového vlečného vozu a nikoliv zvláštního dopravního vozu s automatickým vyklápečím zařízením, jehož bude v budoucnu používáno. Protože ve sledovaných případech nakládali krmivo do vlečného vozu do žlabu čtyři pracovníci, zvýšila se spotřeba živé práce,

*) Žlabové dopravníky byly původně zhotoveny patronátními závody pro potřebu svěřených JZD Damnic v okrese Znojmo a Ostřešán v okrese Pardubice. Dnes je prototyp zdokonaleného žlabového dopravníku, vyrobený Agrostrojem Prostějov v provozu v JZD Ujezdec u Litomyšle.

náklady provozu zařízení, namáhavost i nebezpečnost práce. Až bude dán do provozu vhodný velkoobjemový vůz se samovyklápečím zařízením, sníží se podstatně spotřeba živé práce při zakládání krmiv a ušetří se další práce s řezáním krmiv, zvláště v letním období. Krmivo nafoukané žací řezačkou do velkoobjemového dopravníku bude možno dopravovat přímo z honu do žlabu jak ve stájích s tradičním, tak s volným ustájením.

Visutá drážka, která je dnes nejužívanějším prostředkem pro dopravu a zakládání krmiv ve stájích s tradičním ustájením, spotřebuje podstatně více času živé práce i nákladů než předešlé dva prostředky. Produktivitu práce při provozu tohoto zařízení lze ve vhodných podmínkách zvýšit, když jeden pracovník nakládá a současně do stáje posunuje dva vozíky, jak tomu bylo v JZD Vrbice. Při vyhrnování krmiva z vozíku zvyšuje produktivitu i hygienu práce vhodný nástroj, jako jsou krátké hrabíčky nebo kopáček. V některých stájích je závadné zavěšení drážky. Z vozíku nelze vyklápet krmivo přímo do žlabu, vozík je třeba při průjezdu z přípravný do kravinu vychylovat ze svislé polohy, neboť v normální poloze by narazil na stěnu. Takové závady při provozu mechanizačního zařízení ukazují, že při vypracování stavebního projektu nebylo jasno, jaké mechanizace bude ve stáji při dopravě a zakládání krmiv použito. V přípravě má být vedena visutá drážka tak, aby krmíč dělal při nakládání co nejméně kroků a nejméně se namáhal. Kolejnice drážky má být tedy zatočena do středu přípravný a nikoliv vedena rovně při zdi.

Vozíky visuté drážky jsou stále budovány se zařízením pro jejich spouštění a zvedání, ačkoliv v provozu se toto zařízení nepoužívá jednak pro konstrukční závady, jednak pro vady materiálu. Svědčí to o tom, že v provozu není dále výrobním závodem sledováno zavedené mechanizační zařízení a nejsou na dosavadní sérii odstraňovány závady, objevující se v provozu.

Vícestopý vozík, zpravidla tříkolový, je spotřebou času sice za visutou drážkou, avšak provozními náklady před ní. Jeho jednoduchá konstrukce umožňuje výrobu přímo v družstvu. Nízké provozní náklady a nenáročná obsluha spolu s úsporou živé práce s ohledem na trakař způsobují, že mnohá družstva mu dávají přednost před visutou drážkou. Jednoduchý vozík na dopravu krmiv lehké konstrukce udělá dobré služby místo trakaře ve všech starších stájích a ve stájích provizorních. Lze ho všestranně použít např. také k odvozu konví mléka, k přesunu jadrných krmiv apod.

Pro dopravu krmiv lze použít trakaře nanejvýš výjimečně jako nouzového opatření ve starých stájích, kde nelze okamžitě zavádět jiné dokonalejší zařízení. Měl by však být nahrazován vícestopými vozíky všude, kde je to možné.

Nejnáročnějšími činnostmi na spotřebu lidské práce a energie při krmení je nakládání a zakládání krmiv. Obě tyto činnosti spotřebují dohromady více než 80 % času lidské práce. Budou proto výhodné takové mechanizační prostředky, u nichž spotřeba času živé práce na uvedené dílčí činnosti bude co nejvíce snížena.

Výhody a přednosti uvedených mechanizačních prostředků pro dopravu a zakládání krmiv nemohou být dosud plně využity, neboť všechny práce nejsou dosud plně mechanizovány a část jich je dělána ručně (doprava sena, jadrných krmiv, stelivové slámy, míchání krmiv apod.).

Dokud nebude vyřešena úplná mechanizace prací, spojených s přípravou krmiv a krmením a vytvořeny pracovní linky, je možno urychlit a usnadnit práce v přípravě vhodnou kombinací dosavadních jednoduchých zařízení, jako např. přepravníků, řezaček, výfukových řezaček a krouhaček.

V některých družstvech (např. v Ostřešanech) si takto se zdarem vyřešili aspoň zčásti mechanizaci přípravy krmiv.

Ekonomická efektivnost úklidu chlévské mrvy

Nejdůležitějšími mechanizačními prostředky pro úklid chlévské mrvy a nejčastěji dnes používanými jsou: visutá drážka, oběžný dopravník, povrchový lopatovitý shrnovač a automatická zapuštěná lopata. Tato mechanizační zařízení budou srovnávána s nejjednodušším mechanizačním prostředkem — s trakačem.

Celkový proces odklizení chlévské mrvy je třeba při hodnocení spotřeby času rozdělit na dílčí činnosti: na shrnování a nakládání mrvy, na cesty s mrvou na hnojiště (nebo na vlečku při denním odvozu), na vyklápění mrvy, popř. rovnání mrvy na hnojiště a na cesty zpět s prázdným vozíkem.

Protože se jednotlivé stáje lišily svými provozními podmínkami, bylo třeba zjištěné údaje rektifikovat při rozboru dílčích časů, obdobně jako u dopravy krmiv a krmení.

Ze stanovených normativů byla vykalkulována opět spotřeba času na úklid chlévské mrvy v typových stájích 96-8 a 144-1. Množství dopravované chlévské mrvy bylo propočítáno na podkladě zjištěné krmné dávky a zjištěného množství podestýlky.

Přehledné zhodnocení výhodnosti jednotlivých mechanizačních zařízení podle všech hlavních ukazatelů je uvedeno v absolutních číslech i v indexech v tabulce II. Průzkumy ukázaly, že mechanizace úklidu mrvy je dnes podstatně vyřešena zlepšeným oběžným dopravníkem, opatřeným zpevněnými tažnými řetězy. Oběžný dopravník je spotřebou času živé práce na prvním místě, blíží se mu však druhé dva sledované mechanizační prostředky na úklid mrvy: automatická lopata a povrchový shrnovač. Organizací pracovních procesů je však ze všech uvedených zařízení pro úklid mrvy nejvýhodnější. Popis oběžného dopravníku chlévské mrvy je všeobecně znám.

Povrchový shrnovač je široká, dřevěná nebo železná lopata, tažená elektrickým navijákem v mělkých povrchových drážkách podél hnojně chodby. Při práci musí jeden pracovník lopatu vést při cestě k hnojišti v drážkách pod přesným úhlem sklonu. Při cestě na prázdno musí stájový pracovník vlastní silou táhnout lopatu od hnojiště do stáje. Naproti tomu automatickou lopatu táhne v zakrytém hlubším kanálu pod úroveň hnojně chodby elektrický naviják bez pomoci stájového pracovníka. Do pohybu se uvádí automatická lopata tlačítky, umístěnými na sloupech podél hnojně chodby. Pohyb je vratný, nikoliv plynulý a je potřeba vždy znovu uvádět lopatu do pohybu, zatímco zastavování lopaty je automatické. Mrva se shazuje do kanálu postupně otvíranými shoznými otvory.

Podle nákladů provozu jednotlivých zařízení je nejvýhodnější povrchový shrnovač, ovšem rozdíl mezi ním a automatickou lopatou je malý. Namáhavost je nejmenší u oběžného dopravníku. Efektivností a návratností investic je zdaleka nejvýhodnější povrchový shrnovač. Protože je jednoduché konstrukce, mohou si jej zhotovit družstevníci sami. Z hlediska hygieny je nejvýhodnější automatická lopata. Podle našich průzkumů je toto pořadí ekonomické výhodnosti a účelnosti mechanizačních prostředků:

II. Výhodnost jednotlivých mechanizačních zařízení

Mechanizační zařízení		Spotřeba živé práce na 100 dojníc za rok v hod.		Provozní náklady na 100	
		metodou		materiálové	pracovní
		dílčích časů	normativů		
trakař	absol. index	2607,— 100	3144,— 100	137,— 100	14852,— 100
visutá drážka	absol. index	1987,— 76,22	2569,— 81,72	1450,— 1058,38	12111,— 81,54
oběžný dopravník a)	absol. index	1563,— 59,96	1498,— 47,65	4712,— 3439,38	7063,— 47,56
povrchový shrnovač b)	absol. index	1304,— 50,01	1564,— 49,74	949,— 692,69	7373,— 49,64
automatická lopata b)	absol. index	1385,— 53,11	1411,— 44,86	1689,— 1232,84	6669,— 44,90
oběžný dopravník b)	absol. index	1213,— 46,54	1332,— 42,37	4712,— 3439,41	6285,— 42,32

a) denní rovnání na hnojišti u stáje,

b) denní odvoz na polní hnojiště,

*) min bodů, nejlepší.

1. oběžný dopravník,
2. automatická lopata,
3. povrchový shrnovač,
4. visutá drážka,
5. trakař.

U prvních tří mechanizačních prostředků můžeme uvažovat o dvojím způsobu organizace úklidu mrvy. Rozrůznění se týká vlastního zakončení úklidu. Úklid je možno organizovat buď s denním odvozem chlévské mrvy na polní hnojiště nebo bez něho, s denním rovnáním chlévské mrvy na hnojišti při stáji. Pro nižší spotřebu živé práce při vlastním úklidu je výhodnější denní odvoz chlévské mrvy na polní hnojiště.

Visutá drážka, nejčastěji dnes používaný mechanizační prostředek pro úklid chlévské mrvy v družstevních kravínech, je spotřebou času, provozními náklady i namáhavostí mnohem méně výhodná než první tři mechanizační prostředky. Vyšší spotřeba času i větší namáhavost je způsobena především vlastním nakládáním. Mrvu je třeba zvedat do výše 1,20 až 1,40 m, neboť spouštěcí zařízení pro značnou poruchovost a časové ztráty není používáno. Určitým nedostatkem při použití visuté drážky jsou práce spojené s konečnou fází úklidu. Vrstvení mrvy na hnojišti je nákladnější než při použití oběžného dopravníku, kombinovaného se šikmým dopravníkem. Otáčivé rameno, po němž se nad hnojištěm pohybuje vozík visuté drážky, trpí poruchami, není-li dobře podepřeno a vyváženo. Rovněž automatické denní nakládání mrvy na vlečku šikmým dopravníkem při odvozu na polní hnojiště je znemožněno.

dojnic za rok v Kčs		Namáhavost	Koefficienty		Bodování	
souhrnné (mat. + prac.)		v Kcl	efektivnosti investic	návratnosti investic	hygieny práce*)	bezpečnosti práce*)
14989, — 100		302866, — 100	— —	— —	20 —	20 —
13561, — 90,48		283853, — 93,72	0,27 —	3,75 —	15 —	15 —
11775, — 78,56		155778, — 51,43	0,42 —	2,35 —	8 —	8 —
8322, — 55,52		162840, — 53,77	4,81 —	0,21 —	8 —	15 —
8358, — 55,76		158919, — 52,47	1,19 —	0,84 —	5 —	20 —
10997, — 73,37		188588, — 62,26	0,47 —	2,11 —	8 —	8 —

Úklid chlévské mrvy trakařem je ne hospodárný, namáhavý a z hlediska zaměstnance nebezpečný a nehygienický. I když se v praxi v mnohých družstvech a státních statcích dosud často používá, je třeba požadovat, aby byl nahražován dokonalejšími mechanizačními prostředky, především oběžnými dopravníky. Každé ulehčení a zrychlení úklidu mrvy, právě tak jako omezení přímé manipulace pracovníků s chlévskou mrvou, má značný význam jak pro ekonomiku provozu, tak pro stájové pracovníky.

Ekonomická efektivnost různých způsobů dojení

Dojení je časově nejobsáhlejší stájovou prací, neboť se při něm spotřebuje více než 50 % času živé práce v kravíně (u všech prací 48,29 %, bez čištění dojníc, shozu slámy a stlaní 57,16 %). Pro stanovení ekonomické efektivnosti byly srovnávány mechanizované způsoby (strojní dojení, dojení plnoautomatem a dojení v dojrnách) s ručním dojením. Postup byl obdobný jako u krmení a úklidu mrvy. Celkový proces dojení byl rozdělen na dílčí činnosti, sestavené do čtyř skupin: přípravné práce, dojení, ukončovací práce a zdržení. Spotřeba času živé práce, zjištěná časoměřickými studiemi, byla při metodě dílčích časů vztahována na jednu ustájenou dojnici, při metodě normativů u prací přípravných a zakončovacích na jednu dojnici, u vlastního dojení na litr nadojeného mléka.

Při zjišťování nákladů provozu zařízení namáhavosti, ekonomické efektivnosti investic a při posouzení bezpečnosti a hygieny práce, bylo postupováno obdobně jako u krmení a úklidu mrvy. Ekonomické zhodnocení jednotlivých způsobů dojení souhrnnými celoročními ukazateli je patrné z tabulky III.

Způsob dojení		Spotřeba živé práce na 100 dojnic za rok v hodinách (metodou normativů)	Provozní náklady na 100 dojnic za rok v Kčs		
			materiálové	pracovní	souhrnné (mat. + prac.)
ruční	absol. %	14 246, — 100	156, — 100	67 216, — 100	67 372, — 100
strojní	absol. %	12 384, — 86,96	3 650, — 2 239,72	58 105, — 86,96	62 105, — 92,13
plnoautomaty	absol. %	9 045, — 63,51	8 655, — 5 548,03	42 691, — 63,51	51 346, — 76,21
dojírny	absol. %	8 713, — 61,18	8 176, — 5 240,98	41 123, — 61,18	49 299, — 73,17

*) min bodů, nejlepší.

Nejvýhodnějším mechanizačním prostředkem pro dojení jsou dojírny. Spotřebují nejméně živé práce a také náklady provozu jsou u nich nižší než u plnoautomatů. Rovněž namáhavost je u dojíren nejnižší.

Dojírny i plnoautomaty jsou vybaveny stejným strojovým vybavením. U dojíren jsou však podstatně kratší dráhy mléka v potrubí, odpadá převážení dojicích strojů a přecházení od jedné krávy ke druhé. Navíc je však třeba u dojíren vhnět krávy do dojicích boxů a u tradičního ustájení je také odvázat před dojením a přivazovat po dojení.

Ve srovnání se strojním dojením snižuje plnoautomat spotřebu živé práce, náklady provozu zařízení i namáhavost. U plnoautomatu lze dosáhnout také vyšší hygieny a bezpečnosti práce než u strojního dojení, jsou-li dodržena požadovaná hygienická opatření.

Mezi dojírnami a plnoautomaty není velkého rozdílu v ekonomickém hodnocení. Jejich použití je dáno tedy spíše způsobem ustájení. Dojírny jsou zpravidla pro volné ustájení, plnoautomaty pro tradiční ustájení.

Použití dojíren pro stáje s tradičním ustájením je však možné, i když není zatím v našich poměrech obvyklé. V Německé demokratické republice se dojírny používají u farem, kde je na jednom objektu volné i vazné ustájení. Pokud se budou u nás takové formy s kombinovaným ustájením budovat, lze v nich s výhodou použít dojíren právě tak jako u stájí s tradičním ustájením, kde se počítá s pravidelným výběhem dojnic.

Mezi ručním a strojním dojením je malý rozdíl ve spotřebě času živé práce na podojení jedné krávy ve prospěch strojního dojení. Úspora byla zjištěna, když připadlo na jednu dojčku 1,17 dojicích aparátů. Zvládne-li dojčka plně obsluhu dvou dojicích strojů, zvýší se výhody strojního dojení proti ručnímu ještě výrazněji.

Z celkové spotřeby času na dojení zabírá největší část u všech způsobů vlastní dojení, pak přípravné práce, nejméně zakončovací práce. Nejsnáze lze získat rezervy ke zvýšení výkonu při dojení v účelné organizaci přípravných a zakončovacích prací, ale nejpůsobilější jsou rezervy ve vlastním dojení.

Namáhavost v Kcl	Koeficienty		Bodování	
	efektivnosti investic	návratnosti investic	hygieny práce*)	bezpečnosti práce*)
1 155 551,— 100	— —	— —	20 —	20 —
1 140 145,— 98,67	0,369 —	2,71 —	15 —	15 —
846 704,— 73,27	0,360 —	2,78 —	10 —	10 —
815 862,— 70,60	0,414 —	2,41 —	10 —	8 —

Z hlediska efektivnosti a návratnosti investic je toto pořadí výhodnosti: dojírny, strojní dojení, plnoautomaty, přičemž rozdíly v koeficientech jsou nepatrné.

Plnoautomaty a dojírny jsou dosud v širokém provozu neobvyklými mechanizačními prostředky. Pracovníci při jejich obsluze nenabývali dosud potřebné zručnosti a rutiny. Lze předpokládat, že jejich výhodnost se ještě zvýší, jakmile dojiči získají potřebných zkušeností, vhodných pracovních návyků a zručnosti a jakmile sníží ještě dále spotřebu živé práce při jejich používání.

Strojní dojení není v praxi družstev dostatečně využíváno. V mnohých stájích je namontováno, ale nepoužívá se. Je přirozené, že to nepřispívá k hospodárnému provozu při výrobě mléka.

Z á v ě r

Ve stájích s tradičním ustájením se z celodenní spotřeby času živé práce spotřebuje nejvíce na dojení — 48,29 %, pak na přípravu a krmení 19,86 %, na úklid mrvy 12,47 %, na čištění a česání krav 8,10 %, na stlaní a zametání 6,18 %, na zdržení a oddech 4,16 % a na dopravu slámy 1,03 %.

Kromě efektivnosti jednotlivých mechanizačních zařízení, lze posuzovat efektivnost stájové mechanizace při různé kombinaci mechanizačních prostředků základních stájových prací.

Celková efektivnost je dána souhrnem ukazatelů jednotlivých mechanizačních zařízení. Bude tím větší, čím vyšší efektivnosti bude dosaženo u dílčích zařízení.

V současné době lze považovat za nejvýhodnější tuto kombinaci mechanizačních prostředků pro základní práce ve stájích s tradičním ustájením: žlabový dopravník pro přísun krmiva, oběžný dopravník pro úklid mrvy a dojírny, popř. plnoautomaty pro dojení.

V praxi se rozděluje mechanizace kravínů do tří základních stupňů:

- I. stáje bez mechanizace (doprava krmiv i úklid mrvy trakařem, ruční dojení),

IV. Zhodnocení stájové mechanizace v souhrnu

Mechanizační stupeň:

I. doprava krmiv trakařem	úklid mrvy trakařem
II. doprava krmiv visutou drážkou	úklid mrvy visutou drážkou
III. doprava krmiv žlabovým dopravníkem	úklid mrvy oběž. dopravníkem

A. Absolutní čísla

Mechanizační stupeň		Spotřeba živé práce za rok v hodinách	Provozní náklady	
			na 100 doj.	na 1 l doj.
I.	a)	19 027,—	111 193,—	1112,—
	b)	21 805,—		
II.	a)	16 224,—	102 120,—	1021,—
	b)	18 998,—		
III.	a)	11 096,—	82 869,—	829,—
	b)	13 874,—		

B. Indexové zhodnocení

I.	100 100	100	100
II.	85,27 87,12	91,84	91,82
III.	58,32 63,63	74,53	74,55

- a) kalkulovány práce dosud zmechanizované
b) kalkulovány všechny stájové práce, zmechanizované i nezmechanizované

II. stáje se střední, obvyklou mechanizací (doprava krmiv a úklid mrvy visutou drážkou, strojní dojení),

III. stáje se silnou, v dané době nejdokonalejší mechanizací (doprava krmiv žlabovým dopravníkem, úklid mrvy oběžným dopravníkem, dojení plno-automatem.

Souhrnné zhodnocení stájové mechanizace pro uvedené tři základní mechanizační stupně je uvedeno v absolutních číslech i indexem v tabulce IV. Pro potřebu družstev a státních statků vyplývá z tabulky nejmenší počet dojníc, jež má v současné době obsluhovat jeden stájový pracovník při roční dojivosti 2200 l na dojnici v základních mechanizačních stupních.

Stupeň II. je výhodnější proti stupni I. spotřebou práce o 12,88 % a náklady o 0,18 %, stupeň III. proti stupni I. spotřebou práce o 36,37 % a náklady o 25,47 %.

Poměrně nízká účinnost jednotlivých mechanizačních stupňů je způsobena především dnešní nekomplexností stájové mechanizace a stále ještě značným podílem ruční práce i při nejprogresivnějších dílčích mechanizačních zařízeních.

Ukazuje se, že působivé a v praxi citelné zvyšování účinnosti mechanizačních prostředků ve stájích pro dojnice není možné bez komplexní mechanizace a účelného sladení všech stájových prací.

pro základní mechanizační stupně pro 100 dojnic

dojení ručně
dojení strojní
dojení plnoautomatem

výdojek na 1 dojnici 7,6 litrů

	na 1 l mléka	Potřeba pracovních hodin denně	Potřeba pracovníků denně	Na 1 pracovníka připadá dojnic	Návrh počtu dojnic na 1 pracovníka pro praxi
0,50		52,40 59,74	8,06 9,19	12,41 10,88	11
0,46		44,45 52,05	6,84 8,01	14,62 12,48	14
0,37		30,40 38,01	4,68 5,85	21,37 17,09	18

100	100 100	100 100	100 100	100 100	100
92,0	84,83 87,13	84,86 87,16	117,81 114,71	127,27	
74,0	58,02 63,63	58,06 63,66	172,20 157,08	163,64	

Literatura

1. Bena E. aj.: Fyziologia práce v podnikovej praxi. Bratislava, Práca 1958. —
2. Katalog typových podkladů zemědělských staveb. Zpracoval Státní ústav pro vývoj a typizaci zemědělských a lesnických staveb v Praze (1958). —
3. Lom František: Efektivnost a ukazatelé efektivnosti investic v zemědělství. Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, roč. 4, č. 12. —
4. Matoušková Jarmila: Zkoumání efektivnosti investiční výstavby. —
5. Notkin A. J.: Otázky určování ekonomické efektivnosti investic v průmyslu SSSR. Státní nakladatelství politické literatury 1955. —
6. Soukup Otto: Některé teoretické problémy zjišťování ekonomické efektivnosti investic v zemědělství. Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, roč. 4, č. 12. —
7. Svoboda K.: K otázce zjišťování vlastních nákladů v JZD, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika č. 1, 1958.

Экономическая оценка средств механизации в коровниках

Оснащение традиционных коровников с содержанием на привязи средствами механизации отличается разнообразием и неодинаковой эффективностью. С помощью уже имеющихся средств механизации можно вполне удовлетворительно

механизировать транспорт и закладку объемных сочных кормов, устранение навоза и доение. Немеханизированными остаются по существу: приготовление и смешивание объемных сочных кормов, скармливание сена и концентратов, подстилка и чистка дойных коров.

В результате обследования были установлены затраты времени, необходимого для эксплуатации традиционных коровников вообще и затраты времени для каждой отдельной операции, равно как и расходы, связанные с эксплуатацией машинного оборудования. У отдельных средств механизации проводились расчеты затраты человеческой энергии, израсходованной обслуживающим персоналом при эксплуатации средств механизации; далее обсуждались условия санитарно-гигиенические, а также условия безопасности труда при эксплуатации приведенных выше оборудования. Согласно формулам Ноткина были вычислены коэффициенты эффективности и срок окупаемости капиталовложений. Важнейшим показателем оценки средств механизации в помещениях для дойных коров являлась — наряду с затратами, необходимыми для эксплуатации средств механизации — в первую очередь затрата живого человеческого труда.

При транспорте и закладке кормов было установлено, что — с точки зрения снижения затраты человеческого труда — из современных средств механизации самым выгодным является лотковый транспортер.

Вторым самым рациональным средством оказался трактор в проездном коровом проходе, третьим — подвесная дорога и четвертым — многомурфовая тележка.

Для полной механизации приготовления кормов до сих пор не хватает соответствующей мешалки.

Для устранения навоза самым рациональным средством механизации оказался бесконечный транспортер. Порядок экономического преимущества, целесообразности и других важнейших, применяемых на практике средств механизации, таков: автоматическая лопата, навозособиратель, подвесная дорога и тачка.

Для дойки самым рациональным механическим оборудованием при беспривязном содержании является доильный зал, а при содержании на привязи — автоматический доильный агрегат.

Кроме экономического преимущества отдельных рабочих процессов проводилась оценка экономического преимущества трех основных ступеней механизации в традиционных коровниках: у средней ступени — механизация коровника, при которой корма транспортируются и навоз убирается с помощью подвесной дороги и когда дойка проводится машинным способом; экономическая выгода по сравнению с основной ступенью, т. е. коровником без механизации — сравнительно не велика. Более существенно она повышается только лишь на третьей ступени, когда корма транспортируются лотковым транспортером, навоз убирается бесконечным транспортером и дойка проводится автоматическим доильным агрегатом.

II ступень — по сравнению с первой ступенью — более выгодна в отношении затраты труда, а именно на 12,88 %, а в отношении расходов — на 0,18 %; III ступень по сравнению с I ступенью — по затрате труда — на 36—37 % и по расходам — на 25,47 %.

Из сказанного выше вытекает, что на практике нельзя осуществлять действительное и значительное повышение эффективности средств механизации — при содержании дойных коров на привязи — без комплексной механизации и целесообразного координирования всех работ в животноводческих помещениях. Ясно также, что дальнейшее снижение затраты времени и расходов, необходимых для ухода за дойными коровами, требует при производстве молока коренных вмешательств в технологию разведения дойных коров.

Ökonomische Bewertung der technischen Hilfsmittel in Kuhställen

Die Ausrüstung der traditionellen Anbinde-Kuhställe mit technischen Hilfsmitteln ist verschiedenartig und unterschiedlich wirksam. Mit den heutigen technischen Hilfsmitteln zur Mechanisierung können Transportarbeiten und das Beschicken der Futtertröge mit Rauh- und Saftfutter, die Stallentmistung und der Melkprozeß verhältnismäßig zufriedenstellend mechanisiert werden. Unmechanisiert verbleiben hingegen im wesentlichen die Aufbereitung und das Mischen des Rauh-Saftfutters, die Fütterung mit Heu und Kraftfutter, das Breiten der Streu und das Reinigen der Milchkühe.

Durch Untersuchungen wurden der zum Betrieb in den traditionellen Kuhställen erforderliche gesamte Zeitaufwand und der teilweise Zeitaufwand für die einzelnen Operationen, ferner die mit dem Betrieb der technischen Einrichtung verbundenen Kosten ermittelt. Bei den einzelnen technischen Hilfsmitteln wurde die von dem Bedienungspersonal beim Betrieb der technischen Hilfsmittel verausgabte Energie errechnet und die hygienischen und Arbeitsschutzverhältnisse beim Betrieb der untersuchten technischen Einrichtungen beurteilt. Nach den Notkin'schen Formeln wurden die Koeffizienten der Effektivität und des Rückflusses der Investitionen errechnet. Bei der Bewertung der technischen Hilfsmittel in den Milchviehställen erwies sich — neben den zu ihrem Betrieb erforderlichen Kosten — vor allem der Aufwand an lebendiger Arbeit als die wichtigste Kennziffer.

Zum Futtermitteltransport und zum Beschicken der Tröge wurde vom Gesichtspunkt der Senkung des Aufwandes an lebendiger Arbeit das neue technische Hilfsmittel, das Trogförderer, als das geeignetste Mittel anerkannt.

Als das zweite bestgeeignete Mittel erwies sich der Traktor im befahrbaren Futtergang, als drittbestes Mittel die Hängebahn und als viertbestes der vielspurige Karren.

Zur völligen Mechanisierung der Futtermittelaufbereitung fehlt in der Praxis noch eine geeignete Futtermischmaschine.

Für die Stallentmistung erwies sich der Umlaufförderer als am besten geeignet. Die Reihenfolge der ökonomischen Vorteilhaftigkeit und Zweckmäßigkeit der weiteren wichtigsten und in der Praxis angewandten technischen Hilfsmittel ist folgende: Schleppschaufel, Schiebeschild, Hängebahn und Futterkarren.

Zum Melken eignet sich am besten der Melkstand beim Offenstall und die vollautomatische Melkanlage beim Anbindestall.

Neben den ökonomischen Vorteilen der einzelnen Arbeitsprozesse wurden auch die ökonomischen Vorteile der drei grundlegenden Mechanisierungsstufen in traditionellen Kuhställen beurteilt. Bei Anwendung der mittleren Stufe der Innenmechanisierung mit Futtermittelzufuhr und Dungabfuhr mittels Hängebahn, ist der ökonomische Vorteil gegenüber der grundlegenden Stufe, d. h. dem Stall ohne Mechanisierung, verhältnismäßig unbedeutend. Der Nutzeffekt erhöht sich erst bei Anwendung der dritten Stufe wesentlich, wo die Futtermittel mit dem Trogförderer verteilt, der Stallung mit der umlaufenden Kratzerkette geräumt und vollautomatisch gemolken wird.

Im Vergleich mit der I. Mechanisierungsstufe macht sich der Vorteil der II. Stufe in einem um 12 % geringeren Arbeitsaufwand und in den um 0,18 % niedrigeren Kosten geltend; bei Anwendung der III. Mechanisierungsstufe sind der Arbeitsaufwand um 36,37 % und die Kosten um 25,47 % geringer als bei Anwendung der I. Stufe.

Aus den Untersuchungen geht hervor, daß eine wirksame und in der Praxis fühlbare Steigerung der Effektivität der technischen Hilfsmittel in Anbinde-Milchviehställen ohne eine komplexe Mechanisierung und sinnvolle wechselseitige Abstimmung aller Stallarbeiten nicht möglich ist. Es stellte sich ferner heraus, daß eine weitere Senkung des zur Pflege der Milchkühe bei der Milchproduktion erforderlichen Zeit- und Kostenaufwands weitgehende Eingriffe in die Technologie der Milchviehhaltung voraussetzt.

NĚKOLIK PŘIPOMÍNEK DO DISKUSE O VELIKOSTI SOCIALISTICKÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁVODŮ

V loňském čtvrtém čísle sborníku ČSAZV „Zemědělská ekonomika“ bylo zveřejněno předběžné sdělení o výzkumu velikosti socialistických zemědělských závodů s ohledem na specializaci a velkovýrobní technologii. My, pracovníci v zemědělské investiční výstavbě, již velmi dlouho vyžadujeme hlubší rozbor problematiky související s minimální a optimální velikostí zemědělských závodů, aby nám dal podklady pro další zaměření naší práce.

Tento požadavek zemědělské praxe se stává tím naléhavější, čím více se rozvíjí velkovýrobní technologie, čím více se blížíme úplnému dokončení socializace naší vesnice. Jsme si vědomi toho, že investiční výstavba ve značné míře ovlivňuje hospodaření zemědělských závodů na dlouhá leta dopředu. Je-li správně řešena — v souladu s potřebami rozvoje zemědělské výroby — může její vliv být kladný. Nevytváří-li však takové výrobní prostředky a celky, které mohou podporovat další rozvoj zemědělské výroby, pak může působit i škodlivě, zdrážovat zemědělskou výrobu. Proto vítáme uvedené sdělení jako důležitého pomocníka a jako úspěšný začátek pro konečné vyřešení významného úkolu — ujasnění optimální velikosti zemědělského závodu a jeho organizace. Lze litovat jen toho, že sdělení nepřišlo poněkud dříve a že neřeší problematiku do všech důsledků a úplně.

Materiál je výslovně označen jako předběžné sdělení k diskusi. Používám proto příležitosti k tomu, abych přispěl k této diskusi několika připomínkami, v nichž se nebudu dotýkat celkové metodiky zpracování ani úvodních teoretických statí, pro jejichž posouzení budou jistě povolanejší činitelé.

Prakticky se materiál zabývá otázkami velikosti zemědělských závodů, která vyplývá ze zásad vnitropodnikové specializace. Myslím, že v celku správně, protože zemědělské závody budou nuceny čím dál tím víc se spoléhat na vlastní síly, zejména pokud jde o zabezpečování krmiv pro živočišnou výrobu. Přesto myslím, že by otázkám podnikové specializace měla být věnována poněkud větší pozornost,

i když tato forma přichází podle mého názoru více v úvahu formou mezidružstevního podnikání než jinou podnikovou formou. Snad by nebylo na škodu uvážit i možnou specializaci podniku na rostlinnou výrobu, která se v zahraničí také objevuje.

K zásadám metodiky zpracování, obsaženým na straně 257, považuji za důležité zdůraznit nutnost vycházet ze současné velikosti zemědělských závodů i z půdních katastrů obcí, jakož i z dosavadní struktury výroby. Současně by se mělo přihlížet i ke stavu základních fondů na vesnici, který byl vytvořen adaptací a zejména novou výstavbou, uskutečněnou za posledních deset let. Bez respektování, zejména tohoto stavu základních fondů, by se mohlo konečné řešení stát jen řešením teoretickým. Proto vedle zásadní a typové skladby zemědělského závodu a jeho jednotlivých středisek bude nutno uvažovat i možnosti další specializace menších výrobních celků než jsou typová střediska, a to alespoň na přechodnou dobu. I když materiál v určité míře v dalším tuto skutečnost bere v úvahu, bude podle mého názoru tento problém jedním z nejožehavějších. Je možno litovat, že sdělení si zásadně klade za úkol jen stanovit nezbytně nutnou (minimální) koncentraci výroby s ohledem na využití výhod specializace. I když problém optimální velikosti zemědělského závodu je daleko obsáhlejší, je jistě nepochybně nutné v krátké budoucnosti jej úspěšně dořešit. Vývoj názorů na velkovýrobní technologii a její uplatnění v zemědělské praxi není ani zdaleka ukončen. Jistě povede, alespoň na některých úsecích, k většímu

soustředění výroby, aby bylo umožněno co největší přiblížení výroby v zemědělství metodám práce v průmyslu.

Proto podle dnešních hledisek bude optimální velikost zemědělského závodu jistě blíže budoucím názorům na velikost zemědělského závodu než velikost minimální. Zmenšíme tak nebezpečí dalšího přizpůsobování a přetváření zemědělských závodů, dalších problémů jak využívat v zemědělství toho, co jsme předtím vybudovali. Zmenšíme tak prostě nebezpečí předčasného morálního opotřebování základních fondů. I když i minimální velikost zemědělských závodů, jak vyplývá ze sdělení, je větší než ta, kterou dosud máme, je důležité zaměřit novou investiční výstavbu již s ohledem na další cíl a nikoliv jen na nejbližší postupný cíl.

Ke stanovení minimální koncentrace zvířat v zemědělském závodě vychází materiál z několika faktorů, uvedených na straně 260. Myslím, že body b) a c) se poněkud překrývají. Jako poměrně důležitý faktor pro koncentraci zvířat by však měla být podle mého názoru uvažována i možnost dvousměnného provozu, který přichází v úvahu zejména v dojárnách, ale který bude postupně požadován i na ostatních pracovištích, protože pracující v zemědělství budou žádat ucelenou pracovní dobu a ne — jako dosud — pracovní dobu rozloženou v několika částech po celý den. Naproti tomu by nemusel být přikládán tak velký význam hledisku stavebně technickému, uvedenému v bodu e). Stavebně lze řešit sebevětší stáj — ať vaznou nebo volnou — a zvětšení velikosti se musí projevit zlevněním stavebních nákladů. Další část sdělení toto stanovisko konečně i potvrzuje (strana 269).

Zajímavé je zjištění, že vzdálenost dopravy krmiv a hnoje, tedy prakticky hlavních zemědělských dovážených hmot, neovlivňuje nijak výrazně nákladovost zemědělské výroby z hlediska lidské práce a lze ji proto pominout. Situaci asi nemění ani skutečnost, že podle úvah našich krmivářů by množství silážní hmoty na jednu dojnici mělo být o 50—80 % vyšší než uvažuje materiál, protože ani pak nepřesáhnou náklady na dopravu 4 % celkových nákladů práce na dojnici.

Propočty spotřeby lidské práce na jednotlivé druhy zvířat se, myslím, omezují vždy jen na jeden způsob řešení práce v dané stáji. Proto se např. u dojnic jeví poměrně vysoký rozdíl mezi časem potřebným v průjezdné vazné stáji a časem potřebným ve volné stáji. Bylo by to správné a odůvodněné, kdybychom výhledově mohli budovat volné stáje s úplným samokrměním. Prozatím však Českoslo-

venská akademie zemědělských věd nepovažuje samokrmění u nás v širší míře za použitelné. Při vazné stáji není naproti tomu uvažována možnost dojení v dojárně, která jistě bude ve zvětšující míře postupně zaváděna, a to již proto, že umožňuje nejen lepší organizaci práce, ale i větší hygienu ošetřování mléka. Tím ovšem nechci říci, že by propočty a časové studie nebyly správné. Chci jen poukázat na to, že nejsou tak jednoznačné a že by bylo správnější uvažovat spíše určité rozpětí v denní spotřebě pracovního času a tím i v následném propočtu počtu zvířat v minimální koncentraci, což bude lépe vyhovovat potřebám zemědělské praxe.

Stanovení minimálního počtu dojnic počtem, který může obsloužit sedm pracovníků, je třeba přesvědčivěji odůvodnit, neboť např. u mladého skotu stačí počet obsluhovaný třemi pracovníky, a u prasat dokonce počet obsluhovaný jedním pracovníkem. Zde by měla být prokázána ještě dodatková hlediska, např. u dojnic hledisko minimálního nebo optimálního využití dojirny nebo dojícího plnoautomatu, hledisko využití specializace práce jednotlivých pracovníků (dojení, krmení, odklízování hnoje atd.), která zřejmě autoři uvažovali, avšak s ohledem na to, že jde o stručné předběžné sdělení, je neuvedli.

Propočty času, vycházející z různých časových studií, nejsou stejně progresivní. Např. ve volné stáji by podle uvedených propočtů připadalo na jednoho pracovníka 228 : 6, tj. 38 dojnic, a to při uvažovaném dávkovaném samokrmění. Podle dosavadních zkušeností s volným ustájením se jeví počet 35 dojnic již za velmi vysoký. Naproti tomu ve výkrmu prasat suchou směsí vychází podle časové studie 1007 prasat k obsluze za sedmihodinový pracovní den, zatímco již dnes v mechanizované výkrmně pro 1200 kusů, vybudované na několika státních statcích, obslouží jeden pracující (pravděpodobně za delší pracovní den) 1200 prasat a ve velkovýkrmnách v Třeboni dokonce i více. Při výkrmu prasat není ve sdělení uvažováno s možností předvýkrmu prasat do váhy 40 kg. Tam, kde bude uvažován, bude nezbytně nutná větší koncentrace zvířat, mají-li být využity výhody velkovýrobní technologie.

V chovu prasnic je uvažováno turnusové zapouštění prasnic při umělém vyvolávání říje. Tento způsob chovu prasnic však vyžaduje nejen značně větší koncentraci prasnic, ale i prasat v následném výkrmu, má-li být hospodárně využito qbsluhy. Kromě toho je tento způsob náročnější na investiční náklady, neboť pro

každou vysokobřezí a kójící prasnici vyžaduje zvláštní porodní kotec. Při větší koncentraci prasnic je potom ovšem možno s úspěchem zavádět turnusové zapouštění.

Při propočtech minimální velikosti zemědělských závodů v jednotlivých výrobních oblastech se v kapitole V. vychází především z úvah o vyhovující velikosti jednotlivých výrobních středisek z hlediska dostatečné koncentrace dojníc. I když se koncentrace ostatních druhů hospodářských zvířat přitom také uvažuje, přesto není toto hledisko vždy plně respektováno. Tak např. v chovu ostatního skotu se vychází z obratu stáda, přičemž dosažené počty kusů v jednotlivých farmách nedosahují vždy jejich nezbytné koncentrace, vypočítané v předcházejících kapitolách. Rovněž u ostatních druhů hospodářských zvířat nejsou vždy plně respektovány dřívější propočty hospodářských velikostí a vychází se především z úkolů státního plánu na třetí pětiletku. Tento nedostatek lze však odstranit tím, že by bylo dáno určité rozmezí jednotlivých hospodářských velikostí a eventuální rozdíly u jedné kategorie hospodářských zvířat by byly kompenzovány protirozdílem u druhé kategorie hospodářských zvířat. Rovněž není ani bezpodmínečně nutné lpět na dodržení dokonalého obratu stáda u skotu, nehledě na to, že obrat stáda se dá poměrně snadno přizpůsobit zvýšením nebo snížením dodávek, prodejem atd. Z voleného obratu stáda vychází i propočet potřebné kapacity jednotlivých druhů stájí pro skot ve vzorových socialistických závodech, který při jiném složení obratu stáda bude pochopitelně odchylný.

V propočtech velikosti jednotlivých druhů staveb není dostatečně uvažováno s některými druhy stájí, které budou i nadále hrát svou úlohu. I když např. jako progresivní stavby pro ustájení dojníc přicházejí v úvahu především volné stáje a průjezdné víceřadé stáje, přesto je třeba i nadále uvažovat plně mechanizované vazné stáje, kde by krmivo bylo poloautomatickou cestou dopravováno do žlabu. Autoři mají pravděpodobně pravdu i v tom, že by nebylo účelné takové stavby nově stavět, i když podrobný ekonomický průzkum nebyl v tomto směru dosud uskutečněn. V našich družstvech je postaven velký počet vazných kravínů, které jinak jsou v dobrém stavu. Doplnění těchto kravínů vhodnou mechanizací dopravy krmiv do žlabu, která je dnes již prakticky vyřešena, a dojicím plnoautomatem, přiblíží jejich ukazatele spotřeby pracovního času ukazatelům v průjezdné stáji. Druhá možnost využití do-

savadních kravínů spočívá v jejich přizpůsobení na volné stáje s přístavbou dojírny. V Sovětském svazu řeší tímto způsobem s úspěchem přestavbu vazných stájí na stáje volné. Jelikož přitom uplatňují co nejvíce samokrmení, dosahují zvýšení kapacity stáje až na dvojnásobek a produktivity práce ještě větší. S touto alternativou se také ve sdělení zcela správně počítá, právě tak jako s případnou přestavbou na čtyřřadé stáje o větší kapacitě. Konečně se jeví ještě možnost využití dosavadní kraviny jako rozšířené porodny pro větší stádo dojníc volně ustájených, k vytvoření jakési kombinované stáje. Myslím, že otázka účelného využití dosud vystavěných zemědělských staveb musí být řešena především jejich modernizací na úroveň nové velkovýrobní technologie a techniky, a teprve není-li to možné, cestou změny využití.

Závažnou kapitolou ve sdělení je kapitola zabývající se otázkami delimitace půdního fondu mezi státními statky a družstvy. Je třeba ji považovat za klíčovou otázku, neboť ještě před vytvářením větších hospodářských celků se specializovanou výrobou musí být tato otázka jednoznačně a s konečnou platností vyřešena. Dnes, v době dokončení socializace vesnice a neustálého upevňování jednotných zemědělských družstev, je vskutku na čase, aby se přikročilo k delimitaci půdního fondu, aby byly odstraněny malé roztržité půdní držby a přičleněny k větším celkům. Dosavadní stav způsobuje velké nedostatky v investiční výstavbě, protože se budují neehospodárné kapacity a nemůže být přikročeno k cílevědomé výstavbě.

Sdělení se zabývá i otázkou zabezpečení kvalifikovaných kádrů. Je jistě nesporné, že zemědělské závody o větší velikosti než dosud budou ke svému řízení a k organizaci práce potřebovat více kvalifikovaných sil. Zavádění velkovýrobní technologie a specializace výrobních jednotek bude však také vyžadovat daleko vyšší kvalifikaci i u řadových pracovníků v živočišné a rostlinné výrobě. Např. pracovník, který bude ve stáji obsluhovat 1200 prasat, musí mít značné zootechnické znalosti. A nejen to. Bude také muset znát dokonale i celou mechanizaci stájových prací, její správnou funkci, aby mohl dosáhnout vysoké produktivity práce. Právě tak vysoké požadavky budou kladeny na pracující při obsluze v chovu dojníc ve volné stáji, u mladého skotu, u prasnic při skupinovém chovu, tedy prakticky všude, kde se bude uplatňovat velkovýrobní technologie. Nové zemědělství bude sice potřebovat stále méně pra-

covních sil, za to však s vyšší kvalifikací. Jen tak se bude moci přiblížit průmyslovým metodám práce a dosáhnout podobných výsledků, jako náš vyspělý průmysl.

V několika poznámkách jsem se pokusil uvést to, co jsem považoval za vhodné doplnit nebo podrobněji zpracovat. Chtěl bych závěrem jen poznamenat, že zejména pracovníci v investiční výstavbě velmi naléhavě potřebují další podrobné

zpracování otázek souvisejících se specializací zemědělské výroby, aby je mohli zhodnotit ve své další práci při zpracování územně ekonomických rozborů, projektové a rozpočtové dokumentace a při realizaci účelné a efektivní zemědělské výstavby.

Inž. Julius PACHL,
ministerstvo zemědělství, lesního
a vodního hospodářství, Praha

VNITROPODNIKOVÉ PLÁNOVÁNÍ A FINANČNÍ HOSPODAŘENÍ STÁTNÍCH STATKŮ

(Stejnomenou knihu Františka Crkvy vydalo Státní zemědělské nakladatelství,
Praha 1960, 316 str.)

V předmluvě knihy uvádí autor několik důvodů, proč byla vydána. Např.: „... do-
zrála doba na to, aby problematika finančního hospodaření státních statků byla
zpracována úplně znovu“, nebo: „Cílem nového a rozšířeného zpracování economic-
kých otázek hospodaření státních statků není už jen seznámit se se základní pro-
blematikou státních statků, ale také ukázat cestu k hlubšímu zkoumání všech jevů
a situací a přitom prakticky pomáhat v denní práci“.

Uvedu hned na počátku tohoto rozboru, že proti první knize Františka Crkvy „Organizace finančního hospodaření státních statků“, kterou vydalo Státní zemědělské nakladatelství v roce 1956 a o které se autor zmiňuje v první větě předmluvy, aniž by se uvedl jako její autor, dostává se nyní do rukou pracovníků státních statků publikace v určitém směru dokonalejší.

Kniha je rozdělena do čtyř oddílů: Organizace a řízení státních statků, Vnitropodnikové plánování, Financování a úvěrování státního statku, Kontrola plnění plánu a rozbor hospodaření. Již na první pohled je zřejmé, že obsah knihy je širší než udává její název a že autor se snažil podat ve své knize přehled a rozbor hlavních problémů z ekonomiky státních statků. To je jistě cíl značně náročný a široký, a s ohledem na rozsah knihy nesporně těžký. Snaha po určité komplexnosti podávané látky, vedla však autora nesprávně k tomu, že některé kapitoly neúměrně zkrátil. To však samo v sobě skrývá nebezpečí, že se nelze vyhnout jen schematickému zpracování těchto kapitol a že vždy také vede — bohužel, k opoždě-

né úvaze autora — zda měl takové kapitoly vůbec do knihy pojmout, protože se vždy ukáže, že se tím snižuje úroveň celé knihy. V této souvislosti uvádím jako příklad poslední oddíl knihy a především jeho poslední kapitolu nazvanou: „Rozbory hospodaření dílčích úseků“. Jsem přesvědčen, že než zpracovat tuto problematiku na čtyřech stránkách (str. 312—315), bylo by lépe ji do knihy vůbec nezařazovat. I některé další kapitoly nejsou plně zpracovány, např. v oddílu o vnitropodnikovém plánování jsou to: Produktivita práce, Hospodárnost a rentabilita (str. 61—63), a i ostatní kapitoly posledního oddílu.

Při čtení prvního oddílu o organizaci a řízení státních statků každý pozná, že text zastaral, a to již při vydání knihy. Autor zde totiž mluví o staré organizaci státního statku a i když se mu podařilo (a to je třeba tak kvalifikovat s ohledem na termíny tiskárny) doplnit tento oddíl úvahou o nové organizaci státních statků, neodpovídá tomu plně stav, který vznikl od 1. července 1960 po uskutečnění nové organizace. A tento nepevný a již překonaný organizační základ činí pak do znač-

né míry (někde více, někde méně) nečasovými i některé části dalších oddílů a kapitol, které na organizaci navazují. To je zvlášť citelné proto, že kniha má být také pomocníkem v denní práci. Proto je zcela nesporné, že bylo v zájmu autora i čtenářů — především pracovníků na úseku státních statků — kdyby se bylo podařilo odsunout vydání knihy alespoň o čtvrt roku, takže by bylo možno zpracovat současný stav. Tím ovšem nechci tvrdit, že kniha ztratila svůj význam; to zdaleka nikoliv. Ovšem doba k jejímu vydání „dozrála“ až později.

Nyní několik kritických připomínek k jednotlivým oddílům knihy: V prvním oddíle, v němž je podán krátký přehled vývoje státních statků, je text na stránkách 12 a 13 tak telegrafický, že neseznamuje ani s podstatou usnesení strany a vlády o státních statcích, ale jen je vyjmenovává. Doplnění by tu bylo plně na místě. Z hlediska správného posuzování vnitřní organizace státního statku považují za nutné reagovat na text poznámky, uvedené na stránce 15, k pojmu „farma“. Protože tento pojem nejenže neztratil svůj původní význam a autor jej také ve čtvrtém odstavci téže stránky správně vložil, je třeba poznámce rozumět tak, že pojem farma a hospodářství se nesprávně ztotožňuje jen v praxi, nikoliv že by ztratil svůj význam. To by bylo správné z poznámky vypustit.

V oddíle o vnitropodnikovém plánování pojednává autor s hlubokou znalostí problematiky o státním plánu, jeho rozpise pro státní statky, o sestavování vnitropodnikových plánů, konkrétně pak výrobně finančního plánu státního statku a jeho částí (plánu výroby, plánu práce, plánu materiálně-technického zásobování, plánu vlastních nákladů, plánu generálních oprav a investic a plánu finančního). V kapitole o plánu výroby uvádí některé způsoby výpočtů úhrnné zemědělské produkce a pojednává o základních ukazatelích plánu (str. 49 a další). Přitom na stránce 65 konstatuje, že úhrnní ukazatelé plánu nebyli dosud (s výjimkou objemu tržeb — který se tu však nevysvět-

luje) uplatnění v ukazatelích ovlivňujících sestavení výrobně finančního plánu státního statku.

Autor zde pro vyjádření zemědělské produkce (redukované) uvádí a používá některé nové termíny, jako: „čistá zemědělská produkce“ a „čistý produkt zemědělské výroby“, které jsou u nás neobvyklé, aniž vysvětluje jejich původ a proč jim dává přednost před termíny používanými u nás. I když není v tomto směru úplná jednotnost, neměly by se bez výkladu a zdůvodnění používat, protože to vede čtenáře k omylům.

Není mi také jasné, proč autor dále uvádí různé propočty koeficientů pro přepočet redukovaných hektarů a velkých dobytčích jednotek, když sám o nich říká, že jde o výsledky prvních předběžných výpočtů (rozuměj: uskutečněných MZLVH). Pak ovšem nemá význam seznámat s nimi zemědělskou praxi, pro kterou je kniha určena.

V kapitole o plánu práce je poměrně široce pojednáno o odměňování pracovníků státních statků, především dělníků, ačkoliv to nebylo zcela nutné, protože ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství právě vydalo nové mzdové a prémiové úpravy v účelových brožurách jako směrnice. Naproti tomu postrádám přímé řešení otázky plánování mzdového fondu státního statku, zatímco je vše zaměřeno na rozdělení počtu pracovníků a mzdového fondu pro jednotlivé činnosti, a to ještě formálně. Mám zde konkrétně na mysli např. velmi důležitou otázku při plánování mzdového fondu státního statku, a to správné vyrovnaní se s rozpisem mzdového fondu podle státního plánu ve výrobně finančním plánu statku.

V kapitole o plánu materiálně-technického zásobování by bylo vhodné více hodnotit jeho význam, než jak autor uvádí ve čtvrtém odstavci na stránce 88, kde je doslova řečeno: „Proto ve výrobně finančním plánu není na materiálně technické zásobování kladen zvláštní důraz a jsou víceméně zajišťovány jen úhrny v Kčs“. Myslím, že by bylo třeba si uvědomit, že i v zemědělské výrobě dochází k vážným

poruchám při neplnění plánu materiálně-technického zásobování (z praxe státních statků by bylo možno uvést četné případy) a dále i to, že se stoupající intenzitou zemědělské výroby se bude zvyšovat i důležitost tohoto plánu.

V kapitole o plánu vlastních nákladů, v pojednání o rozpočtech režii (str. 99) se ukazuje rozpor mezi metodou plánu a novým řešením v účetní evidenci. Např. platy vedoucích vnitropodnikových útvarů se v plánu rozděluje do nákladů výrobního režie rostlinné a živočišné výroby podle poměru hrubé výroby, kdežto v účetní evidenci budou zahrnovány do režie celopodnikové. Protože v době vydání knihy se pracovalo již na nové účtové osnově a směrnících k účetní evidenci, došlo ke změnám, ke kterým nemohlo být autorem přihlédnuto. Jsou to např.: změny v počtu kalkulačních skupin plodin, položek kalkulačních vzorců v rostlinné a živočišné výrobě a další. V pojednání o kalkulaci vlastních nákladů v rostlinné výrobě se autor zabývá ještě způsobem rozvrhu nákladů do kalkulace plodin vedených v jedné kalkulační skupině podle výkupních cen (str. 116—117). Od tohoto způsobu bylo však již upuštěno a není již od roku 1959 přípustný (ani směrnice pro výrobně-finanční plán na rok 1959 a 1960 jej již neuvádějí).

V kapitole o plánu generálních oprav a investic je vysvětlení pojmu „generální oprava“ málo přesvědčivé, a to vinou úvahy ve čtvrtém odstavci (str. 157), která tomu předchází. Zde bylo možno použít textu vyhlášky ministerstva financí č. 205/58 Ú. l.

V kapitole o finančním plánu v pojednání o výpočtu sezónních stavů zásob a plánu úvěrů (str. 182—183) je text nekonkrétní. Kapitola končí touto větou: „Výrobně-finanční plán je spolu s účetní evidencí a výkazy úplnou směrnici pro financování a úvěrování státního statku“. I když chápu, co tím autor míní, nepovažuji přesto za vhodné v ekonomické publikaci takto vykládat vztah mezi plánem, evidencí a financováním, protože jde o výklad, pro mnohé čtenáře nesro-

zumitelný a nepřesný. Jak plán, tak evidence poskytují základní data pro financování státního statku. Jsou však podkladem pro tyto směrnice.

V první kapitole oddílu o financování a úvěrování státního statku je pojednáno o základních prostředcích. Uvedené členění základních prostředků je zastaralé a bylo již rozhodnuto, že u státních statků bude používáno jednotného členění v souladu s jednotnou úpravou Státního úřadu statistického pro celé národní hospodářství. V dalším textu mluví autor o základním fondu, ačkoliv již od roku 1958 jde o „fond základních prostředků“. Text tu také obsahuje některé nepotřebné úvahy, např. ve třetím a čtvrtém odstavci na stránce 191 o vztahu pořizování nových základních prostředků k jejich výrobě. Na stránce 199 v kapitole o financování základního stáda polemizuje s úpravou, která již byla změněna. Při uhynutí zvířete ze základního stáda se musí obvykle odvádět účetní hodnota, kdežto skutečná tržba se odvádí jen zcela výjimečně.

Ve druhé kapitole o oběžných prostředcích mluví autor o normativních a nenormativních oběžných prostředcích, ačkoliv podle platné terminologie jsou oběžné prostředky normované a nenormované. Tyto termíny nelze zaměňovat. Normované oběžné prostředky zahrnují i jiné oběžné prostředky než zásoby, kdežto nenormované oběžné prostředky žádné zásoby nezahrnují.

V kapitole o stálých pasívech je na stránce 214 výslovně uvedeno: „*Rezervy nejsou časté a jsou přípustné v ojedinělých případech, někdy dokonce jen se souhlasem ministerstva financí*“. To ovšem neodpovídá předpisům, neboť státní statky mohou tvořit rezervy, a to koncem roku na mzdy za nevyčerpanou dovolenou a na příspěvky nemocenského pojištění k těmto mzdám; jakékoliv jiné rezervy vyžadují vždy souhlasu ministerstva financí.

V kapitole o účelových fondech státních statků bylo možno od Fr. C r k v y očekávat kritičtější postoj v pojednání o po-

jistném fondu státních statků. Po přečtení textu (str. 278—279) musí mít čtenář dojem, že pojistný fond má teprve zahájit činnost, protože byl nově zřízen. Pravda však je, že pojistný fond byl již zřízen s účinností od 1. ledna 1958, že však svoji činnost nemohl zahájit, protože do něho vplynuly jen nedostatečné finanční prostředky. Tato situace je důsledkem stanovení dosud nestabilních zdrojů, a to zisku, přírůstku zisku nebo snížení plánované ztráty. Tím tento fond ztrácí pro státní statky zcela význam. Dále se domnívám, že pojednání o fondech rozvoje hospodaření mohlo být ještě kratší, protože tyto fondy byly — aniž se mohla jejich účinnost projevit — zrušeny již k 1. lednu 1960.

K poslednímu oddílu knihy, pojednávajícímu o kontrole plánu a o rozbořech hospodaření, který bylo možno z knihy vypustit, je ještě třeba dodat, že nelze souhlasit s tím, aby pod pojem „dílčí úseky“ byly zahrnovány vnitropodnikové útvary státního statku, tj. provozní jednotky a dokonce bývalá oddělení statku.

K celkové problematice kontroly plánu a rozborů hospodaření je možno říci, že souborné a účelné zpracování by bylo pro statky velmi potřebné. Všeobecně text celé knihy by bylo správné všude upravit tak, aby bylo vždy zřejmé, co je názor autora, co jsou úpravy podle platných předpisů a co autor sám navrhuje.

Mám-li hodnotit knihu Františka Církvy jako celek, pak má nesporný význam především pro pracovníky na úseku státních statků u okresních národních výborů, kde je mnoho nových pracovníků, zvláště pak proto, že přináší přehled a výklad platných úprav a předpisů v důležitých úsecích ekonomiky státních statků k počátku roku 1960 a že se v ní autor snaží objasnit i další vývoj. Cíl, který si autor dal v předmluvě knihy, může kniha zcela splnit jen tehdy, bude-li vzat zřetel na zatím nastalé změny, na něž bylo v rozboru poukázáno. Bylo by proto účelné doplnit knihu stručným dodatkem.

Jaroslav HRUBÝ

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky
ČSAZV, Praha

MEZINÁRODNÍ PORADA O INVESTIČNÍ VÝSTAVBĚ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Stálá komise stavebnictví Rady vzájemné hospodářské pomoci spolu se Stálou komisí zemědělství uspořádaly v Sofii ve dnech 16.—24. října 1960 mezinárodní poradu o zemědělské investiční výstavbě. Této porady se zúčastnili zástupci všech členských států RVHP — odborníci zemědělství technologové a stavební odborníci.

Jednání v Sofii bylo zaměřeno na aktuální otázky, které jsou v současné době předmětem mimořádné pozornosti ve všech členských státech RVHP, a to s ohledem na rychlý vývoj v zemědělství a na důležitost zavádění jeho pokrokových výrobních forem v podmínkách socialistické společnosti. Na poradě sofijských porad byly zařazeny všechny otázky související s výstavbou zemědělských závodů, počínaje plánováním větších územních celků a velkovýrobních hospodářských obvodů, otázky typizace a projektových norem, materiální základny i způsobu výstavby. Hlavní pozornost byla věnována problémům velkovýrobních forem v zemědělství a uplatňování nových velkovýrobních technologií.

Lze říci, že sofijské porady ve všech dílčích skupinách problémů i v jejich celku sledovaly jako základní princip dalšího rozvoje zemědělské investiční výstavby ekonomiku a efektivnost, směřující k dosažení vysoké produktivity práce a vysokého stupně intenzity výroby při minimálních investičních a provozních nákladech.

Zástupci členských států RVHP se shodli na tom, že hlavními prostředky k dosažení tohoto cíle je uplatňování velkovýrobních forem zemědělství s pokrokovou technologií, výrobních procesů, typizace a normalizace ve výstavbě s novou technologií stavebních prací a využitím průmyslových metod ve výstavbě, i usměrňování projektových norem tak, aby bylo dosaženo nejehospodárnějších řešení staveb při respektování základních podmínek hygieny, zootechnických požadavků, protipožární bezpečnosti atd.

V oblasti otázek velkovýrobní technologie vycházelo jednání z dosavadních

zkušeností jednotlivých členských států. Bylo konstatováno, že i při zavádění pokrokových technologických postupů je třeba přihlížet nejen k přírodním a výrobním podmínkám v jednotlivých zemích, ale dokonce i k podmínkám menších oblastí, daných jejich klimatickými, geomorfními a ekonomickými zvláštnostmi. Proto byly dohodnuty a dokončeny alternativní základní technologické směry, jejichž konkrétní volbu a upřesnění je třeba provést podle místních podmínek.

Pro mladý skot bylo zásadně doporučeno volné ustájení, přizpůsobené v technologii krmení a způsobu zateplení podmínek jednotlivých oblastí.

V chovu dojníc se doporučuje volné ustájení všude tam, kde to umožňují klimatické podmínky a dostatek steliva, přičemž technologie krmení bude přizpůsobena výrobním možnostem. V ostatních případech se počítá s vazným způsobem ustájení s vyšším stupněm mechanizace dopravy krmiv, dojení a odstraňování hnoje.

Ve výkrmu prasat se doporučuje automatizovaný způsob krmení jednak ve výběhových stájích pro oblasti s mírným klimatem, jednak v uzavřených stájích v ostatních podmínkách.

Pro chov slepic se doporučuje halový způsob s hlubokou podestýlkou a podle místních výrobních podmínek v omezené míře případně klecový chov slepic.

K řešení a typizování staveb pro jednotlivé druhy hospodářských zvířat byli doporučeni ukazatelé ploch na kus v dohodnutém rozmezí, v jehož rámci jednotlivé členské státy upřesňují své technicko-hospodářské ukazatele. Obdobná opatření byla dohodnuta na úseku norem hygie-

nických, veterinárních a protipožárních.

Dále byly dohodnuty parametry modulové sítě konstrukcí zemědělských staveb, podle nichž se členské státy budou řídit při stanovení typorozměrů a při normalizaci konstruktivních dílců.

V oblasti materiálového a konstruktivního řešení zemědělských staveb se shodli zástupci členských států RVHP na tom, že důležitým prostředkem k zvýšení efektivnosti investiční výstavby je zavádění univerzálních staveb s možností jejich využití pro různé výrobní účely, jakož i používání univerzálních prefabrikovaných konstrukcí. Konkrétní řešení konstrukcí a výroby prefabrikovaných dílců je závislé na materiálových a organizačně výrobních možnostech stavebnictví jednotlivých států.

Na poradách v Sofii byla zaměřena pozornost i na otázky hospodářského a územního plánování se zřetelem k vytváření větších výrobních celků — zemědělských závodů, které se stává zákonitým důsledkem uplatňování velkovýrobních forem v zemědělství ve všech členských státech. V souvislosti s tím byly diskutovány též otázky přestavby a výstavby vesnice jako celku. Jde o problémy výstavby bytového fondu a občanských i ostatních společenských zařízení zemědělských sídlišť se zřetelem k požadavkům vyrovnání životní úrovně měst a venkova. V oboru této problematiky byly vyměněny zkušenosti členských států a přijata doporučení pro další postup spolupráce.

VN

O NĚKTERÝCH VÝSLEDKÁCH A DALŠÍCH ÚKOLECH VŠE-
SVAZOVÉHO VĚDECKOVÝZKUMNÉHO ÚSTAVU ZEMĚDĚLSKÉ
EKONOMIKY

(Výtah z referátu A. I. Tulupnikova na konferenci zemědělských ekonomů v Praze
15. září 1960)

Komunistická strana a sovětská vláda zdůrazňovaly ve všech etapách rozvoje socialistického zemědělství velký význam vědy. Nyní, kdy sovětský lid uskutečňuje velkolepý program dalšího jeho rozvoje, nabývá zemědělská věda, zejména pak ekonomická, ještě většího významu.

Při plnění úkolů, které strana uložila zemědělské vědě, zpracovával ústav mnoho naléhavých vědeckých problémů kolchozní a sovchozní výroby. Byly to: ekonomické základy vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření s ohledem na přírodní a hospodářské podmínky každého zemědělského závodu; vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření, specializace a koncentrace výroby v řadě konkrétních oblastí, okresů, kolchozů i sovchozů; reorganizace strojních a traktorových stanic a prodej techniky kolchozům; změny v soustavě výkupu a zavedení nových výkupních cen, které zvyšují hmotnou zainteresovanost na růstu výroby; výpočet vlastních nákladů kolchozní produkce a vyhledávání cest k zlevnění její výroby; zavádění chozrasčotu v kolchozech; pokrokové formy organizace, normování a odměňování práce v kolchozech; zdokonalování účetní evidence v kolchozech; vypracování návrhů k otázkám dalšího rozvoje zemědělství v dlouhodobé perspektivě při přechodu od socialismu ke komunismu aj.

Velká péče se věnovala a věnuje ško-

lení mladých, vysoce kvalifikovaných ekonomů. Ústav vypsal řádnou i externí aspiranturu, na kterou bylo přijato 186 a dokončilo již 24 lidí. V nynější době je celkem 143 aspirantů.

Při sestavování metodiky vědeckých výzkumů poskytují pracovníci ústavu kolchozům i sovchozům vědeckometodickou i praktickou pomoc při řešení různých otázek ekonomiky a organizace zemědělské výroby. Ráz i formy práce při zavádění vědeckých poznatků i pokrokové praxe do výroby jsou různé. Patří k nim: praktická pomoc zemědělským závodům, účast na přípravě a uspořádání ekonomických konferencí, porad (seminářů) v kolchozech, sovchozech, okresech i oblastech, propagace výsledků vědeckých výzkumů v tisku (vydávání knih, brožur, letáků, články v periodickém tisku), lekcce, přednášky, konsultace, zavádění chozrasčotu, pokrokových forem organizace a odměňování práce, vypracovávání a zavádění vědecky zdůvodněné soustavy hospodaření, zdokonalení plánovací praxe aj.

V plánu ústavu na druhé pololetí 1960 správné řešení má pomáhat dalšímu zdvojení na rok 1961 se klade hlavní důraz na konalování metodiky vědeckého zdůvodnění, aby vědecké výzkumy všestranně objasňovaly každý problém i téma, aby byly přesné, konkrétní, cílevědomé a přínášely určité závěry.

Plán se skládá ze dvou částí:

1. z přehledu problémů, temat a dílčích úkolů,
2. z očekávaných výsledků.

Plán soustřeďuje pozornost na tyto dva problémy s patnácti tematy:

1. Základní otázky rozvoje zemědělské výroby v dlouhodobé perspektivě a ekonomické základy soustavy hospodaření.

2. Ekonomický rozbor hospodářské činnosti, směry rozvoje a organizační i hospodářské upevňování kolchozů a sovkhozů.

Výzkumy k problému dlouhodobého plánu obsahují základní otázky rozvoje zemědělství v dlouhodobé perspektivě a ekonomické základy soustav hospodaření.

V dlouhodobém plánu má být zajištěno nejdůležitější rozmístění zemědělské výroby na jednotlivé oblasti, kraje, republiky a zóny tak, aby tržní výroba produktů byla soustředěna do oblastí, kde tyto produkty je možno vyrábět při nejmenší spotřebě práce i prostředků, a tedy při nejmenších nákladech státu na výkup, aby v každém zemědělském závodě byla vypracována a zavedena vědecky zdůvodněná soustava hospodaření podle konkrétních přírodních a ekonomických podmínek a uskutečněno racionální organizační i hospodářské uspořádání všech závodů.

K tomu je potřeba vědeckého zobecnění zonálních zvláštností v rozvoji, rozmístění, intenzifikaci, specializaci a koncentraci zemědělské výroby v naší zemi i v řadě zahraničních zemí; studium teorie a historie rozvoje soustav hospodaření; vypracování metod a způsobů ekonomického zdůvodnění soustav hospodaření, jejich hlavních částí i jednotlivých složek.

Nejdůležitějšími otázkami, jejichž

nování soustav hospodaření, je správné rozmístění hospodářských center, výrobních jednotek (středisek), racionální organizace území kolchozů a sovkhozů i zdůvodnění jejich velikosti. V nynější době se v kolchozech rozvíjí velká výstavba hospodářských obytných budov i budov pro komunální, kulturní a všeobecně prospěšná zařízení. Podkladem pro tuto výstavbu má být vědecké zdůvodnění při plánování perspektivní velikosti zemědělských závodů v okrese, spojování odvětví zemědělské výroby v těchto závodech i průmyslového zpracování surovin.

V usneseníh prosincového (1959) plénařního zasedání Ústředního výboru KSSS se zdůrazňuje nutnost vypracování schémat okresních nebo vnitropodnikových plánů, které mají obsahovat perspektivy rozvoje a specializace zemědělské výroby, racionálního rozmístění provozních i veřejných budov, obytných bloků, elektrifikaci, zásobování vodou, stavbu cest a spojů při dalším růstu vesnických sídlišť.

Řešení této otázky vyžaduje, aby byl vypracován vědecky zdůvodněný návrh organizační a hospodářské výstavby každého zemědělského závodu, perspektiv jeho rozvoje, specializace, výměry hospodářství, jeho výrobních jednotek i jednotlivých výrobních objektů, jejich rozmístění v hospodářství podle konkrétních podmínek a zvláštností, neefektivnějšího využití půdy, moderní techniky i pokrokové technologie.

Návrhy generálního plánu rozvoje i organizační a hospodářské výstavby nově zakládaného nebo již existujícího závodu mají již zahrnovat soustavu hospodaření. Hlavní náplní návrhu generálního plánu rozvoje a plánu organizační i hospodářské výstavby závodu tvoří:

1. Vědecky zdůvodněná soustava hospodaření v celku i v hlavních odvětvích závodu (rostlinná výroba, živočišná výroba) s ekonomickým hodnocením meto-

dických způsobů a opatření jako složky soustavy hospodaření.

2. Organizační a hospodářská výstavba závodu se stanovením soustav řízení, rozdělování důchodů a odměňování práce tak, aby podněcovala rozvoj výroby, se stanovením velikosti i rozmístění výrobních jednotek a komplexů, s uspořádáním území, s rozmístěním a typy obytných domů a budov pro všeobecně prospěšná a kulturní zařízení, s vhodnou úpravou území, s vypracováním silniční sítě, melioračních opatření, elektrifikace i radiofikace a zásobování vodou pro obytné domy a komplexy hospodářských budov.

3. Rozvoj závodu v dlouhodobé perspektivě s ukazateli objemu výroby.

Plán ústavu také obsahuje všestranný výzkum otázek teorie i praxe komunistické výstavby v zemědělství.

Výsledkem výzkumů bude vypracování materiálů k zdůvodnění potřeby státu v zemědělských produktech i objem jejich výroby, návrhy na rozvržení výkupu zemědělských produktů ve svazových republikách i v ekonomických a geografických zónách v dlouhodobé perspektivě, o způsobech rozvoje kolchozů a sovchozů i postupného jejich přechodu na jednotný typ závodů.

Brigáda Věsvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina, jejíž práci řídil ústav, se při řešení otázky perspektivního rozvoje zemědělské výroby na příkladu chomutovského okresu v Kurské oblasti a při zpracovávání otázek týkajících se velikosti hospodářství a jejich výrobních jednotek, specializace výroby, racionálního spojení a vzájemného poměru jednotlivých odvětví, přeměny kultury a způsobu života na vesnici, dostala až k samému řešení otázky tak složité jako je přechod na jednotnou formu socialistického zemědělského závodu.

Základem zemědělského závodu v perspektivě je výrobní jednotka (výrobní středisko). Velikost takové jednotky, pokud jde o výměru pozemků, má odpovídat možnostem největšího využití soudobé i perspektivní techniky a vysoké produk-

tivity práce při nízkých vlastních nákladech vyráběného produktu.

Racionální velikost výrobní jednotky se stanoví podle těchto zásad: snížení nákladů na vnitropodnikovou dopravu; zvýšení produktivity práce; úspora investic do hospodářských budov a na nákup strojů a zařízení.

Za podmínek, jaké jsou v chomutovském okrese (Kurská oblast) je — jak ukázaly předběžné propočty — nejrationálnější velikost výrobní jednotky s výměrou orné půdy 2500—3500 ha a farem pro živočišnou výrobu na 1000—1200 krav (při volném ustájení a odchovu telat sáním), na 200 kmenových prasnic a 600 jednorázových prasnic, na 4000—5000 mladého skotu, na 5000—8000 prasat ve výkrmu a na 20 000—25 000 nosnic. Tím se dosahuje vysoké koncentrace specializované výroby. Ve výrobních jednotkách jsou zpravidla dva druhy dobytka, nekonkurujících si v krmivech.

Ve výrobních jednotkách je soustředěna výroba zemědělských produktů, příslušné hospodářské budovy a provozní zařízení. Pro pracovníky ve výrobním procesu se stavějí domy hotelového typu. S výstavbou sídliště se ve výrobních jednotkách nepočítá, protože ti, kdo tu budou pracovat, budou bydlet ve velké osadě městského typu, a to v jednom místě pro každé hospodářství a budou se dopravovat do práce i zpět do sídliště autobusy. Výrobní jednotka se tedy podstatně liší jak od oddělení sovchozu, tak i od pracovní skupiny kolchozu.

Organizační struktura hospodářství, vypracovaná na příkladu chomutovského okresu, může být přijata za základ i v jiných okresech se zřetelem k tomu, že navržená velikost zemědělského závodu závisí na počtu a velikosti vzájemně spojených výrobních jednotek, což zase závisí na konkrétních přírodních a ekonomických podmínkách.

V centrální černozevní oblasti může být výměra zemědělské půdy jednoho hospodářství stanovena na 10 000—15 000 ha, v některých případech to může být i více. Taková velikost je zřejmě příja-

telná i pro mnoho jižních oblastí, pro centrální nečernozemní zónu i pro četné oblasti Sibiře a Uralu. Pro Kazachstan a některé oblasti Sibiře, kde se mají přednostně zakládat nebo kde byla již založena hospodářství na rozsáhlých stepích, mohou mít zemědělské závody výměru značně větší.

Před námi je tedy otázka praktického řešení úkolu vytvořit nový jednotný typ socialistického zemědělského závodu, který by bylo možno pokládat za státní zemědělský závod. S řešením otázky velikosti a formy státního zemědělského závodu se řeší také otázka velikosti a typu perspektivního sídliště, které vybavením má odpovídat sídlištím městského typu při využití všech výhod, které poskytují soudobé komunální a kulturní i všeobecně prospěšná zařízení.

Při výměře hospodářství 10 000—15 000 ha (někdy to může být i více) je možno nejvýhodněji stavět velké osady, které jsou — pokud jde o kulturní a všeobecně prospěšná zařízení — na takové úrovni jako ve městech. Tyto osady mohou být stavěny pro 3000—5000 i větší počet lidí. Tato velikost osady je po stránce stavební nejúspornější ve srovnání s osadami menšími a z hlediska kulturních a všeobecně prospěšných zařízení plně odpovídá nynějšímu městu. V takových osadách je možno mít dobře vybudované školy, kluby, divadla, jídelny, kavárny, pekárny, zdravotní instituce, lázně, různé dílny na obstarávání placečných služeb pro obyvatelstvo, čehož nelze dosáhnout v malých kolchozních a sovkozních osadách.

Podniky na zpracování zemědělských produktů společně pro více hospodářství musí být, pokud jde o jejich velikost, velkými průmyslovými podniky.

Organizace zemědělské výroby ve velkých závodech vytváří podmínky i pro odstranění sezónnosti zemědělské práce.

Při řešení otázky jednotného typu zemědělského závodu se všemi jeho organizačními a hospodářskými zvláštnostmi je nutno řešit i otázku jeho správy. Správa takového závodu má mít pokro-

kový a demokratický ráz. Mnoha kladných stránek správy sovchozů a kolchozů se má využít i v budoucích zemědělských závodech.

Podle rozsahu a organizačních forem bude se zemědělská výroba v takových závodech přibližovat průmyslovému podniku, kde je zajištěna vysoká specializace i koncentrace výroby, kde se v širokém měřítku používá průmyslové techniky, dělby práce, proudových metod, elektrifikace, komplexní mechanizace a automatizace výroby. Toto sblížení umožní postupnou přeměnu zemědělské práce v mnohatvárnou práci průmyslovou.

Při vypracovávání perspektiv rozvoje chomutovského okresu v souvislosti s územním plánováním okresu určila brigáda ústavu pro okres devět takových hospodářství. Místní organizace toto opatření schválily. Podle usnesení Kurského oblastního výboru KSSS a výkonného výboru oblastního sovětu se v nynější době koná stejná práce, jejíž metodické vedení převzal ústav, také v medvěnském, sovětském a zolotuchinském okrese této oblasti.

Zásady vytyčené při sestavování perspektiv rozvoje hospodářství chomutovského okresu se vtělují i do generálního plánu rozvoje a organizačního i hospodářského uspořádání zemědělského závodu, který ústav vypracovává. Při konečném zpracování úpravy formulářů generálního plánu a metodiky je snahou upravit je perspektivně pro jednotný zemědělský závod.

Ve výzkumech zaujímá důležité místo otázka lepšího využití půdního fondu. Podle plánu se mají podrobně zkoumat a předkládat návrhy k otázkám stavu půdního fondu i opatření k jeho lepšímu využití, zúrodnění nových půd a vypracování základu pozemkového katastru; dále k otázkám rozvoje lesního hospodářství a výsadby ochranných lesních pásů.

Úkol stanovený XXI. sjezdem strany, pokud jde o uplatňování technického pokroku a vytváření materiálně-technické základny komunismu, má v zeměděl-

ství své zvláštnosti. Z těchto okolností vyplývá nutnost ekonomického zdůvodnění nejefektivnějších směrů v rozvoji energetické bilance zemědělství v jednotlivých zónách a též soustavy strojů pro komplexní mechanizaci a elektrifikaci; zkoumání otázek zajištění materiálně-technických prostředků pro zemědělství, financování investic do zemědělství a zákonitosti vlivu různých výrobních faktorů na ekonomickou efektivnost využití techniky v zemědělských závodech; vypracování soustavy technickoekonomických propočtů pro racionální organizaci výrobního procesu.

Všestranného ekonomického zhodnocení a vědeckoteoretického zdůvodnění vyžadují otázky racionálního využití pracovních sil a dalšího rozvoje v technologii rostlinné i živočišné výroby.

Podle plánu se mají konat v různých zónách a oblastech výzkumy k zjištění směrů v rozvoji organizačního a hospodářského upevňování kolchozů i sovchozů vyvolaných mohutným vzestupem zemědělství. Zkoumají se otázky plánování, řízení, evidence a výkaznictví; realizace a zpracování produkce; financování a poskytování úvěrů; evidence nákladů v zemědělství; snižování vlastních nákladů a zdokonalování výkupních cen zemědělských produktů; zavádění metody chozrasčotu a zvyšování produktivity práce. Vypracování vědecky zdůvodněných návrhů k uvedeným otázkám si vyžaduje teoretického výzkumu působení nejdůležitějších ekonomických zákonů za podmínek daných socialistickou zemědělskou výrobou, a to především zákona hodnoty.

Velmi důležité je racionálně využívat pracovních sil, správně je rozdělovat mezi odvětví a zóny a v širokém měřítku zavádět pokrokové formy normování, organizace i odměňování práce v kolchozech a sovchozech. Z hlediska ekonomického zákona socialismu — odměňování práce podle jejího množství a jakosti — je třeba podrobného výzkumu a zobecňování pokrokových zkušeností tak, aby to napomáhalo k růstu hmotné zájme-

sovanosti kolchozníků a pracovníků sovkhozů na rozvoji výroby, na zvyšování produktivity práce i zlepšování jakosti produkce. Když se v kolchozech dosáhlo toho, že jejich výroba vzrostla, zvýšila se jejich tržní výroba i peněžní důchody, přešlo jich mnoho od rozdělování důchodů podle pracovních jednotek na peněžní odměnu za práci, která svou formou a v některých kolchozech i svou výší se neliší od mzdy ve státních zemědělských závodech. Praxe ukazuje, že k sblížení forem a výše odměny za práci v kolchozech a sovchozech má docházet unifikací tarifní soustavy, normování a evidence práce na podkladě socialistické zásady stejné odměny za stejnou práci. Tyto otázky vyžadují podrobného vědeckého zpracování, využití všech pokrokových zkušeností získaných v průmyslových závodech, v sovchozech a předních hospodářstvích tak, aby soustava organizace a odměňování práce v zemědělských závodech lépe odpovídala úkolům dalšího zvyšování produktivity práce.

Velmi důležitou podmínkou úspěšného rozvoje zemědělství je další snižování vlastních nákladů a zlepšování podmínek realizace produkce za pomoci ekonomicky zdůvodněných cen zemědělské produkce i produkce průmyslové dodávané zemědělství. Ceny zemědělské produkce je třeba stanovit tak, aby odpovídaly zákonu proporcionalního rozvoje národního hospodářství. Musí napomáhat k zvyšování výroby a k zlepšování jakosti produkce, přispívat k upevňování společného hospodářství kolchozů a sovchozů i k zvyšování životní úrovně pracovníků v zemědělství.

Při výzkumu těchto otázek má být hlavní pozornost soustředěna na výzkum cenotvorných faktorů v jednotlivých zónách nebo oblastech a sezónnosti výroby, a též na vytváření a rozdělování diferenční renty.

Důležitým úkolem je zlepšení finančního stavu a normování provozních prostředků v kolchozech, poskytování pomoci kolchozům při opatrování těchto prostředků na podkladě normativů. Tu

lze v plné míře použít metody normování provozních prostředků, přijaté i v jiných odvětvích národního hospodářství SSSR.

Podle plánu ústavu se mají zkoumat objektivní ekonomické předpoklady vzniku a rozvoje mezikolchozních a vnitropodnikových výrobních vztahů. V souvislosti s tím se bude zkoumat jejich sociálně ekonomická podstata se stanovením právního postavení závodů a organizací tohoto typu a též jejich úloha ve zvyšování efektivity zemědělské výroby.

Podle plánu se budou podrobně analyzovat hlavní zásady socialistického plánování a řízení soustavy vnitropodnikového plánování v zemědělských závodech, jeho souvislost s národohospodářským plánováním, vypracování metodiky vědeckého zdůvodnění plánů a soustavy ukazatelů, výzkum vzájemné souvislosti chozrasčotu, zákona hodnoty a rozdělování podle práce; stanovení hlavních zásad chozrasčotu a jejich praktické uplatňování v kolchozech a v sovchozech k řešení úkolů, které uložila strana ve zvyšování a zlevňování výroby produkce v kolchozech a sovchozech.

Každý vědecký výzkum bude zakončen tím, že ministerstvu zemědělství SSSR budou předloženy zprávy s uvedením podrobné argumentace a s připojením návrhů usnesení i s metodickými pokyny a instrukcemi. Podle výsledku ekonomického rozboru zkoumané otázky musí být ve zprávě vědecké zdůvodnění návrhů, které mají být v širokém měřítku uplatněny ve výrobě.

K splnění zpřesněného plánu bude v široké míře uplatněna brigádní metoda práce, která se v praxi osvědčila a která

umožňuje uskutečnit úzkou koordinaci interní i meziústavní. Některé brigády budou zpracovávat ekonomické otázky rozvoje zemědělství v dlouhodobé perspektivě, otázky komunistické výstavby v zemědělství a připravovat zprávy k materiálům o rozboru výsledků celoroční hospodářské činnosti, směrů v rozvoji a opatření k vzestupu ekonomiky kolchozů i sovchozů.

Ústav věnuje pozornost zkoumání zahraničních zkušeností v organizaci zemědělské výroby a upevňování spolupráce s ústavu zemědělské ekonomiky zemí socialistického tábora. V nynější době se udržují styky s 24 vědeckovýzkumnými ústavu a institucemi zemí tábora socialismu, které pracují v oboru ekonomiky zemědělské výroby.

Ústav si dopisuje a podle vyžádání zasílá vědeckou a informační literaturu i publikace vlastních prací celé řadě jiných vědeckovýzkumných a státních institucí zemí socialistického tábora.

K zlepšení činnosti ústavu a též veškeré vědeckovýzkumné práce v ekonomice a organizaci zemědělské výroby v celé zemi bude třeba odstranit stále ještě se objevující izolovanost v práci našich vědeckovýzkumných ústavů a škol, které se zabývají studiem ekonomiky a organizace zemědělské výroby. Tato izolovanost vede k tříštění sil a prostředků, k duplicitě práce a zpomaluje také řešení otázek.

Naléhavým úkolem je proto soustředění sil vědeckých institucí na řešení nejdůležitějších otázek ekonomiky a organizace zemědělské výroby, přičemž musí být každé organizaci určeno její místo a úloha při zpracovávání těchto otázek.

Protokol o XVII. valném shromáždění ČSAZV

uveřejní Věstník ČSAZV ve svém druhém čísle. Úplný materiál bude obsahovat referát předsedy ČSAZV akademika Antonína Klečky „Postavení a úkoly zemědělské vědy v období rozvinuté výstavby socialismu“, diskusní příspěvky a významné usnesení, v němž jsou jednak obsaženy cesty rozvoje zemědělské vědy a její pomoc ke splnění třetí pětiletky za čtyři roky, jednak úkoly zemědělské vědy k vyrovnání zemědělství s průmyslem do roku 1970. Kromě toho obsahuje usnesení i důležité organizační úpravy v ČSAZV, které vcházejí v život 1. lednem 1961.

Časopis SOCIALISTICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

(dříve Za socialistické zemědělství) šíří slovem i obrazem vědecko-výzkumné poznatky do zemědělské praxe. Zabývá se všemi odvětvími zemědělské výroby.

K V. sjezdu JZD otiskne mj. tyto příspěvky: K návrhu nových stanov JZD • Vývoj mechanizace v ČSSR v současné době a její perspektivy • Výsledky agrochemického zkoušení půdy v ČSSR • Novou technologií za zvýšení stavů a užitkovosti skotu • Zvýšit výrobu vepřového masa atd.

Objednávky na oba časopisy přijímá:

Československá akademie zemědělských věd

propagace — vydavatelství,

Praha 2 - Vinohrady, Slezská ul. 7

Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika vydává Československá akademie zemědělských věd. Uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. — Vychází měsíčně. — Celoroční předplatné 120 Kčs. — Redakce: Praha 2 - Vinohrady, Slezská 7, telefon 2477-51, 575-41. — Rozšiřuje Poštovní novinová služba. — Objednávky přijímá každý poštovní úřad i doručovatel. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Lege-
rova 22, Praha 2.

A-08*01516

ČASOPIS ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA K V. SJEZDU JZD

Měsíčník Československé akademie zemědělských věd „Zemědělská ekonomika“ připravil k V. sjezdu JZD již loňského roku několik samostatných čísel a letos zařadí v prvních třech číslech rovněž aktuální příspěvky k problémům, o nichž bude na sjezdu jednáno.

Z loňských čísel upozorňujeme na čtyři monotematická čísla: *K otázkám velikosti socialistických zemědělských závodů s ohledem na specializaci a velkovýrobní technologii* (č. 4), *K otázkám nových forem odměňování v JZD* (č. 7), *K ekonomické efektivnosti zemědělské výroby* (č. 8) a *K některým otázkám ekonomické efektivnosti investic* (č. 12).

V letošním ročníku budou v Zemědělské ekonomice zařazeny tyto materiály:

1. *Ekonomické základy rozmístění, specializace a soustav hospodaření v zemědělské výrobě* — obsáhle stať od ředitele Věsuvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, dopisujícího člena VASCHNIL A. I. Tulupnikova (č. 1).
2. Druhé číslo bude obsahovat čtyři příspěvky *k otázkám a problémům chozrasčotu v JZD*, a to od C. Sc. inž. M. Šebesty, B. Prouzy, inž. Fr. Bezvody a zkušenosti s chozrasčotem v sovětských kolchozech od C. Sc. inž. J. Krilka a C. Sc. D. Chomy. Kromě toho bude v čísle příspěvek inž. Zd. Šklubala *o prémiování v JZD*.
3. Celé třetí číslo Zemědělské ekonomiky bude věnováno *problémům slučování JZD*. Autory příspěvků budou pracovníci Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze, kteří za vedení dopisujícího člena C. Sc. Karla Svobody zpracovali předběžné sdělení o velikosti socialistických zemědělských závodů.

Upozorněte své spolupracovníky, kteří ještě nejsou stálými odběrateli Zemědělské ekonomiky, že je možno ještě objednat uvedená i další čísla časopisu.

Objednávky přijímá:

Československá akademie zemědělských věd

propagace — vydavatelství,

Praha 2 - Vinohrady, Slezská ul. 7

nebo

Poštovní novinový úřad, Brno

STATISTICKÉ číslo PŘEHLEDY 1

o československém a zahraničním zemědělství 1 9 6 1

PŘÍLOHA SBORNÍKU ČSAZV – ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Vývoj počasí v roce 1960

V roce 1959 byly měsíce leden, únor, březen, září, říjen a listopad mimořádně chudé na deštivé srážky. V únoru např. spadlo na území ČSSR jen 10 mm (26 % normálu), v březnu 20 mm (48 %), v srpnu 58 mm (73 %), v září jen 4 mm (7 %), v říjnu 15 mm (20 %) a v listopadu 23 mm (44 %). Celkově činily srážky v roce 1959 v českých krajích 78 % normálu, na Slovensku 84 % normálu. Nedostatek srážek v rozhodujících měsících se pak projevil i ve sklizních zemědělských plodin, zejména okopanin a píce. Např. u cukrovky klesly celostátní hektarové výnosy proti průměru let 1954/58 o 64,4 q (o 24 %) a proti roku 1958 o 83,4 q (o 29 %).

V roce 1960 činily srážky na území ČSSR za vegetační období — duben až červenec — 327 mm (112 % normálu), za duben až září 472 mm (109 % normálu), za květen až září 432 mm (114 %). Za období od července 1959 do konce března 1960 činily srážky 597 mm (103 %). Od listopadu 1959 do konce března 1960 činily srážky 208 mm (91 % normálu). Podmínky pro vyšší sklizně zemědělských plodin (jak obilovin, tak i cukrovky a píce), pokud jde o vláhu, byly tedy příznivé, což se projevilo i ve vyšších hektarových výnosech proti letům předchozím.*) Srážky od ledna do konce října dosáhly na území ČSSR celoročního úhrnu srážek již o dva měsíce dříve. Na diagramech jsou znázorněny srážky v jednotlivých měsících v procentech normálu v letech 1959 až 1960.

(Tabulky a grafy na dalších stránkách přílohy.)

*) Poznámka: Podle předběžných propočtů se celková rostlinná výroba zvýšila v r. 1960 o více než 7 %. Podrobný rozbor uveřejníme v dubnovém čísle.

* ZE SVĚTA *

NDR — V roce 1960 bylo dosaženo nadprůměrného přírůstu zemědělské výroby. U masa činilo zvýšení výroby 20 % a u vajec 75 % veškeré tržní produkce roku 1951. Produkce jatečného dobytka se proti roku 1951 zvýšila o 93,9 %, mléka s 3,5procentním obsahem tuku o 105,8 procent a výroba vajec o 321,6 %.

SSSR — Každá třetí kolchozní vesnice v Běloruské SSR se staví podle architektonického plánu. Místo dosavadních malých vesnic vznikají velká sídliště městského typu asi s 2500 obyvateli. Několikpatrové domy jsou vybaveny právě tak pohodlně a moderně jako ve městech. Postaveno bylo už prvních 100 000 domů a do roku 1965 jich ještě podle plánu zbývá 280 000.

INDIE — Jedním z hlavních úkolů třetí pětiletky v Indii je zvýšení produktivity zemědělství. Plánuje se zvýšení sklizně obilovin z nynějších 76 mln tun na 105 mln tun v roce 1965 až 1966. Předpokládají zvýšit plochu zavlažované půdy, rozšířit výrobu a prodej chemických hnojiv, zavést nejlepší druhy zemědělských kultur a vytvářet státní pokusné vzorové statky. V plánu se však nehovoří o dalším rozvoji agrární reformy ani o omezení statkářského vlastnictví půdy.

SSSR — Kirgizské kolchozy a sovkchozy vysely loňského roku poprvé novou sovětskou odrůdu pšenice „Bezostaja — I“ a měly rekordní sklizeň 80 q zrní z hektaru. Zavedením této odrůdy zvýšily výrobu zrna o 40 mln pudů a v tomto roce chtějí rozšířením osevu zvýšit produkci o 80–85 mln pudů. Odrůda není náročná a dobře se přizpůsobuje klimatickým a půdním podmínkám.

IRÁK — Pozemková reforma v Iráku patří k největším výmohám irácké revoluce. Tímto zákonem dostalo 700 000 bezzemků nadějí na přidělení 2 milionů hektarů statkářské půdy a 600 000 hektarů královské půdy. Zatím bylo vyvlastněno 40 % nadměrné půdy, takže spolu s královskou půdou to jsou přiděly pro 160 000 rolnických rodin.

POLSKO — Přes nepříznivé povětrnostní podmínky byly loni hektarové výnosy lepší než se předpokládalo a vyšší než v roce 1959. U čtyř hlavních druhů obilí bylo dosaženo v průměru 16,1 q z hektaru, což je o 0,4 q více než v roce 1959. Také výnosy cukrovky vzrostly ze 159 q v r. 1959 na 250 q. Významné je, že se zvýšily hektarové výnosy u zemědělských výrobních družstev, kde u čtyř hlavních druhů obilí dosáhly v průměru 18,2 q.

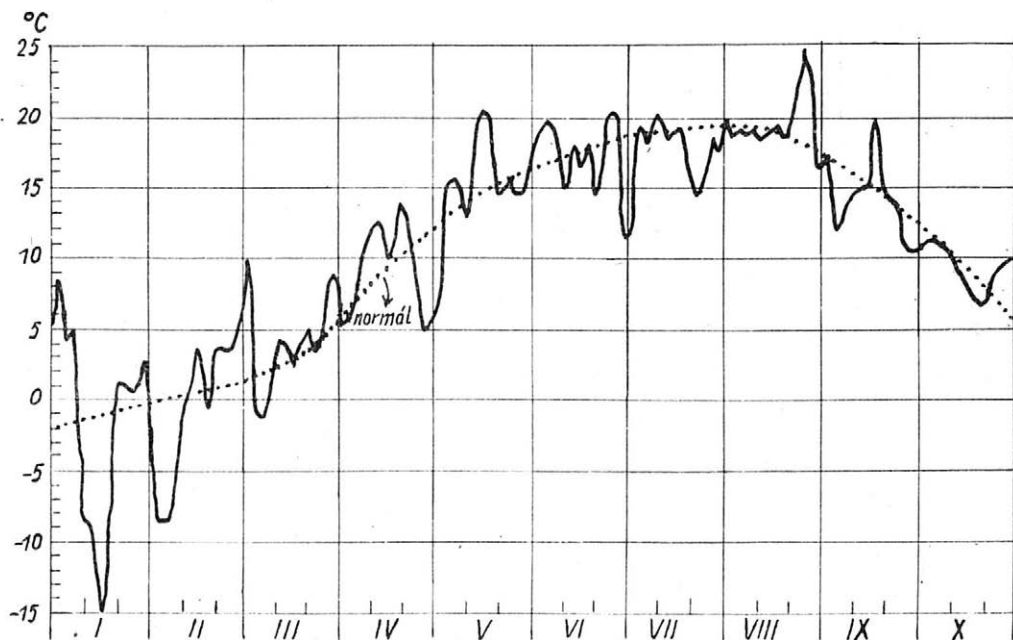
SLUNEČNÍ SVIT
V HODINÁCH A V PROCENTECH MOŽNÉHO SVITU V ROCE 1960

Měsíc	České kraje		Slovensko	
	sluneční svit v hodinách	% možného svitu	sluneční svit v hodinách	% možného svitu
I.	24 – 50	10 – 20	35 – 70	20 – 30
II.	70 – 130	30 – 50	110 – 140	50
III.	80 – 130	30 – 40	110 – 170	40 – 50
IV.	170 – 200	40 – 50	170 – 200	40 – 50
V.	210 – 250	50 – 60	210 – 230	50
VI.	160 – 230	40 – 50	200 – 280	50 – 60
VII.	180 – 200	30 – 40	200 – 240	40 – 50
VIII.	180 – 250	40 – 60	220 – 280	50 – 70
IX.	130 – 170	40 – 50	140 – 190	40 – 60
X.	50 – 90	20 – 30	80 – 120	30 – 40

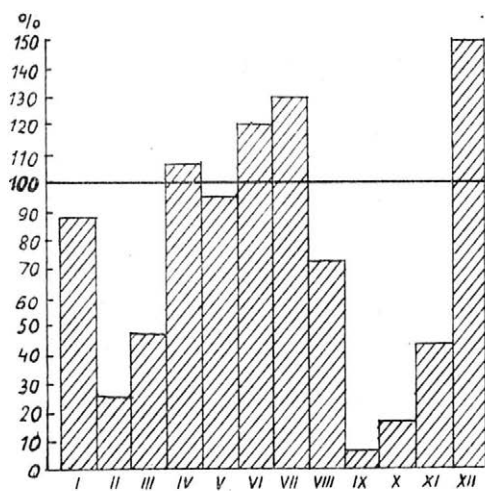
PRŮMĚRNÉ MĚSÍČNÍ TEPLOTY V ROCE 1960

Měsíc	České kraje		Slovensko		ČSSR		Poznámka
	průměrná teplota v °C	odchylka od normálu	průměrná teplota v °C	odchylka od normálu	průměrná teplota v °C	odchylka od normálu	
I.	-2,5	-0,1	-3,7	+0,1	-2,9	+0,0	v první polovině měsíce klesají teploty silně pod normál (pod -10 °C)
II.	-2,1	-0,9	-2,9	-0,9	-2,4	-0,9	v první polovině měsíce kolem 10° pod normálem, v druhé polovině slabě nad normálem
III.	3,1	+0,5	3,8	+1,4	3,3	+0,8	druhá a čtvrtá pentáda až 4 °C pod normálem
IV.	7,0	-0,3	7,4	-1,2	7,1	-0,7	v první polovině měsíce teploty nad normálem, poslední dekáda 4° až 6 °C pod normálem
V.	12,4	-0,2	12,2	-1,6	12,3	-0,8	ku konci měsíce klesají teploty na 2° až 3° C pod normál
VI.	15,8	-0,1	15,7	-0,2	15,8	-0,1	ku konci měsíce z hodnot kolem normálu klesají na 5° až 7 °C pod normál
VII.	15,1	-1,8	16,8	-1,3	16,2	-1,7	začátek a konec měsíce 3° až 5 °C pod normálem
VIII.	16,7	+0,3	16,7	-0,2	16,6	+0,1	v první polovině měsíce teploty 1° až 2° C pod normálem, ku konci 6° C nad normálem
IX.	12,1	-0,5	11,7	-1,2	11,8	-0,9	v první polovině a ku konci měsíce 2° až 3 °C pod normálem
X.	8,7	+1,4	9,6	+1,6	9,1	+1,5	v první dekádě až 4 °C nad normálem, v druhé 2° až 3° C pod a ku konci měsíce 3° až 5 °C nad normálem

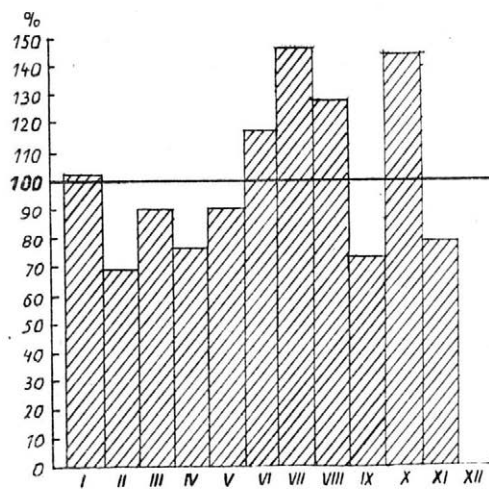
PRŮMĚRNÉ DENNÍ TEPLOTY V PRAZE KARLOV V R. 1960

MĚSÍČNÍ ÚHRNY SRÁŽEK V % NORMÁLŮ V ČSSR

v roce 1959

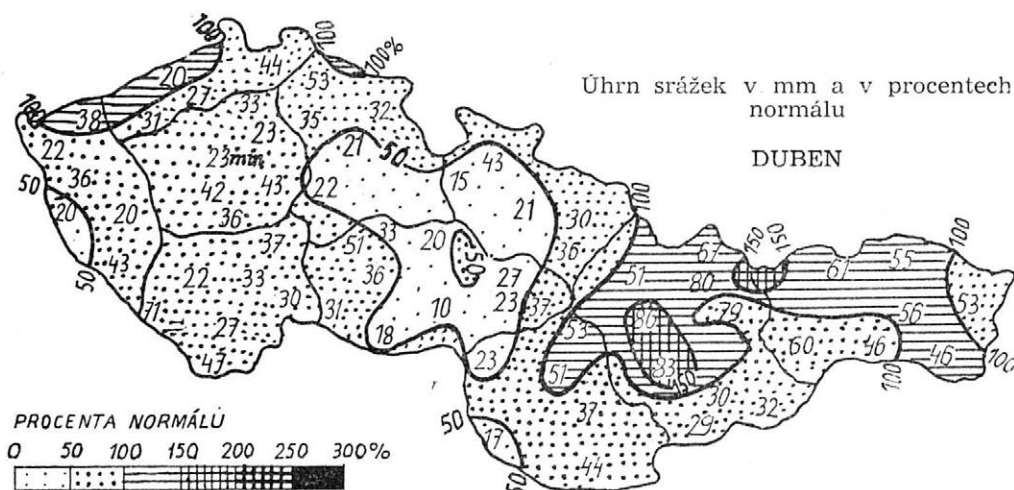
v roce 1960

PRŮMĚRNÉ MĚSÍČNÍ SRÁŽKY V MM A V PROCENTECH NORMÁLŮ V ROCE 1960

Měsíc	České kraje		Slovensko		ČSSR		Poznámka
	srážky v mm	% normálu	srážky v mm	% normálu	srážky v mm	% normálu	
I.	48	112	31	64	45	102	nejvíce srážek spadlo v Čechách (123 % normálu)
II.	30	77	25	57	28	68	nejvíce srážek v jižních Čechách (až 200 %)
III.	45	115	27	57	38	90	nejvíce srážek v jižních Čechách (až 200 %)
IV.	33	65	50	91	40	77	na Moravě místy jen 10–23 mm
V.	65	97	59	78	63	90	nejvíce srážek na Moravě a na Slovensku (nad 100 %)
VI.	86	110	108	126	94	116	nejvíce srážek v jižních Čechách (až 300 %) a ve východním Slovensku (až 200 %)
VII.	105	118	170	189	130	146	nejvíce srážek ve středním Slovensku (až 250 %)
VIII.	110	136	89	110	103	127	nejvíce srážek v jižních Čechách a v jižní Moravě (300 %)
IX.	43	77	39	62	42	72	nejméně srážek v severozápadních Čechách (30 až 40 %)
X.	94	171	63	104	82	144	nejvíce srážek v severozápadních Čechách (nad 300 %)
XI.	32	65	59	95	42	78	

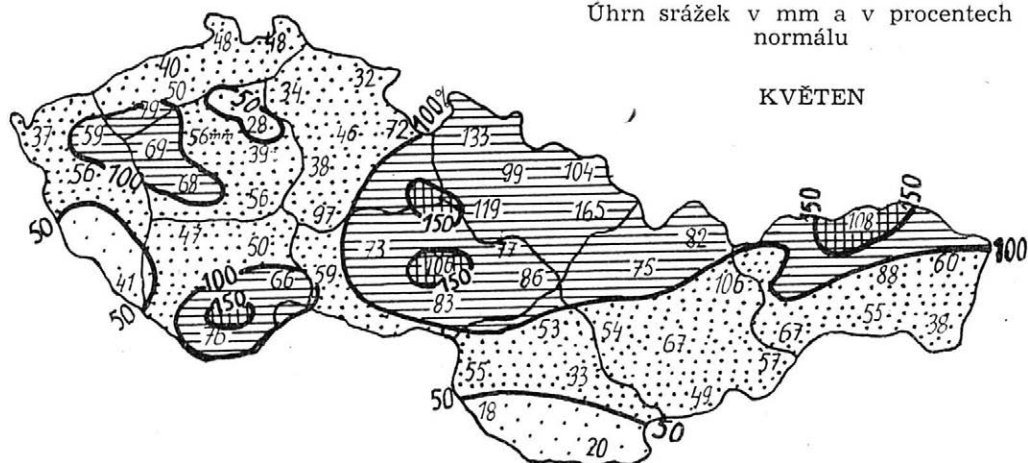
POČASÍ V JEDNOTLIVÝCH MĚSÍCÍCH V ROCE 1960

Na připojených mapkách je znázorněno rozložení srážek v jednotlivých měsících hlavního vegetačního období, tj. v dubnu až září, na území ČSSR, a to jednak v milimetrech, jednak i v procentech dlouhodobých normálů. Srážky jsou vyznačeny silnými čarami. Slabší čáry jsou hranicemi nových krajů.

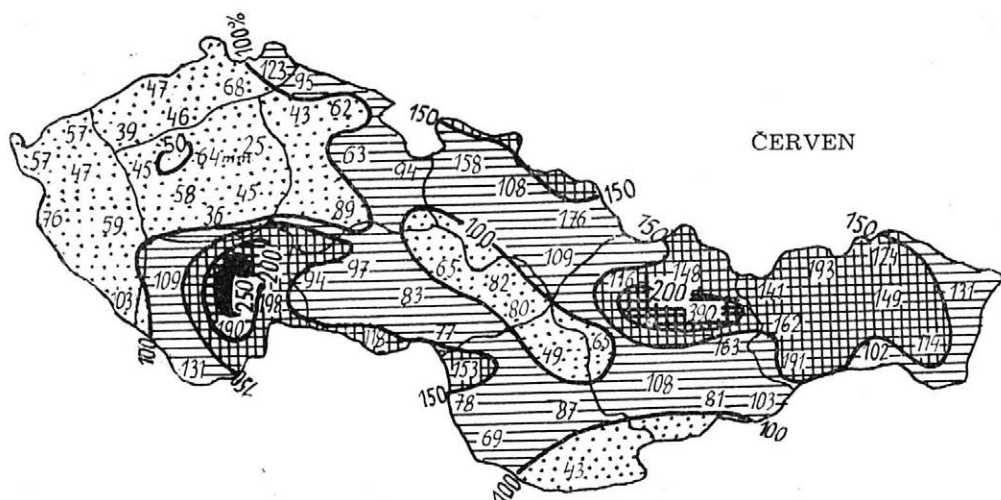

Úhrn srážek v mm a v procentech
normálu

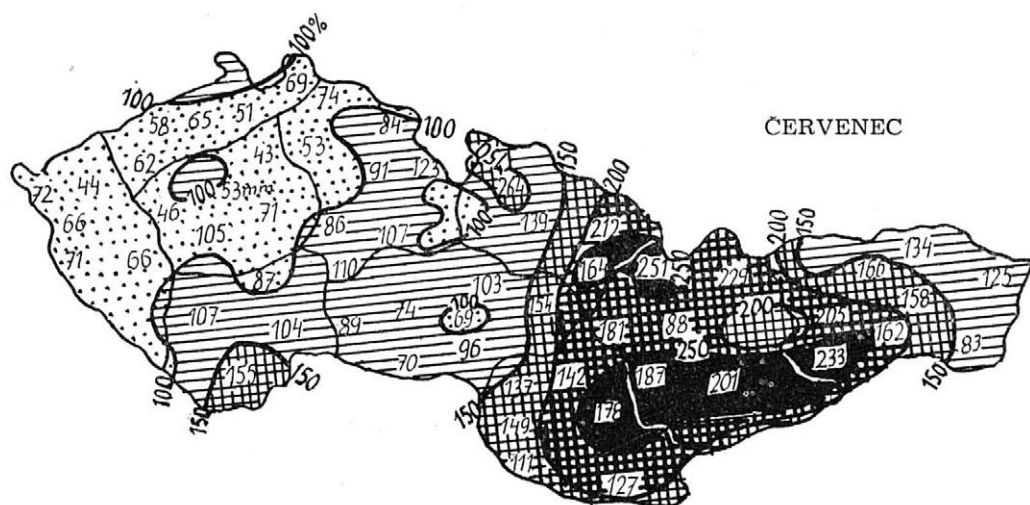
KVĚTEN

ČERVEN

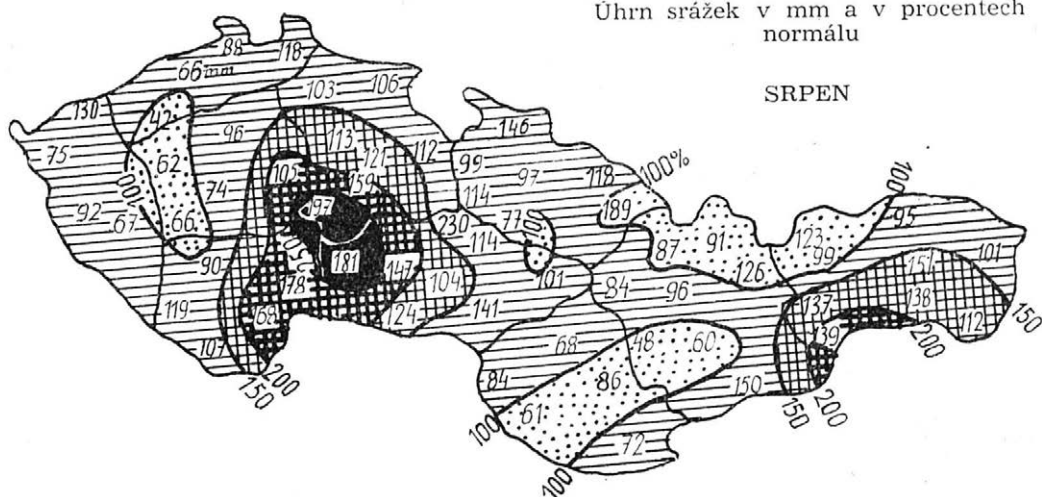

ČERVENEC

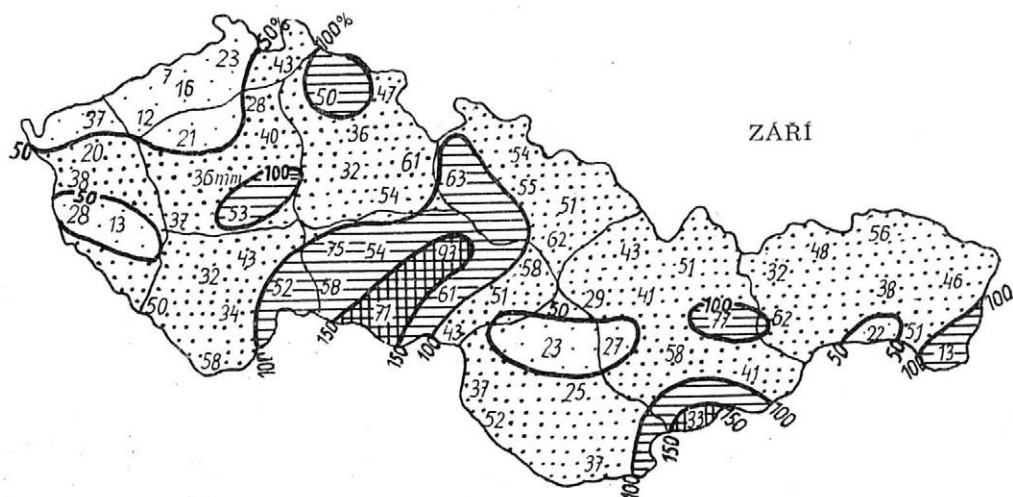

Úhrn srážek v mm a v procentech normálu

SRPEN

ZÁŘÍ

Zemědělství v nových krajích ČSSR*)

ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA A UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA V ROCE 1959

Země, kraj	Výroba			Užitkovost								
	masa celkem ¹⁾ v t. ž. v.	mléka v tis. l	vaječ v tis. ks	průměrná roční dojivost v l	průměrná roční snůška vaječ v ks	narozeno telat ks	uhynulo telat ks	na 100 krav		narozeno selat ks	uhynulo selat ks	na 1 prasnici odcho- váno selat ks
								narozeno	odchováno			
Československo	902 717	3 657 497	2 135 332	1761,40	103,20	1 641 779	79 030	79,11	75,30	5 974 724	455 877	10,01
České kraje	621 149	2 562 873	1 606 527	1789,55	108,06	1 215 591	54 790	84,93	81,10	3 980 457	306 441	10,44
Slovenské kraje	281 568	1 094 624	528 805	1698,43	90,81	426 188	24 240	66,18	62,41	1 994 267	149 436	9,26
Hlavní město Praha	²⁾	3 195	3 291	2315,22	106,09	1 174	72	85,07	79,86	3 852	212	13,47
Středočeský	107 730	406 951	278 344	1727,89	105,05	201 474	10 096	85,58	81,29	714 550	59 053	10,31
Jihočeský	76 084	344 310	196 426	1642,16	106,80	173 232	8 564	82,66	78,57	449 010	38 028	10,03
Západočeský	55 800	254 077	152 286	1724,93	98,45	121 143	6 567	82,28	77,82	394 967	33 093	10,69
Severočeský	48 799	180 626	120 037	1830,96	100,27	79 436	5 422	80,71	75,20	294 712	25 864	9,90
Východočeský	100 571	479 516	244 117	1789,55	106,35	231 446	8 456	86,41	83,25	579 511	43 970	10,42
Jihomoravský	150 123	522 317	372 989	1865,49	113,32	244 872	9 750	87,49	84,01	1 050 175	76 989	10,42
Severomoravský	82 042	371 881	239 037	1941,24	118,51	162 814	5 863	85,02	81,96	493 680	29 232	11,23
Západoslovenský	142 780	454 831	276 003	2064,07	94,14	163 406	10 182	74,20	69,58	1 148 750	89 760	9,41
Středoslovenský	68 697	331 947	130 986	1597,54	94,21	136 906	7 586	65,93	62,28	411 615	29 745	9,67
Východoslovenský	70 091	307 846	121 816	1423,22	81,13	125 876	6 472	58,23	55,24	433 902	29 931	8,59

1) Maso hovězí, telecí a vepřové

2) Započteno ve Středočeském kraji

*) Dokončení z minulých čísel Statistických přehledů.

OSOBY TRVALE ČINNÉ V ZEMĚDĚLSTVÍ K 1. II. 1960

Země, kraj	Celkem	Státní sektor	Z toho státní statky	JZD se společným hospodařením	Soukromý sektor	Z toho námezdní pracovníci
Československo	1 455 024	206 053	159 172	909 600	339 371	327
České kraje	884 228	154 235	119 728	616 681	113 312	150
Slovenské kraje	570 796	51 818	39 444	292 919	226 059	177
Hlavní město Praha	3 183	3 109	587	—	74	—
Středočeský	141 107	31 898	26 330	96 446	12 763	36
Jihočeský	111 555	16 653	12 717	77 695	17 207	5
Západočeský	78 335	20 138	17 683	49 935	8 262	11
Severočeský	64 994	23 575	20 753	35 895	5 524	4
Východočeský	146 386	17 291	9 755	112 077	17 018	20
Jihomoravský	214 880	23 097	17 607	168 797	22 986	26
Severomoravský	123 788	18 474	14 296	75 836	29 478	48
Západoslovenský	210 884	35 487	26 009	132 631	42 766	51
Středoslovenský	181 118	7 660	5 837	63 516	109 942	93
Východoslovenský	178 794	8 671	7 598	96 772	73 351	33

**VÝMĚRA PŮDY PŘÍPADAJÍCÍ NA 1 OSOBU TRVALE ČINNOU V ZEMĚDĚLSTVÍ
K 1. II. 1960**

Země, kraj	Na 1 trvale činnou osobu připadá					
	zemědělské půdy v ha			orné půdy v ha		
	celkem	státní statky	JZD se společ. hospodařením	celkem	státní statky	JZD se společ. hospodařením
Československo	5,0	6,7	5,3	3,5	5,0	3,9
České kraje	5,1	6,8	5,0	3,8	5,0	3,9
Slovenské kraje	4,8	6,3	5,9	3,1	4,9	4,0
Hlavní město Praha	1,7	5,9	—	1,3	5,5	—
Středočeský	5,1	5,5	5,1	4,2	4,8	4,3
Jihočeský	5,6	7,8	5,6	3,7	4,5	3,9
Západočeský	6,9	8,4	6,4	4,5	5,2	4,6
Severočeský	6,5	7,3	5,9	4,6	5,3	4,5
Východočeský	4,8	6,9	4,7	3,5	5,0	3,6
Jihomoravský	4,4	5,7	4,2	3,6	4,9	3,5
Severomoravský	4,8	7,1	4,9	3,5	5,2	3,8
Západoslovenský	4,9	5,1	5,6	4,1	4,6	4,7
Středoslovenský	4,8	8,9	7,1	2,2	4,8	3,4
Východoslovenský	4,8	8,8	5,6	2,9	6,1	3,5

Pramen: Soupis Státního úřadu statistického k 1. II. 1960.